

**T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**28 ŞUBAT SÜRECİNİN SİYASAL AÇIDAN
NEDEN VE SONUÇLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
ALİ ÖZGAN**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ.DR İLKNUR TÜRE**

**MAYIS, 2008
MUĞLA**

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

28 ŞUBAT SÜRECİNİN SİYASAL AÇIDAN
NEDEN VE SONUÇLARI

HAZIRLAYAN
ALİ ÖZGAN

Sosyal Bilimler Enstitüsünde
Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Sözlü Savunma Tarihi:

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. İlknur TÜRE
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mehmet Merdan HEKİMOĞLU
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Fatih TÜRE

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Aslan EREN

MAYIS, 2008
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ...../...../..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ..... maddesine göre, ... Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Ali ÖZGAN'ın "**28 Şubat Sürecinin Siyasal Açından Neden ve Sonuçları.**" adlı tezini incelemiş ve aday ...../...../..... tarihinde saat ..... 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... olduğuna ..... ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. İlknur TÜRE

Üye
Doç. Dr. Mehmet Merdan HEKİMOĞLU

Üye
Yrd. Doç. Dr. Fatih TÜRE

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “28 Şubat Sürecinin Siyasal Açıdan Neden ve Sonuçları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....
ALİ ÖZGAN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : ÖZGAN

Adı : ALİ

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe: 28 ŞUBAT SÜRECİNİN SİYASAL AÇIDAN NEDEN VE SONUÇLARI

**Y. Dil: THE REASONS AND COSEQUENCES OF 28 FEBRUARY AS A
POLITICAL POINT OF**

VIEW

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta

Yeterlilik

O

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : TÜRE İlknur

Ünvanı : Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI:

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. 28 Şubat Sürecinin Nedenleri
2. 28 Şubat Süreci
3. 28 Şubat Sürecinin Sonuçları

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. 28 Şubat
2. Askeri Müdahale
3. Refah Partisi
4. Necmettin Erbakan

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.

1. 28 February
2. Military Interference
3. Party Of Prosperity
4. Necmettin Erbakan

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın İmzası :

Tarih : ...../...../.....

ÖNSÖZ

28 Şubat 1997’de gerçekleşmiş olan askeri müdahalenin üstünden 10 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen günümüzde hala tartışılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde 28 Şubat’ın diğer askeri darbelerden farklı bir yere konulup konulmayacağı ise kayda değer bir husustur.

28 Şubat postmodern askeri müdahalesinin iyi anlaşılması ve tahlil edilebilmesi için özellikle 1990’lı yılların analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü 1990’lı yıllar, insanların ekonomik olmaktan çok kültürel olarak da kendilerini ifade etmeye ve siyasi arenada bu statü ile rol almaya başladıkları yıllar olarak adlandırılmaktadır.

İrtica ve şeriat, 28 Şubat kararlarının öncesinde meydana gelen ve gergin günlere sebep olan bir takım olaylar, -MGK’nın 28 Ocak 1997 tarihli “bölücü ve yıkıcı yayınlar önlenmeli” konulu uyarısı, DGM’nin Sincan’daki Kudüs gecesine inceleme başlatması, 9 saat süren Milli Güvenlik Kurulu toplantısı ve sonrası yaşananlar- ve birçok husus üzerinden yıllar geçmesine rağmen hala önemini korumakta, aktörler değişmiş olsa da benzer konular önemlerini devam ettirmekte, bu ise çalışmanın önemini bir kez daha arttırmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında bana olan inancını hiçbir zaman kaybetmeyen aileme, benden bilgi ve birikimlerini esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında sabırla yanımda olan danışmanın Yrd. Doç. Dr. İlknur Türe’ye sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti bir ulus devlet olarak 80 yıllık tarihe sahip olmakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun izlerini de bünyesinde taşıyan bir özelliğe sahiptir. Bu noktadan ordu-siyaset ilişkilerinde, siyasal arenada önemli yer tutan ve devlet organizasyonu üzerinde oldukça belirleyici rolü bulunan ordunun, kendisini yönetmesi düşünülen siyasi erk ile ilişkisinin sadece basit bir yöneten-yönetilen ilişkisi olmadığı ve toplumsal yapının da belirleyici öğelerinden birisi olduğu gerçeği bu tezin karakterini belirleyen bir temel olgu olarak yer alacaktır. Bu bakış açısı ile yakın tarihimizde yer alan 28 Şubat darbesinin nedenini ve nasılını, neyi amaçladığını ya da bir amaca sahip olmaktan öte devlet üzerinde etkisi bulunan güçlerin çizgisinin dışına çıkılması durumunda neler olabileceğini açıklayıcı olduğu düşünülen olgular inceleme konumuzu oluşturacaktır.

Türkiye'de ordunun siyasete karışma sebepleri, siyasal yapıdaki ağırlığı, yeri, siyasal iktidara doğrudan karıştığı durumlar, ideolojisini belirleyen faktörler bu tezde incelenecek konulardandır. Asıl konumuz olan 28 Şubat Darbesinin analiz edilmesinde yardımcı bulunulacak konulara ilk bölümlerde geniş yer verilmiştir. Tarihi 28 Şubatı ortaya çıkaran tüm durumlara değinme isteği bunda güdüleyici faktör olmuştur. Bu düşünce ile Türkiye Cumhuriyetinde yaşanmış olan darbelerin Osmanlı yönetim yapısı ile alakası, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yapılmış olan darbelerin ulus içi ve ulus dışı nedenleri, ordunun darbe yaparken meşruluk zeminini nereden aldığı, 28 Şubat darbesi öncesi askeri darbelerin ortak özellikleri incelenmiş; daha sonra 28 Şubat darbesini diğer darbelerden farklı kılan yönleri, direk yönetime el koymak yerine dolaylı yolların niçin seçildiği ve bunun uluslararası zeminle bağlantısı, dini referanslı partilerin siyasal alanda yer almasının darbeyi çağıran yönleri ve bu darbenin sonuçları analiz edilmiştir.

28 Şubat darbesi incelenirken, amaçlanan demokrasinin işlemesi için Türk siyasal hayatına öneriler getirmekten ziyade, olayın yeniliği nedeniyle ortaya çıkmamış veya az bilinen unsurları ortaya koymak, çok yönlü olarak darbeyi incelemek ve durum tespiti yapmak amaçlanmıştır. Analiz yapılırken konu üzerinde sınırlayıcı etkisi olabileceği dolayısıyla model incelemelerine yer verilmemiştir.

Son bölümde ise genel olarak tüm darbelerimizin, özel olarak 28 Şubat'ın değerlendirilmelerine gidilmiştir.

ABSTRACT

Although Turkish Republic has a 80 years history as a nation state has got the heritage of the Otoman Empire. The main theme of this thesis is to prove the relation between the army and its determinist role on the Turkish political life; and also to show that army's power on the other state organisations and the political life is not only simply the relation between the ruler and ruled but also one of the determinist elements of the social structure. On the view of this perspective, the reasons and the results of the 28 February coup d'etat- takes part in our near history is analysed and also whether this coup deat had an aim to show if it is not obeyed to state's ideology what could be.

The reasons of the army interference to the political life, effect on it and the situations of the army's interference directly to it, the factors determine army's ideology are the subjects which are analysed in the thesis. The subjects that help to analyse our main theme- 28 February- is given wider place because of understanding mind of coup deats. And it is also motivating factor on us. If Turkish Republic all coup detats in the history of turkish republic is related to Otoman state's traditions or not is tried to analysed behind other resons such as internal and external factors. To arrive a satisfied conclusion all factors are taken in careful examination. In this way legitimacy of Turkish coup deats , different sides of 28 february from others and why an indirect way is selected by army is analysed by searching all related documents.

When 28 February is beign examined, aim is not to bring solutions this kind of problem but rather to show unknown or little known trues related to 28 february. By the fair of being limited is not benefit any model..

In conclusion is intepreted all coup deats generally but specially 28 february.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET
ABSTARCT

GİRİŞ.....1

I.BÖLÜM

CUMHURİYET TARİHİNDE ASKER SİYASET İLİŞKİSİ VE MİLLİ GÜVENLİK KURULU

1.1 TÜRKİYE CUMHURİYETİ SİYASAL YAŞAMINDA
ASKER SİYASET İLİŞKİSİNE GENEL BİR BAKIŞ.....8

1.2 MİLLİ GÜVENLİK KURULU.....16

II. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ SİYASİ TARİHİNDE ASKERİ MÜDAHALELER

2.1 27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ.....20

2.2 12 MART 1971 ASKERİ MÜDAHALESİ.....29

2.3 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ.....34

III. BÖLÜM

1980 ASKERİ MÜDAHALESİ SONRASI TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ MANZARA

3.1 1980 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ KONJONKTÖRE GENEL BİR BAKIŞ.....38

3.2 İSLAMCILIK

3.2.1 GENEL TESPİT.....40

3.2.2 MİLLİ GÖRÜŞ POLİTİKASININ SİYASET HAYATI.....42

3.2.2.1 MİLLİ NİZAM PARTİSİ.....43

3.2.2.2 MİLLİ SELAMET PARTİSİ.....44

3.2.2.3 REFAH PARTİSİ.....47

3.2.3 İRTİCA KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE İRTİCA TEHDİDİ.....49

IV. BÖLÜM

28 ŞUBAT ÖNCESİ TÜRKİYE'DE SİYASİ MANZARA

4.1 12 EYLÜL 1980 SONRASI YAPILAN SEÇİM SONUÇLARI DEĞERLENDİRMESİ

4.1.1 1983–1987–1991 SEÇİMLERİ SONRASI İÇ SİYASETTE DURUM ANALİZİ.....53

4.1.2 1994 YEREL SEÇİMLERİ.....55

4.1.3	24 ARALIK 1995 GENEL SEÇİMLERİ.....	58
4.2	28 ŞUBAT MÜDAHALESİNİN SİYASİ NEDENLERİ	
4.2.1	İRAN GEZİSİ.....	62
4.2.2	LİBYA KRİZİ.....	64
4.2.3	SUSURLUK KRİZİ VE AYDINLIK İÇİN BİR DAKİKALIK KARANLIK EYLEMLERİ.....	65
4.2.4	BAŞBAKANLIK KONUTUNDA VERİLEN İFTAR YEMEĞİ.....	67
4.2.5	TAKSİM'E CAMİ YAPILMASI KRİZİ.....	68
4.2.6	KUDÜS GECESİ VE SINCAN'DA TANKLAR.....	69
4.2.7	DİĞER GELİŞMELER VE SEBEPLER.....	71

V. BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİ

5.1	28 ŞUBAT MİLLİ GÜVENLİK KURULU TOPLANTISINA DOĞRU.....	74
5.2	28 ŞUBAT MİLLİ GÜVENLİK KURULU TOPLANTISI.....	76
5.2.1	28 ŞUBAT KARARLARI.....	81
5.3	28 ŞUBAT SÜRECİNDEKİ UYGULAMALAR.....	87
5.3.1	BATI ÇALIŞMA GRUBU.....	87
5.3.2	EMNİYET ASAYİŞ YARDIMLAŞMA DERNEKLERİ (EMASYA).....	88
5.3.3	MİLLİ GÜVENLİK SİYASET BELGESİ (MGSB).....	89

5.3.4	KİTLE ÖRGÜTLERİNİN SİYASİ TAVIRLARI.....	90
5.3.5	İRTİCA BRİFİNGLERİ.....	91
5.3.6	DİĞER GELİŞMELER.....	92
5.3.7	PARTİ İSTİFALARI.....	92
5.4	28 ŞUBAT SÜRECİNDE MEDYA.....	93
5.5	28 ŞUBAT SÜRECİNDE PARTİLER ÜSTÜ BİR KURUM OLARAK CUMHURBAŞKANLIĞI.....	97

VI. BÖLÜM

28 ŞUBAT SONRASI

6.1	GENEL TESPİT.....	99
6.2	28 ŞUBAT SÜRECİNİN SİYASİ SONUÇLARI	
6.2.1	REFAHYOL HÜKÜMETİNİN DÜŞMESİ.....	99
6.2.2	ANASOL-D HÜKÜMETİNİN KURULMASI.....	100
6.2.3	ANASOL-D HÜKÜMETİ ZAMANINDA GERÇEKLEŞEN 28 ŞUBAT KARARLARI DOĞRULTUSUNDAKİ UYGULAMALAR.....	101
6.3	REFAH PARTİSİNİN KAPATILMA SÜRECİ.....	104
6.3.1	REFAH PARTİSİ'NİN ANAYASA MAHKEMESİ'NE SUNDUĞU DAVANIN ESAS HAKKINDAKİ SAVUNMASINDAN PASAJLAR.....	104
6.3.2	REFAH PARTİSİ'NİN KAPATILMASI.....	105
6.4	FAZİLET PARTİSİ.....	107

6.4.1	1999 GENEL SEÇİMLERİ, DSP-MHP-ANAP KURULMASI VE FAZİLET PARTİSİNİN KAPATILMASI.....	108
6.5	28 ŞUBAT SÜRECİNİN DEVAMI VE NECMETTİN ERBAKAN'IN SİYASİ HAYATI.....	110
	DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR.....	115

KAYNAKÇA

GİRİŞ

Ordunun siyasete karıştığı savı ile ilgili olarak bunun nedenleri kadar doğruluğu üzerinde de birçok yorum vardır. Örneğin, S.E.Finer ordunun neden siyasete karıştığı şeklindeki bir soruya “ ordu diğer tüm sivil güçlerden yüz kez daha iyi örgütlenmiş olduğuna ve modern silahlara sahip bulunduğuna göre, askerlerin niçin bazen siyasal yaşama karıştıklarını sormak yerine, neden her zaman karışmadıklarını araştırmak daha doğru olmaz mı?” şeklinde cevap vermiştir (Kışlalı,1993: 204).

Ordunun siyasal yaşamdaki ağırlığının nedenlerini, hangi durumlarda siyasal iktidara doğrudan karıştığını, ideolojilerini belirleyen öğeleri ve askeri yönetimlerin sonuçlarını ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti bir ulus devlet olarak 80 yıllık tarihe sahip olmakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun izlerini de bünyesinde taşıyan bir özelliğe sahiptir. Ordunun köklerini ise tarihsel miras kapsamında Orta Asya Türk Devletlerine kadar götürebilmek mümkündür.

İlkçağlardan beri siyasal arenada önemli yer tutan ve devlet organizasyonu üzerinde oldukça belirleyici rolü bulunan ordunun, kendisini yönetmesi düşünülen siyasi erk ile ilişkisi, sadece basit bir yöneten-yönetilen ilişkisi değil, toplumsal yapının da belirleyici öğelerinden birisidir. Detaylı bir tarih araştırması içinde ordunun yapısının veya şekillendirilmesinin iç ve dış siyasetle nasıl bağıntılı olduğunu ortaya koymak mümkündür.

Tunç'a göre, “Cumhuriyet Türkiye'sinde ordu-devlet ilişkisinin, ordunun hükümetler üstü erkinin, sivil hükümetlerin ise birer gölge güç olduklarının ortaya konulabilmesi için her şeyden önce Osmanlı'dan intikal eden buyurgan ve otoriter yapının incelenmesi gerekmektedir” (Tunç, 1996: 56).

Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren Türkiye'de gerçekleştirilen sosyal ve siyasal yapıdaki değişim aşağıdan yukarıya doğru değil, tam tersine yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyeti kuran kadroların asker-sivil ve aydınlardan oluşması halkın taleplerinin bir kısmının siyasi alana yansımalarını engellemiştir. Aynı

zamanda bu kadronun asker kökenli olması ise Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında ordunun siyaset ile olan ilişkisinin şekillendirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Nitekim Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında ordu, Cumhuriyet'i kuran kadronun kendi bünyesinden yetişmiş kişiler olması saiki ile rejimin kurucusu olduğu kadar koruyucusu olma rolünü de üstlenmiş ve bu yüzden rejimi tehlikede gördüğü her durumda duruma müdahale ederek sistemin koruyucuları oldukları mesajını vermiştir.

Ne var ki Türkiye'de ordunun politikada etkinliği Cumhuriyet'le başlamış bir olgu değildir. Söğütü'nün de belirttiği gibi, "Osmanlı'da ve Osmanlı'dan önce kurulan Türk-İslam devletlerinde de ordu siyasette belirleyici bir aktör durumundadır. Gazali'nin "memleket durumunun kötü olduğu hallerde ordu kime bağlı ise halife o olur" şeklindeki ifadesi siyasal yöneticilerin ordunun desteğini almadan iktidarda kalamadıklarının bir göstergesidir" (Söğütü, 2000: 56). Yıllar önce Gazalinin söylediği bu söz, ordunun her daim ülkenin devamlılığı ve kendini müdafaa ederek var olabilmesi için mevcut olması gereken bir kurum olduğunu, ancak gidişatın kötü olduğu dönemlerde orduya hâkim olmanın aynı zamanda iktidara da hâkim bir pozisyonda olunacağını ifade etmektedir.

Orta Asya'da hüküm süren Türk devletlerine kadar geriye gidildiğinde düzenli ordulara sahip oldukları görülmektedir. Sırasıyla Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti de dahil olmak üzere kurulmuş tüm Türk Devletlerinde ordunun yeri büyük olmuştur.

Selçuklu devletinin kurucuları ve yöneticileri asker oldukları ve o devirlerde asker sivil ayrımı günümüzdeki anlamıyla olmadığı için, o topraklar üzerinde yaşayan hemen herkes ülke müdafaasında görev almakta, ülkenin kaderini belirleyen siyasi kararlar ise askeri elit yöneticiler tarafından alınmaktadır. Çünkü devletin başı aynı zamanda askerin başıdır. Hakanın hem orduyu hem devleti yönetmesi, bu birlikteliğin tarihsel temellerinin Orta Asya'da atıldığını göstermektedir.

Osmanlı Devleti de kendisinden önce gelen Türk devletlerinin ordularının kuruluş teşkilatlarından istifade ederek kendilerine has bir ordu meydana getirmiş ve benimsedikleri disiplin, eğitim gibi temel özellikleri almıştır. Osmanlı ordusunun kuruluş ve yükselme devrinde tam uyguladığı görevi; iç ve dış düşmana karşı devleti savunmaktır. Bu görevin

mesuliyeti çok ağır olduğundan başka bir işle uğraşmaya izin vermemektedir. Ordu politikayla uğraşmamalıdır. Ancak Osmanlı bünyesinde oluşturulan ve varlığı sürdüren yeniçeri ocağının zaman ilerledikçe asli görevinden uzaklaşıp ülke yönetiminde söz sahibi olmak için iktidar kadrosunun seçilmesine müdahil olması ise günümüzde hala devam etmekte olan asker-siyaset sorunun temellerini oluşturmaktadır.

Yeniçeri'nin yönetime ilk müdahalesi Sultan Murad döneminde olmuştur. "Sultan Murad, veliaht Mehmet'in ilk cülusunda düşmanın tehdidi üzerine Edirne'ye gelip ordunun başına geçerek Varna Zaferi'ni kazandıktan sonra inziva yerine gitmeye kalkınca, nüfuz ve iktidarın kendilerinden yeni padişahın yakınlarına geçmesine tahammül edemeyen eski padişah taraftarları, Mehmet'in yeni kestirdiği akçenin eksik vezinli olması bahanesiyle yeniçerileri isyana teşvik etmiş ve eski sultanı yeniden tahta geri getirmeye muvaffak olmuşlardır. Yeniçeri ocağının artık siyasi bir nüfuza sahip olduğunu gösteren ve *Buçuk Tepe İsyanı* diye bilinen bu olay Osmanlı iç siyasetinde de bir dönüm noktası sayılır. (Tunç, 1996: 59).

Bu olayla beraber siyasi kararların alınmasında yeniçeri ocağı en önemli rolü oynayacak siyasi bir güç odağı olmuştur. Bir padişahı azledip yerine istediğini getirme, istemediği veziri azamın hal edilmesini talep etmek gibi en üst düzeydeki siyasi kararlar bu ocağın insiyatifine geçmiştir.

Osmanlı döneminde bozulan Tımar sistemi¹ ekonomik ve sosyal yapılanmadaki dengeyi de bozmuştur. Bu da sürekli yeniçeri isyanlarını doğurmuştur. II. Mahmut'un bunun önünü almak için kaldırdığı yeniçeri ocakları yerine getirdiği Avrupa modeli ordu ve bu model için Avrupa'dan ülkemize gelen eğitimci subaylar, onların tavsiyesi ile Avrupa'ya eğitim için giden subaylar, demokrasi hayalleri ile ülkelerine dönüp örgütsel çalışmalara başlamışlardır (Özdağ, 1991: 71–75). Meşrutiyet ve jön Türkler ittihat çizgisin doğduğu bu dönemde de derin planlarla muhalefet yapmışlar ve ellerinde ki askeri gücü mutlak güç için kullanmışlardır.

Osmanlı'nın son yıllarına doğru bu yapılanma daha belirgin bir hal almış ve ordunun siyaset sahnesinde yer alması, tarihsel süreci derinden etkileyen bir yapıya bürünmesine sebep

---

¹ Orduya endeksli toprak yönetimi

olmuştur. Abdülhamit'e karşı muhalefet askeri okul öğrencileri ve yeni mezun subaylar tarafından oluşturulmuştur. 1889 yılında dört askeri tıp öğrencisi daha sonraları İttihat ve Terakki adını alacak olan Osmanlı İttihat Cemiyetini kurmuşlardır (Hale, 1999: 77). Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) başarılı olmak için ordunun desteğini almak zorunda kalmış ve bunun başarılmasının ardından 1908 yılında Abdülhamit'e karşı fiili bir karşı çıkış gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı ordusunun politikaya karışması 1876 yılından sonra önü alınmaz bir hâle gelmiş, ilk defa subaylarda başlayan bu hal, 1908 yılından sonra bütün orduya sirayet etmiş ve neticede Babiâli Baskını, Balkan Harbi üniformaların siyaset meydanlarına asılmasına sebep olmuştur (Özdağ, 1991: 88).

Yakın tarihteki Osmanlı devlet yapısı, göz önünde tutulacak olursa Cumhuriyetle birlikte yeniden yapılanma hareketinin özünde büyük bir değişimin olmadığı görülmektedir. Değişmesi gereken askeri yapı özü itibarıyla kurumsallığını muhafaza etmiştir (Tunç, 1996: 61). Askeri kurumların sivil iktidarlara bağlanması teşebbüsü uzun sürmemiş, 1924'ten sonra çıkarılan bir kanunla askeri otoritenin en yüksek kademesi sayılan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti² bağımsızlaştırılmıştır. Bir anlamda sivil iktidara bağlı olmaktan kurtulmuştur. Daha sonraki dönemlerde Savunma Bakanlığı'na ve başbakana bağlanan Genel Kurmay 1961 modeliyle başbakana bağlanarak bu statüsünü sürdürmüştür. İlk kez 1961 Anayasası ile oluşturulmuş olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Genel Kurmay Başkanlığı ve Askeri Şura gibi kurumlar sivil otoritenin dışındadır ve bu kurumların almış oldukları kararlar tavsiye niteliği taşımış olsa bile dikkate alınması gerekmektedir.

MGK, 28 Şubat 1997 müdahalesinin kararlarının da alındığı merci olmakla beraber, bu durum Cumhuriyet tarihinin dördüncü askeri müdahalesi olarak nitelendirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askeri müdahalesi, çok partili döneme geçişle beraber iktidara gelen, ancak 1957 seçimlerinde yüzde 50'nin altına düşen Demokrat Parti iktidarına karşı yapılmış olan 27 Mayıs 1960 darbesidir

---

² Bugünkü ifadesiyle Genel Kurmay Başkanlığı

27 Mayıs 1960 darbesi, çok partili döneme geçildikten sonraki ilk askeri hareket olarak, kendinden sonra da askerlerin darbe yaparak siyasete karışmalarına öncülük etmiştir (Kongar, 1993: 95)

Türkiye Cumhuriyeti siyasal hayatının ikinci askeri müdahalesi olarak tarihe geçen 12 Mart 1971 askeri müdahalesi ise öğrenci olayları ve komünizm tehlikesi gerekçeleriyle gerçekleştirilmiştir. 12 Mart 1971 darbesi Ecevit-Erbakan koalisyonuna ve siyasal İslam'ın ilk kez siyasal iktidara ortak olmasına yol açarken, Ecevit'in koalisyonu bozması sağda yeni bir ortaklık doğurmuş, orta sağ, milliyetçi sağ ve dini nitelik taşıyan partiler birleşmişler ve Demirel'in Başkanlığında Birinci Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuşlardır.

12 Eylül 1980 darbesi diğer askeri müdahaleler ile kıyaslandığı zaman daha baskıcıdır ve böyle olmasının nedenleri ise; ülkede can güvenliğinin kalmamış olması, Türkiye'de sol açılımlı hareketlerin ve siyasi düşüncelerin oluşmaya başlamasının Soğuk Savaş göz önüne alındığı zaman Amerikan politikasına son derece zıt olması, Meclis'in Cumhurbaşkanlığı seçimlerini olumlu bir şekilde sonuçlandıramayışı olarak gösterilebilir.

Soğuk Savaş'ın bir sonucu olarak Siyasal İslam ve Türk Milliyetçiliği, Sovyetler Birliği'ni dışarıdan kuşatmak (Türkiye, İran, Afganistan, Pakistan'dan oluşan yeşil kuşak), ve içerden istikrarsızlaştırmak için kullanılan ideolojilerdir.

Bu tezin konusu olan ve detaylarıyla incelenecek olan 28 Şubat 1997 askeri müdahalesi için gerekli olduğu düşünülen anlatımdan sonra, bahse konu askeri müdahale için de kısa bir anlatım düşünülmüştür.

Sovyetler'in dağılması sonucunda Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyadaki gelişmelere bağlı olarak 1991 yılından itibaren geçen 6 yıllık zaman zarfında, 12 Eylül döneminin ve Soğuk Savaş yıllarının etkisiyle milliyetçi ve dini motifleri ön plana çıkararak, onları koruyarak yürütülen politika eskiden Amerika'nın da politikalarıyla örtüşmesine rağmen, artık Amerikanın ve onun önderliğindeki dünyanın çıkarlarıyla uyuşmamaktadır.

28 Şubat 1997 askeri müdahalesi, Refah Partisi'nin iktidara gelme ihtimalinin yükselmesi ile birlikte gündeme gelen irtica korkusunun, asker, medya, yargı ve üniversiteler başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının da birlikte hareket etmesiyle tüm yurttan

yaygınlaştırılmıştır. Bu müdahale, MGK'da alınan 18 maddelik kararlara bağlı olarak irticanın yükselişine dur denilmesi olarak nitelendirilse de, kararlar öncesi belirlenen ve Refah Partisi'nin iktidardan gitmesini hedefleyen bir müdahale niteliği taşımaktadır.

28 Şubat 1997 müdahalesinin önceki askeri müdahalelere nazaran daha hafif olmasının en temel nedeni ise iki askeri müdahaleye maruz kalmış olan dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yeni bir müdahalenin gelmiş olduğunu önceden sezmesi ve devreye girerek, askerlere, olayın Mecliste çözüleceği güvencesini vermiş olmasıdır. Nitekim sorun, Tansu Çiller'in yaptıklarından rahatsızlık duyan bir grup DYP'linin partilerinden istifa ederek yeni bir koalisyona destek vermeleri yoluyla Meclis'te çözülmüş ve Erbakan'ın başbakanlığı Çiller'e devretmek üzere istifa etmesinin ardından Demirel'in hükümet kurma görevini Çiller yerine Mesut Yılmaz'a vermesi ile ortam sakinleşmiştir.

Bu dönemde; askerler, basının tutumundan, özellikle de ayrılıkçı etnik akımlara ve siyasal İslamcılara destek veren yazarlardan rahatsızdır. Bu rahatsızlıklarını 28 Şubat ortamı içinde dile getirmişler ama bu silah geri tepmiş, basında ünlü "andıç" olayı patlak vermiştir. Bazı yazarlara karşı tavır alan ve bunu yazılı olarak belirten askerlerin bu hareketi demokrasiye karşı bir darbe olarak algılanmıştır.

28 Şubat dönemi ile ilgili olarak önemli bir noktayı Opçin şöyle belirtmiştir: “toplum tüm kurum ve kuruluşlarıyla mercek altına alınmıştır. Üniversiteler, siyasi partiler, ilk ve orta öğretim kurumları, radyo-televizyon ve gazetelerin üzerinde baskı vardır. ” (Opçin, 2004: 64).

28 Şubat 1997 askeri müdahalesinin bir diğer önemli özelliği ise medyanın bu müdahalede bir bakıma başrol üstlenmiş olmasıdır. Medya, ordudan bir anlamda rol çalarak darbe söylentilerini gündeme getirmiş ve ülkeyi askeri müdahale ortamına ve askeri müdahalenin şartlarının doğduğu kanısına (eğer böyle bir şart varsa) sokmuştur.

Ne var ki vatandaşın en önemli ve de tek haber alma kaynağı olan medya, belli güç odaklarının tekelinde olduğu durumlarda ve bu belli güçlerin nihai hedefi toplum mühendisliği olduğu zamanlarda, zinde güçlerin toplumu istedikleri şekilde biçimlendirmeleri pek de zor görülmemektedir. Soyut ve müphem bir korku salarak halkta panik uyandırmak, dünyada televizyon izleme yüzdesinde ilk sıralarda yer alan bir ülke için, medyanın istediği yönde toplumu şekillendirmesi ve istediği yöne doğru kanalize etmesi oldukça kolaydır.

Empati; bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır. Basit gibi gözüken bu tanımın gerisinde pek çok kuramsal öge bulunmaktadır ve bu yüzden söz konusu tanıma ulaşılması oldukça zaman almıştır.(<http://www.psikolojikdanisma.net/empati.htm> Erişim Tarihi:20.04.2008). Yani, aydınlar, yargı mensupları ve askeriye eğer toplumu ve toplumun tabanını anlamak gayreti içerisine girebilirlerse siyasi tarihimiz askeri vesayet sistemine girmez ve dönüşmez. Kışlalı'nın da belirttiği gibi, Türk demokrasisinin talihsizliklerinden biri de, sivillerin askeri, askerin de sivilleri yeterince anlayamaması ve de tanıyamamasıdır (Kışlalı, 19.08.2002, Radikal). Buna koşut olarak anlamak ve tanımak için gereken çabayı göstermemesidir.

I.BÖLÜM

CUMHURİYET TARİHİNDE ASKER SİYASET İLİŞKİSİ VE MİLLİ GÜVENLİK KURULU

1.1 TÜRKİYE CUMHURİYETİ SİYASAL YAŞAMINDA ASKER SİYASET İLİŞKİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

Ordunun Türk siyasi hayatında 1946 ve sonrasında yeri hem konu itibariyle daha ilişkili ve hem de daha yoğun tartışılacak olduğundan bu kısımda 1946 yılı ile başlayan çok partili döneme kadar olan dönem ana hatları ile beraber ele ve beraber genel perspektifte 1923 yılından günümüze kadar siyasi arenada askerinin durumu ve duruşuna değinilecektir.

Kurtuluş savaşının ardından Türkiye’de yeni bir devlet kurulurken Batı’nın devlet anlayışı, siyasi rejimi örnek olarak alınmıştır. Batı’nın üst yapısı Yeni kurulan Türk devletine aktarılmıştır. (Üskül, 2001: 77). Ancak her ne kadar bu üst yapıyı aktarmak kolay görünse de Türkiye’de, batıdaki gibi bu sistemi omuzlayacak bir burjuva sınıfının mevcut olmayışı sorunları da beraberinde getirmiştir. Ülkede bu sistemin gelişmesini sağlayan böyle bir sınıfın olmayışı neticesi, bu görevi en düzenli ve sistemli kurum olan ordu üstlenmek durumunda kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, Batı demokrasileri gibi endüstrileşme sonucunda değil, bir bağımsızlık savaşı sonucunda kurulmuş bir devlettir. Dolayısıyla tarihsel köklerinde ve geleneğinde endüstrileşme değil tersine tepeden inme ideolojik devrimcilik ve onun ardındaki asker gücü vardır. Batıdaki demokrasiyi kuran sermaye ve işçi sınıflarının görevini askerler üstlenmişler ve sisteme tehdit olarak görülen unsurları etkisizleştirerek bu misyonu kutsal bir görev olarak üstlenmişlerdir.

Cumhuriyetin kuruluşunu gerçekleştirmiş olan TSK, kendisini aynı zamanda bu rejimin sahibi olarak da görmektedir. Dolayısıyla rejimi sürekli olarak korumak gerektiği ve bu koruma görevinin de kendisine verildiği kanaatindedir. Bunu kimsenin vermiş olması da gerekmemektedir, kendiliğinden bu görevi üstlenmiştir(Üskül, 2004: 99). Rejimi kuran kendisi olduğu için koruyucu olarak da kendini görmektedir.

Sistem içerisinde düzeni koruma görevinin siyasete müdahale olarak algılanması ise yeni olmamakla beraber bugünkü şeklini süreç içerisinde almıştır. Nitekim Mustafa Kemal döneminde askeri siyasetten uzak tutma çabaları İttihat döneminde yaşanan bir takım tecrübelerin sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Askerin ve siyasetin birbirinden ayrılmasını istediği görüşlerini Mustafa Kemal Cumhuriyet'in ilk yıllarında şöyle belirtmiştir.

“Efendiler, Kumandanlar askerlik vazifesini ve icabatını düşünürken ve tatbik ederken, siyasi mülahazaların tesirinde bulunmaktan kaçınmalıdır. Siyasi cihetin icabatını düşünen başka vazifedarlar olduğunu unutmamalıdır. Memleketin genel hayatında orduyu siyasetten tecrit etmek ilkesi Cumhuriyet'in daima sözünü ettiği bir esas noktadır”.

1924 Anayasasına göre askerler aynı anda milletvekili de olabildiklerinden savaş sonrasında birçok komutan aynı zamanda milletvekili olarak mecliste bulunmaktadır. Mustafa Kemal bu durumda olanlardan askeri görevlerini bırakmalarını ve milletvekilliğinden ayrılmamalarını ya da milletvekilliğini bırakıp askeri görevlerini devam ettirmelerini istemiştir. Buradan hareketle M. Kemal'in siyaset yapmakta olan komutanları ordudan ayrılmaya zorlayarak ordunun muhtemel darbelerin yuvası olma özelliğini ortadan kaldırmak istediği ileri sürülebilir.

Savaş sırasında görüş ayrılıklarını azaltmak amacıyla etkin bir yönetim sağlamak açısından mecliste ordunun varlığını gerektiren ve savaş sonrasında da meclisin önemli kararlarında etkili bir muhalefet oluşturan komutan milletvekillerinin Mustafa Kemal'in bu kararları almasında etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Mustafa Kemal'in düşünce ve eylem planında birlik olunmasını istemesi ve “kendi grubunu Mayıs 1921'de Birinci Müdafaa-i Hukuk Grubu olarak isimlendirmesi, İkinci Grubun oluşturulmasını davet etmiş, 1922 Temmuz'unda İkinci Grup ilk örgütlenmiş muhalefet olarak ortaya çıkmıştır” (Weiker, 1963: 85).

Ne var ki bu iki grup arasındaki ilişkinin demokratik olmadığını göstergeleri vardır. İlk olarak padişahlığın kaldırılmasını öneren ve sonra tadil edilerek kanunlaşan tasarının meclis komisyonunda görüşülmesi sırasında Mustafa Kemal'in “ burada toplananlar, Meclis ve herkes sorunu doğal bulursa, sanırım ki uygun olur. Yoksa yine gerçek, yöntemine göre

saptanacaktır; ama belki bir takım kafalar kesilecektir” (Kayalı, 2005: 49) sözleri güvenilen gücün ordu olduğunu göstermekte, sorun bu şekilde halledilmeye çalışılmaktadır. Ordunun gelecek darbelerin yeri olması özelliği askeri siyasetten ayırarak önlenmeye çalışılmış olmakla beraber aynı zamanda muhalif kanal siyasi sahneye çekilmek istenmiştir. Bunun ilk örneği de Terakki Perver Cumhuriyet Fırkasıdır.

Nitekim dönem eğer günümüz şartları içinde değil o dönemin şartları içinde değerlendirilecek olursa, cihan harbinden ve kurtuluş savaşından çıkmış ve daha yeni kurulmuş bir devletin dışarıda yabancı devletlerle uğraşıp bağımsızlık mücadelesi esnasında içeride de muhalif seslerle uğraşması ve aynı zamanda bu muhaliflerin asker olmaları göz önünde bulundurulursa durumun vahameti daha iyi anlaşılacaktır.

Milletvekilliğini tercih ederek ordudan ayrılan bir kısım komutanlar, Mustafa Kemal’in diğer muhalifleri ile birleşerek 17 Kasım 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuşlardır (Karpat,1967:114). Bu parti, Meclisin ikinci döneminde Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan ayrılan bazı milletvekillerinin bu partiye katılması ile oluşmuştur. Fırka’nın başkanı Kazım Karabekir, İkinci Başkanı H.Rauf Orbay (eski başbakan) ve genel sekreteri de Ali Fuat Cebesoy olmuştur.

Ancak parti yeniliklere karşı duruşun bir simgesi haline gelmekten kendini koruyamamış ve karşı görüşün odağı haline gelmiştir. Eş zamanlı olarak Doğu’da Şeyh Sait ayaklanması baş göstermiştir³. İstiklal Mahkemelerinin yaptığı soruşturmada karşı devrimcileri içinde barındırdığı ve ayaklanmanın bu partinin bazı mensuplarınca planlandığının ileri sürülmesi sonucu, kurulduğu günden itibaren Mustafa Kemal’in karşısında yer alan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da 5 Haziran 1925’te kapatılmıştır” (Lewis, 1984: 90). Böylece henüz demokrasinin icaplarından olan muhalefete ve bundan hareketle demokrasiye toplumun hazır olmadığı kanaatine varılmıştır.

1930’da Mustafa Kemal’in teşviki ile Fethi Bey tarafından kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının da gerici ve tutucular tarafından odak haline getirilmesi ve aynı yıl

³ Şeyh Sait Ayaklanması, Ergani ilçesine bağlı Piran köyünde başlamış (13 Şubat 1925), kısa sürede etrafa yayılmış ve Muş, Elazığ ile Diyarbakır yöresinde etkili olmuş, bastırılması için tedbirler alınmış, ilk olarak da sıkıyönetim ilân edilerek olaylar yatıştırılmaya çalışılmıştır. Nitekim 4 Mart 1925’te hükümete geniş yetkiler veren Takrir-i Sükûn kanunu çıkarılmış, İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve sonuçta 13 Mart 1925’te başlayan ayaklanma 31 Mayıs 1925’te sert bir biçimde ve kesin olarak bastırılmıştır (Mumcu, 1997: 79).

içinde liderlerinin partiyi kapatma kararı almaları ile Türkiye 1945 yılına kadar tek parti iktidarını sürdüren Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından yönetilmiştir. 1950'ye kadar Türk siyasal hayatında başat güç olan ordu bundan sonra, yeni durumun ortaya çıkardığı işlevleri de yüklenmiştir (Kayalı, 2005: 47).

Askeri müdahaleler alt başlıklar halinde daha ayrıntılı olarak ele alınacağından ve askerin siyasi arenadaki duruşuna genel olarak bakılacağından hareketle dönemin siyasi portresini öz olarak belirtilecek ve askerin siyasi hayata müdahalesi çok partili sisteme geçişle birlikte incelenecektir.

Çok partili siyasete geçiş, sadece Türkiye'nin iç dinamiklerine bağlı olarak gelişmemiştir. Tam tersine Soğuk Savaş Türkiye'deki çok partili düzen ile çakışmış ve dış dinamikler de en az iç dinamikler kadar belirleyici rol alarak Türkiye'nin yazgısını etkilemiştir.

İlk olarak 18 Temmuz 1945'de Milli Kalkınma Partisinin ve hemen ardından 7 Ocak 1946'da Demokrat Partinin kurulması ile Türkiye çok partili sisteme geçme fırsatını yakalamıştır. Demokrat Parti ilk başarısını 14 Mayıs 1950'de kazanarak meclisteki 487 üyelikten 408'ini almış ve tek başına iktidar olmuş, Adnan Menderes de Başbakan olarak hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Bu parti 10 yıl süreyle iktidarda kalmış, Türkiye Cumhuriyeti siyasal hayatındaki ilk askeri müdahale de bu iktidar zamanında gerçekleştirilmiştir. Darbenin ardından ise 1961 Anayasası kabul edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, 1950–1960 arasında, demokrasiyi geliştirmek ve yerleştirmek bakımından çok büyük fırsatı elinden kaçırmıştır. Bunun temel nedeni, o dönemde, henüz endüstrileşmenin ivme kazanmamış olması ve geniş köylü kitlelerinin seçmen tabanını oluşturmasıdır. Yönetimi devir aldıkları Tek Parti Yönetiminin uygulamalarıyla yetişmiş olan Demokrat Parti yöneticileri, kendi iktidarlarında da, temel hak ve özgürlükleri geliştirmek yerine kimi zaman baskıcı olarak nitelendirilebilecek yöntemlere başvurmuşlardır.

27 Mayıs 1960'ta askeri müdahaleyi gerçekleştirenler, hukuken meşrûiyet için TSK İç Hizmet Yönergesi'nin 'Cumhuriyeti koruma, kollama' hükmünü dayanak olmuş ve Kurucu Meclis tarafından 211 sayılı 'Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nu çıkarılmıştır.

Hale'ye göre Silahlı Kuvvetlerin rolü 1935 tarihli Ordu İç Hizmet Kanunu'yla belirlenmiştir. Kanunun 34. Maddesi “Silahlı Kuvvetlerin görevi Anayasa’da belirtilen Türkiye Cumhuriyeti’ni Türk anayurdunu korumak ve kollamaktır demektir. Daha sonraları ordu mensupları bu maddeyi⁴ devletin bekası ciddi bir tehlikeyle yüz yüze bulunduğu siyaset alanına müdahale etmeye mecbur oldukları anlamında yorumlamışlardır (Hill, 1999: 54).

Milli Birlik Komitesi, yeni Anayasayı hazırlamak üzere Ankara’da bir araya getirilen öğretim üyelerinden ‘öyle bir Anayasa yapın ki bir daha ihlal olmasın’ isteğinde bulunmuştur. İhtilalin Anayasa’yı ihlal anlamına gelmediğinin saptanması üzerine 14 Haziran 1961 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 1 sayılı Yasa’da,

“Ordu Dâhili Hizmet Kanunu’nun 34. maddesiyle Türk Yurdunu ve Teşkilat_ı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumak vazifesi kendisine verilmiş olan Türk Ordusu, Türk Milleti adına harekete geçerek milleti temsil vasfını kaybetmiş olan Meclisi dağıtıp iktidarı geçici olarak MBK’ye emanet etmiştir.”

denmesi suretiyle Cumhuriyeti kollama ve koruma sözcüğünü askeri müdahalelerin hukuki formülü haline getirilmiştir”(Öztürk, 2006: 92).

Mumcu bu konuda Silahlı Kuvvetlerin Türk milletinin kutsal saydığı ve tutkulu olduğu yurt ve cumhuriyeti kollama ve koruma görevlerini üstlenmeyi varlığının bir nedeni saydığı (Mumcu, 1987: 93) gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır demektir. Nitekim TSK İç Hizmet Kanunu’nun 43. maddesinde, “Türk Silahlı Kuvvetleri her türlü siyasi tesir ve düşüncelerin dışında ve üstündedir. Bundan ötürü Silahlı Kuvvetler mensuplarının siyasi parti veya derneklere girmeleri bunların siyasi faaliyetleri ile münasebette bulunmaları, her türlü siyasi gösteri, toplantı işlerine karışmaları ve bu maksatla nutuk ve beyanat vermeleri ve yazı yazmaları yasaktır” hükmü yer almaktadır⁵.

Cumhuriyet tarihimizin ikinci askeri müdahalesi 12 Mart 1971’de gerçekleşmiştir.12 Mart 1971 darbesi, ordunun kendi içinde de sol düşünceli subaylar ekseninde bölündüğü ve bu subayların bir takım sivillerle işbirliği içinde olmalarından dolayı, tam anlamıyla sola karşı

⁴ 1960 tarihli Ordu İç Hizmet Kanunu’nda 35. madde olarak tekrarlanmıştır.

⁵ 211 Kanun Numaralı, 04.01.1961 kabul tarihli ve 10.01.1961 Resmi Gazete yayımlanma tarihli Türk silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu

bir nitelik taşımıştır. Ülkenin bazı aydını, yazarı, düşünürü, komünist oldukları gerekçesiyle tutuklanmıştır. Aslında ordu kendi içindeki bir tasfiye peşinde olduğu için, 12 Mart'ın Süleyman Demirel'i iktidardan uzaklaştıran darbesi, sola karşı bir uygulama görüntüsünde olmuştur.

Cumhuriyet tarihimizin üçüncü askeri müdahalesi olarak geçen 12 Eylül 1980 müdahalesi ise esas olarak 1961 Anayasası'nı tümüyle rafa kaldırmak için yapılmıştır. Soğuk Savaş dönemine uygun olmayan 1961 Anayasası ile ülkenin yönetilemeyeceğini, en başta Türkiye'de 27 Mayıs sonrası döneminin önde gelen ismi Süleyman Demirel belirtmiştir.

Cumhuriyet tarihimizin dördüncü askeri müdahalesi 28 Şubat 1997 tarihlidir. Bu tarihte dönemin Başbakan'ı Necmettin Erbakan'ın başbakanlığındaki RefahYol Hükümetince şeriat tehlikesinin gündemde olması gerekçesiyle 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarının kabul edilmesi sonucu, birkaç ay içinde hükümet düşmüştür.

Genel bir anlayış olarak ordunun sistemin ve siyasi çıkarların üzerinde, tarafsız, kendi içinde bütün ve dışındaki yozlaşmadan bağışık olduğu fikri kabul görmektedir. Ancak sistem derin bir krize girdiğinde ordu açıkça tutum almaktadır. Türkiye'de toplumsal muhalefetin yükseldiği ve siyasi krizin derinleştiği dönemlerde (27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980'de olduğu gibi) yönetimi ülkenin refahı için ele alan generaller ülkedeki yönetici sınıfın da bir parçası olduklarını kanıtlamışlardır.

Askeri darbelerle dünya çapında geri kalmış ülkeler statüsünde oluşan uluslar arası imajdan kurtulmak için öncelikle toplumun, askerin demokrasinin bekçileri olduğu düşüncesinden kurtulması gerekmekte ve çözümü parlamenter sistemin icaplarında araması gerekmektedir. Bunun için de demokrasinin hiçbir kurumun desteğine ihtiyaç duymadan ayakta kalabilecek ve devamını sürdürebilecek toplumsal olgunluk döneminin yakalanması gerekmektedir.

TSK İç Hizmet Yönetmeliğinin 35. maddesinin askeri müdahalelere tek başına dayanak oluşturduğu savından ziyade askeri müdahale nedenlerinin başka faktörlerle de izah edilmesi mantıklıdır. Söz konusu yasa hükmünü, TSK'nin yaptığı müdahalelerin tek nedeni olarak görmemek gerekmektedir. Bu bağlamda askeri okullarda verilen eğitim sisteminin payı ciddi ölçülerdedir ve yadsınamaz bir gerçektir. Bu cümleden hareketle TSK İç Hizmetler

kanununda yer alan 35. maddenin değiştirilmesi, kısmen düzeltilmesi veya tamamen iptal edilmesi yahut Anayasal dayanaktan yoksun olması nezdindeki tartışmalar herhangi bir değişikliğe yol açmayacak, ordu, gerekli gördüğü takdirde durumdan yine vazife çıkarabilecek bir koşul bulabilecektir.

Nitekim askeri okullarda Atatürk ilkeleri ve bunların ne anlama geldiği öğretilirken Atatürk'ün kurduğu devletin askerlere emanet edildiğinin ve TSK'nin devletin temeli olduğunun işlenmesinin, Silahlı Kuvvetlerin, kendisini Cumhuriyeti kollama ve koruma ile görevli görmesinde etkili olduğu ileri sürülmektedir (Birand, 1986: 74).

Silahlı Kuvvetlerin tüm dünyada yapısı gereği demokratik bir kurum olması mümkün değildir. Silahlı kuvvetler kaçınılmaz olarak hiyerarşik bir örgütlenme düzenine sahiptir. Ama Silahlı Kuvvetlerin eğer demokratikleşmesi talebinde anlamlı bir yön olacaksa o da Silahlı Kuvvetlerin kendi dışındaki politik sürece yaklaşımıdır. Buna ilişkin zihniyetini değiştirmesi ile ilgilidir.

Altan'ın da belirttiği gibi özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra demokrat ülkelerle demokrat olmayan ülkeler arasındaki mücadelelerin hepsini demokrat ülkeler kazanmıştır. Demokrat olmayan ülkelerde ordular denetim dışıdır ve kontrol edilememektedir. Kontrolün olmadığı yerde de bir mutlaka çürüme gerçekleşmektedir. (Altan, 2004: 98).

Atatürk ve İnönü gibi ulusal önderlerin birçoğu aynı zamanda askeri bir geçmişe sahip olduğundan, Silahlı Kuvvetlerin siyasal süreç üzerindeki etkinlikleri uzun bir süre kendisini belirgin olarak hissettirmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşundan Turgut Özal'a gelinceye kadar, Cumhurbaşkanlığı makamını işgal eden kişilere bakıldığında, bunların biri dışında diğerlerinin hep asker kökenli oldukları görülecektir. Asker kökenli olmayan tek cumhurbaşkanı, yine Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı yaptığı döneme dek, Celal Bayar'dır. Cumhurbaşkanlığı makamına uzunca bir süre vekâlet etmesi nedeniyle, İ. Sabri Çağlayangil de sivil kökenli Cumhurbaşkanları arasında sayılabilir" (Öztürk, 2006:103).

Buradan hareketle ülke yönetiminde söz sahibi olmuş asker kökenli cumhurbaşkanlarına kısaca değinmek gerekirse:

- 1- **Mustafa Kemal Atatürk** (Görev Süresi: 29 Ekim 1923–10 Kasım 1938)
- 2- **İsmet İnönü** (Görev Süresi: 11 Kasım 1938- 22 Mayıs 1950, 1950 genel seçimlerinden sonra CHP iktidarı Demokrat Parti'ye bırakırken, İsmet İnönü de Cumhurbaşkanlığı'ndan ayrıldı ve 1960 yılına kadar Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı olarak siyasî yaşamını sürdürdü.)
- 3- **Cemal Gürsel** (Görev Süresi: 27 Mayıs 1960–28 Mart 1966), 27 Mayıs 1960 gününde gerçekleştirilen askeri müdahalenin lideri olarak kabul edildi. 10 Ekim 1961'de yapılan seçimlerden sonra oluşturulan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olarak seçildi. 1966 yılında başlayan rahatsızlığının sürmesi ve görevini engellemesi üzerine, Anayasa uyarınca Cumhurbaşkanlığı görevi sona erdi.)
- 4- **Cevdet Sunay** (Görev Süresi: 28 Mart 1966- 28 Mart 1973, Cemal Gürsel'in rahatsızlığı sebebiyle görevden ayrılması üzerine, 28 Mart 1966'da Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin beşinci Cumhurbaşkanı seçildi. Yedi yıllık görev süresini tamamladıktan sonra 1973 yılında Cumhurbaşkanlığı'ndan ayrıldı.)
- 5- **Fahri Korutürk** (Görev Süresi: 6 Nisan 1973- 6 Nisan 1980, 1973 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Cumhurbaşkanı seçildi. 1980 yılında, yedi yıllık hizmet süresi tamamlandığından Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrıldı.
- 6- **Kenan Evren** (Görev Süresi: 12 Eylül 1980- 8 Kasım 1982 Devlet Başkanı olarak, 9 Kasım 1982- 9 Kasım 1989 tarihleri arasında ise Cumhurbaşkanı olarak. 7 Mart 1978'de Genelkurmay Başkanlığı'na atandı. Bu görevi sırasında, 12 Eylül 1980'de yapılan askeri müdahale ile, diğer görevleri yanında Devlet Başkanlığı görevini de üstlendi. 7 Kasım 1982'de halk oyuna sunulan ve kabul olunan Anayasa ile, Türkiye'nin yedinci Cumhurbaşkanı

olarak göreve başladı. 9 Kasım 1989 gününde, görev süresini tamamlayarak Cumhurbaşkanlığı'ndan ayrıldı)

1923'ten 2008 yılına kadar Türkiye Cumhuriyetine cumhurbaşkanı olan 11 Cumhurbaşkanının 6 sı asker kökenli oldukları görülmektedir. Bu küçümsenemeyecek bir rakamdır. 85 yıllık Cumhuriyetimizin 56 yılına asker kökenli isimler cumhurbaşkanlığı yapmıştır. TSK'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerine büyük ilgi duyduğu ve 27 Mayıs müdahalesi ile birlikte Genelkurmay Başkanlarının Çankaya'ya geçiş döneminin başlatıldığı söylenebilir.

Değnilmesi gereken bir diğer husus ise, Cumhurbaşkanlığı makamının sürekli asker kökenli kişilerce doldurulmasının zamanla, Kuvvet Komutanlarının ve Genelkurmay Başkanlarının Cumhurbaşkanlığı makamını yükselebilecekleri en son makam olarak görmelerine yol açabilecek mahiyette olmasıdır (Velidedeoğlu, 1972: 77).

Askeri müdahaleler zaman içinde şekil değiştirecek ve kimi zaman önüne post, light gibi yakıştırmalar kimi zaman da internet sayfalarından yayınlanan mesajlar dolayısıyla –e muhtıra gibi kavramlar konulacaktır.

Siyasi arenaya gerekli gördüğü durumlarda müdahale etmek zorunda kalan ordunun Cumhuriyet tarihimizdeki müdahalelerinin özeti sebep ve sonuçları ile bu şekilde izah edilmektedir.

1.2 MİLLİ GÜVENLİK KURULU

28 Şubat'ı daha iyi anlayabilmek için siyasal karar alma sürecindeki baskın etkisi çok tartışılmış olan Milli Güvenlik Kurulu'nun ilk oluşumundan itibaren tarihsel gelişiminin incelenmesi gerekmektedir. İlk olarak, 24 Nisan 1933'te İcra Heyeti Kararnamesi ile Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi kâtipliği oluşturulmuştur. Bu meclis, Başbakan'ın başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'na Genelkurmay Başkanı dâhil edilerek meydana getirilmiştir. Yüksek Müdafaa Meclisi'nin görevi ise, milli seferberlik bakımından vekillikleri verilecek görevleri belirlemek ve gerekli esasları hazırlamaktır. Yüksek Müdafaa Meclisi bu

görevi yerine getirebilmek için senenin belli zamanlarında birbiri ardı sıra toplantılar yapmaktaydı. Gerekli görüldüğü hallerde olağanüstü de toplanabilirdi.

Ardından 3 Haziran 1949 tarih ve 5399 sayılı kanunla, Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği kurulmuştur. Bu kurul Başbakanın başkanlığında ve onun teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından seçilecek Bakanlarla, Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanından oluşmaktaydı. Sadece milli savunma işleri ile ilgili olan bu kurul çok önemsenmemiş ve etkin olamamıştır (Öztürk, 2006: 102).

27 Mayıs Müdahalesinden sonra, 1961 Anayasasına dayanılarak 11 Aralık 1962 tarih ve 129 sayılı yasa ile Milli Güvenlik Kurulu oluşturulmuştur. Bu dönemde MGK, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcıları ile Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Ulaştırma ve Çalışma Bakanları ile Kuvvet Komutanlarında oluşmaktadır. Milli Güvenlik Kurumu (MGK), TSK'nin gözetme görevini arttırmak ve aynı zamanda sivil hükümetler ile TSK arasında irtibatı sağlamak amacıyla, 1960 müdahalesinden sonra oluşturulmuş olan bir kurumdur. (Öztürk, 2006: 105).

27 Mayıs darbesinden sonra kurulan MGK'ya ülke yönetiminde verilen rol 1961 Anayasası ile yasallaştırılmıştır. Ordu ülkenin politik, sosyal ve ekonomik hayatın koruyucusu olarak yasalar tarafından tanınan özerk bir kurum haline getirilmiştir. Anayasaya böyle bir kurum konmasının nedeni, askerler ile siviller arasındaki kopukluğu önlemek, etkileşimi sağlamaktır (http://www.kongar.org/aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_III.php Erişim Tarihi: 22.04.2008).

1980 darbesi sonucu oluşturulmuş 1982 Anayasası'nın 118. maddesine göre Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir.

1982 Anayasasına göre; MGK'nın, devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması konularında alınmasını zorunlu gördüğü önlemlere ilişkin kararları, Bakanlar Kurulu tarafından öncelikle dikkate alınır. 1982

Anayasasındaki bu düzenleme ile MGK'ya, 'hükümetin dışında ve üstünde bir yer ve rol verildiği ileri sürülmüştür (Birand, 1994: 42).

MGK ile ilgili olarak, "1961 Anayasasındaki *bildirir* ifadesinin, 12 Mart müdahalesinden sonra *tavsiye edere* dönüşmesi ve 1982 Anayasasında da MGK kararları ile ilgili olarak Bakanlar Kurulunca *öncelikle dikkate alınır* ifadesine yer verilmesi hem askeri müdahale dönemlerinin etkisinin, hem de istişari nitelikte olması gereken bir kurumun yetkilerinin nasıl giderek arttığına bir göstergesidir (Öztürk, 2006:107).

MGK; yasama, yürütme ve yargı organlarında olduğu gibi bir anayasal organ değildir. Anayasaca görevleri ve yetkileri düzenlenmiştir, ancak temel bir unsur değildir. Sadece tavsiyede bulunmaktadır. Zaten MGK yasal olarak hem yasamanın, hem de hükümetin üyesi olan bakanlardan oluşmaktadır. Bu durumda geriye sadece askerler kalmaktadır. Ancak bunların sadece tavsiye niteliğinde olacak olan fikirleri Anayasa ve Kanunların üzerine çıkarak, bir takım zorlamaların sebebi haline gelebilmektedir.

Askeri ve siyasal elitten oluşan; başka bir ifade ile devlet memuru durumundaki generallerle seçimle iş başına gelmiş hükümet üyelerinden oluşan MGK'nın, istişari nitelikte olması gereken yetkileri, zaman içinde giderek arttırılmıştır ve MGK, neredeyse bir karar organı haline getirilmiştir.

Yine Öztürk'e göre, 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununa göre; devletin ulusal güvenlik politikasının belirlenmesi, uygulanması ve bunun için gerekli koordinasyonun sağlanması ile görevli olan MGK, bu konularda siyasal iktidara danışmanlık yapmakla görevli olmakla beraber alınan kararlar ülke politikası için önem arz etmektedir (Öztürk, 2006:123).

Ulusal güvenliğe ilişkin genel ilke ve kararların alındığı en yüksek Anayasal kurum olan MGK'da, aynı zamanda Başkomutanlığı temsil eden Cumhurbaşkanı ile birlikte Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanının da üye olarak bulunduğu hesaba katılırsa, Kurul'un. TSK'nin ülke sorunları hakkındaki görüşlerini ve duyarlılıklarını en üst düzeyde siyasal iktidara aktarmasına imkân verdiği görülecektir.

Son olarak, 18 Ocak 2003'te yürürlüğe giren Anayasa değişiklikleri ile Başbakan Yardımcıları ve Adalet Bakanı'nın da MGK üyesi olmaları öngörülmüştür. Böylece MGK'daki asker üyelerin sayısı sabit kalır ve değişmezken sivil üyelerin sayısı arttırılmıştır. Bunun pratikteki anlamı, Kurul içindeki sivil üyelerin oy çoğunluğuna sahip olabilmelerine imkân vermektir.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ SİYASİ TARİHİNDE ASKERİ MÜDAHALELER

2.1 27 MAYIS 1960 ASKERİ MÜDAHALESİ

27 Mayıs'tan bu yana demokrasiye dışarıdan yapılan müdahalelerin kavramlaştırılmasında görüş birliği yoktur. Hatta öyle ki kişiler kendi zihni ve ideolojik yapıları ve siyasi duruşlarına göre bu olayları kavramlaştırma eğilimindedir. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen fiile, sol kesimlerin asla darbe demedikleri, buna karşılık devrim olarak nitelendirdikleri görülür. Bu fiilin içerisinde aktör olarak görev alanlarsa kimi defa ihtilal, kimi defa ise inkılâp dedikleri görülmektedir. Örneğin, olayın içinde yer alan Haydar Tunçkanat'ın bu konuyla ilgili kitabının adı 27 Mayıs 1960 Devrimi, (İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996) şeklindedir.

Kavram olarak bakıldığında “*ihtilal*” kelimesinin Arapça “*halel*” (bozulma, fesat, alçaklık, boşluk) kelimesinden geldiği görülmektedir. Kelime anlamı olarak ise “bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi⁶” olarak tanımlanmıştır.

İhtilal ile yakın ilişkisi olan bir diğer kavram ise “*inkılâp*” kelimesidir. Bu sözcük ise Arapça “*kalp*” kelimesinden gelmekte ve 'değişim, başkalaşım, bir halden başka hale geçme' anlamına gelmekle beraber “toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek amacıyla yapılan köklü değişiklik⁷” olarak da tanımlanmaktadır. İhtilâllerin, getirmeyi amaçladıkları yeniliklerden söz ederken kullanılabilecek bir kavram olmakla beraber, şiddet unsurunu içermemektedir.

---

⁶ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 10 Baskı, Ankara, 2005

⁷ a.g.e

Ancak “*devrim*” sözcüğü ihtilal ve inkılâp kavramlarını birlikte içermektedir. Devrim sözcüğü ise devirmekten gelmektedir ve “ belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli deęişiklik⁸” anlamını taşımaktadır. Tarih içerisinde devrimcilerin de şiddete başvurduğu örneklere rastlamak mümkündür. Ulusçuluğun, sosyalizmin, dinciliğin yükseldiği 19. ve 20. yüzyıllardaki devrimler buna örnek olarak gösterilebilir.

”*Darbe*” kelimesi ise “bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi⁹” anlamına gelmektedir.

Sol kesimden bakanlar için 27 Mayıs 1960, gerçekten de bir devrim niteliğindedir. Devrim olarak nitelendirmelerinin en temel sebeplerinden bir tanesi getirdiği anayasadır. 1961 Anayasası, çağdaş, laik, insan haklarına, hukukun üstünlüğü ve sosyal devlet ilkesine bağlı bir anayasadır. İlerici bir anayasanın yaratılması sonucunu doğurduğu için 27 Mayıs da bir devrimdir.

İkinci Dünya savaşı sonrasında oluşan yeni dünya düzeni çerçevesinde, İsmet İnönü, çok partili rejime geçme kararı alınca Türkiye’nin önüne gerçek bir demokratikleşme fırsatı çıkmıştır. İsmet Paşa’nın bu kararı, Cumhuriyet’i kuran kadroların, hem Batı Dünyasında yer alma hem de çağdaş bir ulus-devlet yaratma hedeflerini yansıtan bir karardır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bütün dünyada itibar kazanan modern demokrasi ve açık toplum kavramları, Türkiye’de de etkili olmuştur (Daver, 1968: 43).

Savaş sonrasında Türkiye’nin siyasal ve ekonomik menfaatlerinin kesinlikle Batı tarafında olduğu değerlendirilerek, Batı’ya yaklaşılmıştır (Öztürk, 2006: 145). İtalya ve Almanya’daki tek parti yönetimlerinin ortadan kalkması, Türkiye’nin BM’ye girmesi, Sovyetlerin toprak isteği karşısında ABD’nin desteğinin kazanılmak istenmesi ve bu amaçla Batıya yaklaşılmaması Türkiye’deki tek parti yönetiminin temellerini sarsmıştır. Özellikle Truman Doktrini, çok partili döneme geçişi hızlandırıcı bir etkiye neden olmuştur (Ülman, Sander, 1972: 71).

---

⁸ a.g.e

⁹ a.g.e

CHP'nin iktidar olduğu dönemde ekonomik durum ise müreffeh bir seviyede değildir. Maaşlar ve işçi ücretleri aynı kaldığı için, hayat pahalılığının artması ile dar gelirliler sıkıntı içindedir, hükümetin aldığı kararlar çeşitli toplumsal grupların hayat düzeyleri arasındaki farkların giderek artmasına neden olmuştur (Karpaz, 1967: 42). Totaliter düşüncenin savaştan yenik çıkması, savaş sırasındaki barış çabaları ve bu arada Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşmasının imzalanmış olması Türkiye'de çok partili döneme geçiş için uygun bir ortamın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kapani, 1976: 63).

İlk olarak 18 Temmuz 1945'te Mili Kalkınma Partisi'nin ardından 7 Ocak 1946'da da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla başlayan çok partili dönemde 27 Mayıs 1960'a kadar önemli siyasal gelişmeler olmuştur (Öztürk, 2006: 81). CHP içinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından verilen Dörtlü Takrir ile doruğa çıkan muhalefet, sonunda Dörtlü Takrir sahiplerinin CHP'den istifa ederek DP'yi kurmalarına neden olmuştur. Demokrat Parti(DP), devletçilik ve laiklik görüşleri sınırlı bir biçimde Cumhuriyet Halk Partisi(CHP)'den farklı olmakla beraber CHP'nin altı okunu benimsemiştir (Başgil, 1966: 46).

CHP de çok partili döneme girildikten itibaren bu konularda ve devrimcilik ilkesi üzerinde hoşgörölü davranmaya başlamış, hatta özel sektörü ve dini inançları kuvvetli olanları ikna etmek için 1950 seçimlerini kazandığında altı ilkeyi Anayasa'dan çıkaracağı taaddüdünde bulunmuştur (Ahmad, 1976: 42). Demokrat Parti ilk seçim sınavını ise 1946 seçimlerinde vermiş ve 456 milletvekilliğinden 64'ünü kazanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün çok yakın arkadaşı Mareşal Fevzi Çakmak'ın da bu kişilerin arasında bulunmuştur.

Nitekim 14 Mayıs 1950 seçimlerinden DP, oyların % 53,35'ini alarak 487 üyelikten 408'ini kazanmıştır. CHP ise sadece 69 milletvekilliği çıkarabilmiştir.

14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Partin (DP) iktidara gelmesi ile Cumhuriyet tarihinde ilk kez iktidar seçim yolu ile el değiştirmiştir. Gevgilili'nin anlatımı ile "Türkiye'yi 14 Mayıs 1950 Pazar günü ne kimse tanıyabilir ve ne de kimse kolaylıkla düşünebilirdi. Milyonlar, yıllardır baskı altında durdukları kovuklardan çıkmış ve genel oy adı verilen modern yaşamın en anlaşılmaz varlığını birdenbire ete ve kemiğe büründürmüşlerdi" (Gevgilili, 1981: 66).

Yeni Meclis 24 Mayıs'ta toplanmış; Refik Koraltan Meclis Başkanlığına, Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına seçilmiş ve Adnan Menderes de ilk DP hükümetini kurmakla görevlendirilmiştir (Eroğlu, 1970: 42). 14 Mayıs 1950 seçimleri bir tür devrim olarak değerlendirilmiştir. Siyasal iktidarın el değiştirmesi bir anlamda artık tek başına burjuvazinin değil ama ticaret, sanayi ve toprak burjuvazisinin bir tür kendine gelişinin bir ifadesi olarak tanımlanmıştır. Artık buluşa ermiş bir burjuvazi mevcuttur ve siyasal iktidarı da ele geçirip ülkeyi kendileri yönetebileceklerdir. Bu ise Üskül'e göre TSK'nin kolaylıkla kabul edebileceği bir anlayış değildir. Çünkü karşılıma yönetim konusunda bir ortak çıkmıştır (Üskül, 2004: 196).

14 Mayıs 1950'de, iktidara gelen Demokrat Parti, önce basın affi çıkarmış, hemen ardından da Yeni Basın Yasası'nı Meclis'ten geçirmiştir. Demokrat Parti (DP) kurulunca tek parti diktasından yılgın olan basından büyük yakınlık görmüş; özgürlükçü vaatleri nedeniyle desteklenmiştir

1950 yılında serbest seçimleri kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti yöneticilerinin, sayesinde iktidara geldikleri çok partili demokrasinin kurallarına ise kimi zaman tam anlamıyla riayet etmedikleri görülmektedir. Demokrasiyi sadece çoğunluğun yönetimi olarak uygulamak, insanların temel hak ve özgürlüklerini ve bu arada basının, sendikaların ve muhalefetin haklarını geliştireceklerine kısıtlamak gibi yanlışları da olmuştur. Birinci hükümetinin programında, işçilere haklarını vereceğini vaat eden Menderes bu sözünü tutamamış ama ülke yeterince endüstrileşmiş olmadığı için, sözünü tutamamasına karşın 1954 seçimlerinde oyları azalmamış, tam tersine, artmıştır.

27 Mayıs 1957'de yapılan seçimler ile birlikte DP'nin yıpranma süreci giderek hızlanmaya başlamıştır. Bu seçimlerde muhalefet partilerinin aldığı oyların toplamı DP oylarını aşarken DP de önemli bir oy kaybına uğramıştır. Gerek bu durum, gerekse mutlak çoğunluğa dayalı seçim sisteminin partilere Meclis'te aldıkları oy oranında temsil edilme olanağı vermeyişi, partiler ve yurttaşlar arasındaki gerginliği arttırmıştır (Öztürk, 2006: 63). - Bu olaydan sonra DP, kaybetme telaşı ile hırçın, hoşgörüsüz ve baskıcı bir tutuma girerken, CHP de kazanma ve iktidar hırsı ile kırıncı ve saldırgan olmaya başlamıştır (Bila, 29-30.05.1986, Milliyet)

Demokrat Parti, Mecliste kurduğu, hem sivil hem asker, hem savcı hem yargıç yetkileriyle donattığı ve kendisine görev olarak muhalefetin rejim aleyhtarı faaliyetlerini araştırmayı verdiği, Tahkikat Komisyonunu oluşturmuştur (Kongar, 1998: 54).

Demokrat Parti iktidarının altında, demokrasinin meşruiyeti yatmaktadır ancak demokrasiyi bu tür eylemleriyle yozlaştırarak bu meşruiyeti aşındırarak sonunu da hızlandırmıştır.

Bir darbe olacağı duyumunu alan DP son zamanlarında 25 Mayıs 1960 günü Eskişehir’de Tahkikat Komisyonu’nun görevinin bittiğini ilan etmiş (Ahmad, 1994: 78), Mayıs 1960’ta İstanbul ve İzmir’de seçimlerin yakın bir gelecekte yapılacağını söylemiş olmasına rağmen tüm bunlar darbeyi önlemeye yetmemiştir. (Walter, 1963: 36)

1960 darbesi genç subayların ayaklanmasıyla gelmiştir. Harbiye öğrencileri Genelkurmay Başkanı'nı öldürmek için otomatik silahlarla evinin kapısına dayanmışlardır (Kalaycıoğlu, 14.05.2007, Radikal). Türköne'nin konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir, “Bir yanda emir-komuta zincirine sahip bir kurum olan ordu varken, diğer yanda, aralarında çete oluşturmuş ve darbe yapan bir grup subay vardır. Bu durum, ordu diye genellenen yekpare bir kurum olarak algılanan ordunun öyle olmadığını göstermektedir. Ordunun içinde orduların olması anormal bir durumdur. Bu durum ise bize, bugün Türkiye'nin çektiği sıkıntılarının sebebini ve sakatlığın nerede olduğunu göstermektedir” (Türköne, 12.03.2007, Radikal).

1960 darbesi, ordu, bürokrasi ve aydınlardan oluşan 'tarihsel blok'un çevre karşısında aldığı yenilginin rövanşı olarak ortaya çıkmıştır ve gerçek anlamda bir 'genç subaylar' hareketidir. (Çakır, 26.07.2001, Radikal).

27 Mayıs darbesinden sonra müdahalenin başındaki Cemal Gürsel, son dönemde DP aleyhtarı demeçleriyle öne çıkan ve öğrenci olaylarını kışkırtan anayasa hukukçularını Ankara'ya getirmiştir. Amacı yeni bir anayasa hazırlamak ve bir an önce seçimleri gerçekleştirmektir. Ancak profesörler heyeti bu görüşe karşı çıkmış ve askerlerden oluşacak ihtilal komitesinin kurulması gerektiğini söylemişlerdir. Bundan sonra devleti bir müddet Milli Birlik Komitesi (MBK)yönetmiştir. MBK'nın arkasında artık basın, profesör ve yargı mensuplarının açıktan desteği vardır. Komisyona seçilen hocaların ortak bir özelliği ise

hepsinin Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına dair kanun daha yayınlanmadan açıkça cephe almış olmalarıdır.

Tüm DP milletvekillerini tutuklamadıkça meşruluk temellerinin kalmayacağını belirtmesi üzerine subaylar, bu doğrultuda hareket ettirilmişlerdir. (Ahmad, 1976: 89). 27 Mayıs'tan önce hükümetin değişmesi ve seçimin garanti altına alınması halinde 27 Mayıs İhtilali'nin yapılmayacağı düşüncesini olaylar olumsuzlamaktadır.

1960'ta da basın, irtica hortladı diye manşet atmış, yüksek yargı mensupları çoğunluğun iktidara gelerek devleti ele geçirdiğini iddia etmiş, anayasa profesörleri devleti yönetmek için ulusal iradenin temsilcisi olan meclisi meşru saymamışlardır. Cumhuriyet döneminde darbeler tarihinin başlangıcı olan 27 Mayıs, yalnızca askeri bir müdahale, darbenin tek müsebbibi de zinde kuvvetler değildir.

Ordu, 27 Mayıs'ın görünen yüzüdür. Basın, anayasa hukukçuları ve yüksek yargı mensuplarının büyük bir kısmı ise, darbenin arkasındaki asıl zinde güçlerdir. Darbeciler yönetimi ele geçirenceye kadar yalnızdır; 27 Mayıs'tan sonra askeriyeyle kent soylu elitler birlikte hareket ederek 27 Mayıs'ın oluşumunda etkin bir rol üstlenmişlerdir.

27 Mayıs 1960 darbesini yapan askerler sadece ordu hiyerarşisine uygun olmayan bir hareketi gerçekleştirmekle kalmamış olmakla beraber, kendi aralarında da bölünmüşlerdir. Alpaslan Türkeş ve on üç arkadaşı, daha uzun dönem iktidarda kalıp Türkiye'yi kendi milliyetçi ideolojilerine göre biçimlendirme arzusunda olmuşlardır. Daha çok Latin Amerika tipi askeri müdahale modeline uygun olan bu niyet, Cemal Madanoğlu ve Cemal Gürsel tarafından desteklenmemiş on dört Milli Birlik Komitesi üyesi yurt dışı görevlere gönderilerek tasfiye edilmiştir.

28 Eylül 1960 günü mahkeme kararıyla DP kapatılarak bir döneme damgasını vuran siyasal hareketin örgütsel varlığına son verilmiştir. Birkaç hafta sonra da, 14 Ekim 1960'ta Yassıada'da özel olarak kurulan Salim Başol başkanlığındaki Yüksek Adalet Divanı tarafından, Menderes ve öteki DP yöneticilerinin yargılanma sürecine başlanılmıştır.

Perin' e göre duruşmalar sırasında dikkat çeken önemli bir nokta vardır ki bu önemli nokta, duruşmaların daha ilk gününden Yassıada Mahkemeleri'nin adilliği tartışılır bir hal

aldığını gözler önüne sermektedir. Sanıklar, tabii hâkim ilkesine aykırı özel mahkemede yargılanmışlardır. Başta Adnan Menderes olmak üzere DP'lileri mahkûm etmek için Ceza Kanunu değiştirilmiş ve hukuk çiğnenerek geçmişe yürütülmüş, savunma hakkı ihlal edilmiş, doktrin ve içtihadı aykırı istisnai karar verilmiştir. Divan Başkanı Başol'un sanıkların konuşmalarına ve savunmalarına karşı tavrı giderek sert bir hale bürünmüştür. Savunmalar için tanık ve belge göstermeleri sürekli olarak reddedilmiş, bunun yanı sıra konuşurken sözleri kesilmiş savunmalarının bağlantısı kopmuştur (Perin, 1995: 57).

16 ay boyunca Yassıada'da kalan Adnan Menderes, hakkında açılan 6 davadan birinde beraat ederken, diğerlerinden mahkûm edilmiştir. Yüksek Adalet Divanı, Menderes'in de bulunduğu 15 kişiyi idama mahkûm etmiş, ancak bunlardan üçünün idamı gerçekleştirilmiş, Menderes'in cezası ise 17 Eylül 1960'ta infaz edilmiştir.

27 Mayıs darbesinden bir buçuk yıl sonra 15 Ekim 1961'de yeni seçimler yapılmış ve hiçbir parti çoğunluğu alamadığı için, en yüksek oyu alan CHP'nin lideri İsmet İnönü'nün başkanlığında yeni sivil hükümet kurulmuştur. 1961 seçiminde ordunun istediği Atatürkçü ve 27 Mayıs taraftarı sınırlı demokrasi işlerlik kazanmış, bu çerçevenin güvencesi de ordu olmuştur. Bu durum ise ordunun daha sonraki müdahalelerine meşruluk kazandıracaktır.

Bütün bu olaylardan açıkça ortaya çıktığı gibi, 1960–61 yıllarında halkın zaten sınırlı olan etkinliği de kalkmış, çeşitli aydın gruplarının birbirleriyle mücadeleleri devam etmiştir. Bu gruplaşmalarda yakın gelecekteki seçim dolayısıyla halka yakın tavırlar zaman zaman gözlemlense de, siyasal örgütler temelde kendi varlıklarını korumayı amaçladıklarından ve şartlar bunu bir zorunluluk olarak ön plana getirdiğinden, 1960–61 olaylarında halkın etkisi söz konusu olmamış, politika halktan bağımsız oluşturulmuştur (Kayalı, 2005: 102).

1960 ihtilalinin görünürdeki amacı uygulanan baskı rejimini kaldırmak ve demokrasiyi yeniden kurmaktır. Gerçekte ise, baskı rejiminin sorumlusu olarak görülen Demokrat Partiyi siyaset dışına çıkarmak ve sivil iktidarı Cumhuriyet Halk Partisine devretmek hedeflenmekte olduğundan Demokrat Parti kapatılmıştır. 1961 seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi en güçlü iktidar aday olarak girmiş, ama beklenen oranda oy alamamıştır.

İki üç yıl askerlerin desteği ile yaşamış Demokrat Parti ise Adalet Partisi adı altında yeniden örgütlenmiş ve yeni lideri Süleyman Demirel ile 1965'te büyük çoğunlukla iktidarı

ele geçirmiştir. 1965 seçimlerinde Adalet Partisi'nin aldığı oyların önemli bir bölümünün askeri müdahaleye tepki olarak verildiği söylenebilir. İhtilal olmaması ve normal seçim yapılması durumunda, büyük bir olasılıkla Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1961'de aldığı oylardan daha fazlasını alarak iktidara gelmiş olacağı ihtimali kuvvetlidir.

1960 sonrası ülkede bir aydın hareketi olarak ortaya çıkan sol düşüncenin ilk kayda değer çıkışı 1961 Aralık ayında yayın hayatına giren Yön dergisinin yayın hayatına başlaması ile olmuştur. Yayın hayatına iki yıl kadar devam eden Yön dergisi 1967 de yayımına son vermiş ancak 1969 da yayımlanmaya başlanan Devrim gazetesi aynı davayı sürdürmeye devam etmiş ve 12 Mart muhtırasının oluşumunda önemli etkisi olmuştur.

AP' deki 27 Mayısçı güçlerle uzlaşma eğiliminin halkın dikkatinden kaçmasının veya halkın bu eğilimi sezmesine rağmen AP' yi destekler doğrultuda bir tutum takınmasının sebebi, o dönemde 27 Mayısçı eğilimlerin çeşitli örgütlerde odaklanmış olmasıdır. Türkeş ve dokuz arkadaşı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP)'ye girmişler ve parti içinde etkin noktalara gelmişlerdir. 1965 Haziranında da Türkeş CKMP genel başkanı olmuştur. Böylelikle bir parti daha 27 Mayısçı güçlerin eline geçmiştir. CHP'nin de 14'lerden üçünü üye yaparak diğer 27 Mayısçılarla ortak olduğu izlenimini oluşturması, 1965 seçimi öncesinde 27 Mayısla özdeşleştirilebilecek iki partinin olduğunu göstermektedir (Kayalı, 2005: 113). Hâlbuki halkın temel tepkisi, kendi oyları ile iktidar yaptığı partinin bir hükümet darbesi ile işbaşından uzaklaştırılmasınadır.

Adalet Partisi'nin genel başkanı Süleyman Demirel, başbakan olduğu andan itibaren, 1961 Anayasası'nın Türkiye için bir lüks olduğunu, bu anayasa ile ülkenin idare edilemeyeceğini söylemeye başlamıştır. 1965 seçimlerinde AP'nin yüzde 52 oranında oy almasına rağmen etkin çevrelere mülayim görünme çabası, AP'nin 1960 darbesini iktidarı ele geçirme amacına uygun biçimde değerlendirdiğini göstermekte, bu yönde rasyonel bir tutum içinde olduğunu kanıtlamaktadır.

Yine bu dönemde siyasal İslam konusundaki uluslararası konjonktür, egemenliğini aynıyla sürdürmeye devam etmiştir. Kentleşme ve kapitalistleşme süreçlerinde devlet olanaklarının kullanılması yoluyla siyasal iktidarın güçlendirilmesi alışkanlığı da bu devam edişte kendisini göstermiştir. Böylece siyasal İslam iç ve dış dinamik öğelerinin ortak paydası olarak ortaya çıkmıştır.

Necmettin Erbakan'ın AP listesinden Konya'dan aday olma isteğinin reddedilmesi, partinin dinsel bakımdan şaibe altına girmekten ürktüğünün göstergesidir. Bu somut olay da ortaya çıkarmıştır ki AP dinsel bir muhalefetten korkulsa bile parti içinde laikliğe karşı eğilimleri barındırmak istememiştir.

27 Mayıs müdahalesi sonrası Adalet Partisi Genel Başkanı olan Süleyman Demirel, dönemi ile ilgili olarak, Türkiye'nin elitinin iktidarın kasketlinin, çarıklının, temsilcilerinin eline geçince, bu durumu hazmedemediğini söylemiştir. Bunu gösteren bir olay Yassıada yargılamaları sırasında olmuştur. Bir milletvekili hâkime, 'Sen eğer beni cezalandırırsan, milli idareyi cezalandırılmış olursun' demesi üzerine, hakim 'Senin tahsilin ne?' diye sormuş, "İlkokul" cevabını alınca, hakim, "Belli,otur, cahil oy çoğunluğunun temsilcileri" diyebilmiştir. Buradaki elit olayı, sadece askerle ilgili değildir. Asker elitin bir parçasıdır. Türkiye'deki bunalımlar, ya da bugünkü bunalımlara müdahale etmek suretiyle meydana gelen durumlarda tek başına asker yoktur. Asker kendine mahsus kamuoyundan muhakkak destek alacaktır" (Yetkin, 12.09.2005, Radikal). Nitekim Demirel'e göre 1960 müdahalesi halkın elinden devleti alma hareketidir (Altan, 2006: 77).

27 Mayıs darbesinin karakteristik özelliğini ise Türköne şu şekilde ifade etmiştir: Halka bu müdahale ile birlikte, senin seçtiğini biz asarız mesajı verilmiştir. 27 Mayıs, halka verilen bir mesajdır. Türkiye'de birçok şeyin dönüm noktası 27 Mayıs'tır. Bu müdahale toplumu doğal mecrasından çıkarmıştır (Türköne, 12.03.2007, Radikal).

Cumhuriyet, ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, İsmet İnönü'nün sürdürdüğü, yekvücut bir ordu ve tek parti sistemi ile 1946'ya kadar getirilmiştir. 27 Mayıs'tan sonra ise ne tek partinin ne de yekvücut bir ordunun varlığı ve desteği söz konusu olmuştur. Tam tersine demokratik süreçler sonunda ortaya çıkmadıkları için, demokratik hak ve özgürlükleri yeterince özümseyememiş, bu hak ve özgürlüklerin başkalarının hak ve özgürlüklerini tehdit etmemesi gerektiği konusunda sorumlu ve bilinçli olmayan işçiler, politikacılar, aydınlar ve gençler, 1961 Anayasası ile kazandıkları hakları ve özgürlükleri, demokrasiyi geliştirmek için değil, ülkeyi kendi kafalarındaki modele göre yeniden ve zorla biçimlendirmek için kullanmaya kalkmışlardır.

Demirel'in bu *anayasa bize bol geliyor* söylemi aşırı siyasallaşma ve anarşinin nedeni olduğu düşüncesini ifade etmektedir. Aynı yıllarda yaşanan kimlik kökenli sorunlar, hızlı

kentleşme, göç ve ağır ekonomik koşullar siyasi hayatımızı da sarsarak 1971 askeri muhtırasını getirmiştir. Çok partili demokratik hayatımızın ikinci askeri darbesi, bu koşullar altında meydana gelmiştir.

2.2 12 MART 1971 ASKERİ MÜDAHALESİ

12 Mart 1971 müdahalesini anlayabilmek için dönem öncesi siyasi hareketliliği ve koşulları belirtmek gerekmektedir. 1965 seçimlerini Adalet Partisi mutlak üstünlükle kazanmıştır. Türkiye İşçi Partisi de (TİP) 15 milletvekili ile bu seçim ile beraber TBMM'ye girmiştir. Çakır bu durumu şu şekilde ifade etmektedir, “sosyalistlerin Meclis'e girmeleri Türk siyasal yaşamının en önemli olaylarından biridir. Sosyalistler, düşün yaşamına da büyük canlılık getirmişlerdir. Ancak buna koşut olarak saldırılar da hiç eksik olmamış ve gerilim gün be gün artarak devam etmiştir. TİP'in ve parlamento dışı muhalefetin düşünsel etkinliği, AP'yi tedirgin etmeye başlamıştır” (Çakır, 26.07.2001, Radikal).

1967 geride kalırken, kitap toplatma, yasaklamalar, yazar ve çevirmenlerin tutuklanmaları ve TİP toplantılarının basılması gibi günlük olaylar artmıştır. 1968'e ise öğrenci olayları damgasını vurmuştur. Aynı yıl gazeteci-yazar İlhami Soysal'ın güpegündüz Ankara'da kaçırılarak dövülmesi büyük tepki doğurmuştur.

1968'lerin sonunda başlayan ideolojik çatışmalar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de vuku bulmuştur. 1969 seçimlerinden önce AP'nin isteği doğrultusunda önemli bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Milletvekili seçimleri için benimsenen milli bakiye usulü kaldırılarak yeniden nispi temsil esasına dönülmüştür. TİP, çoğunluk veya nisbi temsil sisteminin uygulanması halinde 1965 seçimi sonrasında Meclis'te bir grup kuramayacak durumda iken, milli bakiye sistemi sayesinde grup kurma olanağına kavuşmuştur. Aynı nedenle 1965 seçiminde aldığına yakın oy almasına rağmen 1969 seçimleri sonunda Meclis'te grup kuramamıştır” (Kayalı, 2005:119).

1969 seçimlerinde Erbakan'ın aday adaylığının kabul edilmemesi ve Milli Nizam Partisi'nin kurulmasına neden olunması AP üzerindeki gericilik etkisinin daha etkisizleşmesini sağlamakla beraber, “bu durum da askeriyenin AP'yi daha hoşgörülü

değerlendirmelerine neden olmuştur (Kayalı, 2005: 120). Adalet Partisi kurmaylarının şiddetli bir muhalefet içinde, Erbakan'ın partiye alınmasını istememelerinin sebebi, "Erbakan'ı Truva Atı" (Akın, 2000: 41) olarak değerlendirmelerine bağlanmaktadır.

1969 seçimleri solun tutarlı ve özgür bir biçimde Türk seçmeninin karşısına alternatif olarak çıktığı ilk seçimdir (Kayalı, 2005: 120). 1969 seçimleri sonrasında MHP'nin ideolojik olarak üniversite içinde taraftar bulması AP içindeki tartışma sonrasında kurulan Demokratik Parti, Türkiye'nin 12 Mart'a gelişinde önemli noktaların açıklığa kavuşmasını sağlayıcı göstergelerdir (Kayalı, 2005:120).

1969 seçimlerinde AP'nin iktidardan demokratik yollarla uzaklaştırılmayacağını anlaşılması, ordu sorununun daha ağırlıklı biçimde işlenmesine yol açmıştır. Milli Nizam Partisi'nin ortaya çıkmış olması ve Demokratik Parti'nin kurulması, AP seçmen tabanının partinin yöneliminden duyduğu huzursuzluğun dışavurumu şeklinde yorumlanmaktadır. İktidara muhalif olan iki yeni güç, müdahale gerekçesi olarak gösterilmemekle beraber, bizzat AP'nin tutumunun muhtırayı kaçınılmaz hale getirdiği iddia olunmuştur (Kayalı, 2005: 120).

Demirel, öyle bir komuta kademesi oluşturalım ki, bize yakın olsun ve bir daha 27 Mayıs'taki gibi bir şey olmasın diye düşünerek 1969'da Savunma Bakanlığı'na emniyetçi Ahmet Topaloğlu'nu getirmiştir (Kışlalı, 10.03.2006, Radikal). Ancak bu dahi 12 Mart 1971 muhtırasının önüne geçememiştir.

Soldaki gelişmeler sosyalizmin daha değişik bir biçimde anlaşılmasının sonucunu doğurmuştur. Özellikle de bu dönemden itibaren sosyalistler yaygın bir şekilde Faruk Sükan'ın Tek tip sosyalizm vardır, o da Marksizm'dir cümlesi ile ifade ettiği fikri sürekli tekrarlamışlardır (Kayalı, 2005: 122). Bu da ordunun ve askeri çevrelerin AP'ye karşı ılımlı tutum takınmalarını ve de bazı sivil aydın kesiminin daha da radikalleşmesi sonucunu doğurmuştur. Askeri kesimlerce bundan böyle korunması gerekli ilkelerin salt AP'ye karşı değil, CHP dışındaki sola karşı da savunulması gerektiğini düşünölmeye başlanmıştır (Kayalı, 2005: 122).

15–16 Haziran 1970'de on binlerce işçi, DİSK'i kapatmaya çalışan Demirel hükümetine karşı greve çıkmış; İzmit'ten Çorlu'ya kadar pek çok fabrika işgal edilmiş, büyük mitingler yapılmış ve sonunda durum, işçilerin Kadıköy Kaymakamlığı'nı yakmasına kadar

varmıştır. Dört kuvvet komutanı Demirel'in istifasını istemiş ve bu muhtıra olumlu karşılanmıştır. Ancak bununla da yetinilmemiş, tüm grevler yasaklanmış, sıkıyönetim ilan edilmiş ve aynı dönemde Deniz Gezmiş ve arkadaşları idam edilmiştir.

12 Mart 1971 Muhtırası öncesi yıllarda ülke tam bir gerginlik içindedir. Zamanın Milli Güvenlik Kurulu Üyesi Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu “duruma hâkim olamıyorlar, çekilmeleri gerekir, bunu söyledik ama dinlemediler” diyerek durumu ordu açısından izah etmiş, muhtıranın nasıl geldiğini anlatmıştır (Kışlalı, 10.03.2006, Radikal).

Olup bitenleri dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç “sosyal olayların temelinde ekonomik nedenler aramak komünistlerin uydurmasıdır. Tüm olaylar Anayasa'nın özgürlükçü özünden çıkmaktadır. Bu Anayasa ve özgürlüğe açık yasalar değiştirilmeden olayların üstesinden gelinemez” (Velidedeoğlu, 1976: 253) şeklinde ifade etmiştir.

Askerlerin doğrudan müdahalesinin mevcut partilerin varlığını ortadan kaldıracağına inanılmıştır. Mevcut partilerin ortadan kaldırılması halinde de meydanın belli ölçüde de olsa soldaki gruplara kalacağı düşünülmüştür. Türkiye’de ordunun işlevi konusundaki yaklaşımlar doğrudan ordu yönetiminin ülkenin sola yönelimi anlamına geleceği noktasında birleşmişlerdir.

Esas itibariyle sol, kendisine özgür bir ortamda ve rahat bir biçimde örgütlenme olanağını sağlayacağını düşündüğü için herhangi bir askeri müdahaleye karşı çıkmamıştır. Dev-Genç de muhtırayı bundan dolayı desteklemiştir. Ancak darbe sola karşı genel bir saldırı izlemiştir. Türkiye İşçi Partisi, Dev Genç gibi sol örgütler ortadan kaldırılmıştır. THKO ve THKP-C'nin eylemlerinden sonra baskı daha da artmıştır. Sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Sendikalar ve sol yayınlar kapatılmıştır.

Dönemin Başbakanı, sürekli olarak Anayasanın fazla özgürlükçü yapısından yakınmaktadır. Bir yandan İmam-Hatip okullarının açılması, öte yandan komünizmle mücadele derneklerinin güçlendirilmesi, bu fazla bol olduğu iddia edilen Anayasa ile mücadelede zorunlu stratejileri olarak sürdürülmüştür. Sonunda bu propagandanın da etkisiyle askerler, on yıl önce kendi yaptıkları Anayasa'yı değiştirmek üzere 12 Mart 1971'de yönetime

el koymuşlardır. İç ve dış konjonktürde bir değişme olmadığı için siyasi İslam'ın bu kez de askerlerin gölgesinde desteklenmesi sürmüştür (Kongar, 1998: 78).

CHP'nin Demokrat Parti diktatörlüğüne karşı yayınladığı İlk Hedefler Beyannamesi nasıl bir model olarak 27 Mayıs'ta işe yaramışsa, 12 Mart'ın da önünde de Celil Gürkan ve arkadaşlarının Doğan Avcıoğlu grubundan esinlenerek uygulamaya koymak istedikleri bir Atatürkçü Kalkınma modeli vardır. Ancak darbe esas olarak sola, özgürlüklere ve Celil Gürkan-Doğan Avcıoğlu grubuna karşı olduğu ve uzun dönemde dinci-milliyetçi çizgide bir oluşuma dayandırılmak istendiği için bu isimlerin kabinede yer alması önemli bir çelişki oluşturmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra bu isimlerin tümü (onbirler adı altında) hükümetten istifa etmiştir (http://www.kongar.org/aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_III.php Erişim Tarihi: 22.04.2008).

Kayalı'nın deyimi ile 12 Mart Darbesinin birçok muhalefet mihrakı tarafından müspet karşılanması da çoğunluğun yönetimine tahammül edememe anlamında antidemokratiktir (Kayalı, 2005: 78).

Muhtıra sonrası siyasi gelişmeler ise 1971 bunalımının kendine özgü bir partiler üstü hükümet modelini de beraberinde getirmesi, Cumhurbaşkanının partiler üstü hükümeti kurmakla Nihat Erim'i görevlendirmesi, partilerden destek olmalarının ve belli bir süre için programlarını bir kenara bırakmalarının istemesi şeklinde olmuştur (Turan, 1977: 71).

1971 muhtırası sonrası diğer siyasi gelişmeler ise şu şekildedir: 1971 Muhtırası ara rejimi, 26 Mart 1971'de kurulan Nihat Erim Hükümeti ile başlamıştır. Bu hükümet ancak yedi ay, 2. Erim Hükümeti de ancak dört ay ayakta kalabilmiştir. 22 Mayıs 1972'de Cumhuriyet Senatosu üyesi olan Ferit Melen hükümeti 11 ay, 15 Nisan 1973'te yine bir senatör olan Naim Talu hükümeti ise 10 ay iş başında kalmıştır. Aralık 1973 seçimlerini CHP, AP'nin önünde tamamlamasına karşılık Meclis'te çoğunluğu alamamış, Ecevit'in 26 Ocak 1974'te kurduğu hükümet 10 ay sonra dağılmıştır. Senatör Sadi Irmak'ın kurduğu hükümet beş ay, Demirel hükümeti ise iki yıl üç ay görev yapmıştır. 1977 seçimlerinde, CHP yüzde 41, AP yüzde 36,9 oy alabilmiştir. (<http://arsiv.zaman.com.tr/2001/02/08/odosya/ecevit.htm> Erişim Tarihi: 22.04.2008).

Artık CHP ile birleşik olma gerçeğinin değişmeye başladığını gören ordu, CHP'yi tam gözden çıkarmadan kendine Menderes'ten sonra yıldızı parlayan iki isimi Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'i yanına almıştır. Bu iki isim 28 Şubatın baş aktörleri olarak karşımıza çıkacaktır.

12 Mart darbesi Ecevit-Erbakan koalisyonuna ve siyasal İslam'ın ilk kez siyasal iktidara ortak olmasına yol açmıştır. Ecevit'in koalisyonu bozması ise, sağda yeni bir sayfa açılmasına sebep olmuştur. Orta sağ, milliyetçi sağ ve dinci sağ partiler birleşmişler ve Demirel'in Başkanlığında Birinci Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuşlardır. Ortak iktidar olmanın gerektirdiği bir kısım isteklerden vazgeçme ilkesine riayet edilmemesi, her iki partinin de birbirini kullanma amacından sıyrılmaması, koalisyonun sona ermesine yol açmıştır. Bundan sonra da özgürlüklerin sınırlanmasıyla sonuçlanan uygulamalarıyla İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti üç seneye yakın bir süre ülkeyi yönetmiştir.

12 Mart 1971 darbesinin idealist amacını belirlemek çok kolay olmamaktadır. Açıklanan amaç şiddetlenmekte olan sağ sol kavgasını önlemektir. Ama darbe önce sağ görüşün hâkim olduğu bir biçimde başlamış, sonra aniden sola dönmüş ve giderek baskıcı bir hal almıştır” (İnan, 10.05.2007, Radikal).

12 Mart darbesi ile ilgili söylenebilecek olan işçi sınıfı tehlike oluşturduğu için yönelinmediğinin ve 12 Mart'ı kalıcı yapmayan asıl etkenin halk olduğunun, onun seçimlerde somutlaşan dolaylı tepkisinin otoriter yönetimlerin sarsılmasına yol açtığı göz önünde tutulmasıdır.

Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in 1960 harekâtına ait zıt yorumlarının ikinci darbe için söz konusu olmadığı bilinmelidir. Demirel, doğrudan ordu yönetimini sorumlu tutmakta ve 1971 krizinin kuvvet komutanları kademesinde, arkasında bir grup insanla ordunun nüfuzundan mevki, makam elde etmek için giriştikleri bir hareket olduğunu belirtmektedir. 1960 darbesini halk hareketi olarak niteleyen Ecevit ise, Türkiye'de dış politika konusunda anti-Amerikan dalgalanmanın uzun vadede Amerika'yı kaygılandırmış olabileceğini ifade etmiştir (Altan, 2006: 96).

Türkiye'de 27 Mayıs ve 12 Mart'a karşı sağdaki ve soldaki aydınların çelişkili tavrının halkta yansımaları olduğu söylenemez. Sağdakiler 12 Mart'a sahip çıkıp 27 Mayıs'ı

eleştirirken, soldakiler de 27 Mayıs'a sahip çıkıp 12 Mart'ı eleştirmişlerdir. Ama halk, demokrasiye aykırı tutum takınanlara oyuyla karşı çıkmış, her müdahale dönemi sonrası tepkisini bu şekilde göstermiştir. Halkın bu tutumu nedeniyle ordu müdahaleleri arzulan şekilde neticelenmemiştir.

12 Mart'tan sonra değişmiş olsa da öğrenci gençliğin büyük çoğunluğuna hâkim olan grubun temel sloganlarından biri Ordu Gençlik El Ele, Milli Cephede olmuştur. Solun diğer kanadı da gençliğe büyük önem vermektedir. Sağın verdiği önem ise, karşıt bir gücün oluşturulmasından bellidir. Her kesim gençliğe başarmaya çalıştıkları işte katalizörlük işlevini yüklemiştir. Bir başka deyişle gençlik kullanılmak istenmiştir.

Sağ-sol çatışması ve bu çatışmanın yarattığı terör başta üniversiteler olmak üzere tüm Türkiye'yi etkisi altına almıştır. 12 Eylül öncesinde günlük ortalama kurban sayısı 30'a kadar çıkmıştır. Bu arada Ecevit'in başarısızlıkla sonuçlanan hükümet denemesinden sonra azınlık hükümeti olarak iktidara gelen Demirel ekonomik bir yenileme programını, Özal'ın hazırladığı 24 Ocak 1980 kararlarını yürürlüğe koymuştur. Ekonomik sıkıntıların yükünü olduğu gibi geniş halk kitlelerinin sırtına yükleyen bu programın demokratik bir ortamda seçilmiş bir siyasal iktidar tarafından başarıyla yürütülmesi hemen hemen olanaksızdır (Kongar, 1993: 84).

Tüm bu olumsuzluklara bir de günde otuza varan terör kurbanı eklenince, iktidar bir kez daha silahlı kuvvetlere yani askeri darbeye maruz kalacaktır.

2.3 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ

14 Ekim 1973'ten 12 Eylül 1980'e kadarki dönem Türkiye'de bir kaos dönemidir. İki kez Ecevit'le canlanan özgürlük umutları, ikisinde de olumsuzlukla sonuçlanmıştır. Özellikle 1977'de arkasında genel oyda yüzde 44'lük bir destek bulan Ecevit, seçim sistemi yüzünden iktidar olamamıştır. Terör ortamı içerisinde olan Türkiye, ağırlaşan ekonomik sorunlar karşısında çaresiz kalmış, yokluk, kıtlık ve ölümler Ecevit'i 22 aylık iktidar sürecinin ardından hiçbir şeyin alternatifi olamama durumunda bırakmıştır (Çakır, 26.07.2001, Radikal).

1973 seçimlerinden sonra kurulan CHP-MSP iktidarı umutlarla işe başlamış ancak beklenildiği şekilde sonuçlanmamıştır. Ecevit ile Erbakan'ın koalisyon ortaklığı bir yıl bile sürememiş, koalisyon bozulmuştur. Sonrasında Demirel'in gündeme gelişi ve Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleriyle ülke kaos ortamına doğru sürüklenmiştir.. 1977 seçimlerindeki CHP'nin başarısı durumu değiştirmemiştir.

“12 Eylül öncesinde sokakların kanlı eylemlere sahne olması, yüzlerce kişinin sağ-sol çatışmasında hayatlarını kaybetmesi, darbeyi doğru bulmamız için meşru gerekçe sayılmamaktadır. Esas sorun; meşru bir gerekçenin varlığı gayrı meşru yöntemi de meşru kılıp kılmadığıdır. İyi bir sonucu sağladığı düşüncesi, kötü bir eylemi iyi saymak için neden olamaz (Koru, 07.12.2006, Yeni Şafak).

Birçok parlamento üyesi, hatta bakan, Silahlı Kuvvetlerin en yüksek kademelerindeki komutanları ziyaret edip, içimizde bulunduğumuz durumu ancak siz düzeltebilirsiniz diyerek Silahlı Kuvvetlerin yönetimi eline almasını istemeleri (Öztürk, 2006: 43) ülkenin içinde bulunduğu durumun ne kadar endişe verici olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir

Nitekim 27 Ağustos 1979'da Zafer Haftası nedeniyle Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in Silahlı Kuvvetler mensuplarına hitaben yayınlanan mesajında, yapılan durum değerlendirmelerine bağlı olarak iktidara uyarı niteliği taşıyan mesajlar yollanmış ve TSK İç Hizmet Kanunu'nun Silahlı Kuvvetlere verdiği görev ve yetkilerden söz edilmiştir.

12 Eylül müdahalesi öncesi durum ile ilgili olarak Fahri Korutürk'ün görev süresinin dolması nedeniyle, 22 Mart 1980 tarihinden itibaren yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin, siyasi çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenmesi ve hafife alınması da, bu dönemde bunalımın artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda TSK 12 Eylül 1980 günü, TSK İç Hizmet Kanununun kendisine verdiğini ileri sürdüğü yetkiye dayanarak yönetime el koyulduğunu belirtmiştir

Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasından sonra, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ile Jandarma Genel Komutanından oluşan, beş kişilik Milli Güvenlik Konseyi, fiilen Silahlı Kuvvetler adına tüm yetkileri elinde toplamıştır. Böylece 1961 Anayasasının TBMM'ye, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğunu belirttiği görev ve

yetkilerin Milli Güvenlik Konseyine, Cumhurbaşkanına ait olduğunu belirttiği görev ve yetkilerin de Devlet Başkanı sıfatı ile Milli Güvenlik Konsey Başkanına verilmiştir. Milli Güvenlik Konseyinin 52 numaralı bildirisi ile her tür siyasal faaliyet yasaklanırken, yasaklanmış olan siyasi partiler feshedilmiştir (http://www.kongar.org/aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_III.php Erişim Tarihi: 22.04.2008).

12 Eylül 1980 yönetiminin kurduğu Atatürk Yüksek Kurulu, Özal'ın da büyük desteğiyle, 20 Haziran 1986 günü Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in başkanlığında toplanarak Türk-İslam sentezini temel alan bir kültürün bütün millete kabul ettirilmesine yönelik' bir raporu kabul etmiştir (Coşkun; 2006: 78)

Haziran 1981'de Kurucu Meclis Hakkında Kanun yayınlanmış ve bu suretle demokrasiye dönüş yolu ve takvimi aşağı yukarı belli olmuştur. Bu kanun ile Danışma Meclisi ve MG Konseyinden oluşan bir kurucu meclis oluşturulmuş, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca hazırlanan yeni anayasa, 7 Kasım 1982 günü halkoyuna sunulmuş, Silahlı Kuvvetlerin yönetimi altında yapılan ve halkın halk oylaması sonucunda, % 91.37 oranındaki kabul oylarıyla, yeni anayasa kabul edilmiştir.

Böylece, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve aynı zamanda Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Kenan Evren, Cumhurbaşkanı seçilirken, MG Konseyinin Evren dışındaki üyeleri de 1982 Anayasasının geçici 2nci maddesine göre 6 yıllık bir süre için Cumhurbaşkanı Konseyi Üyeleri seçilmişlerdir.

Kasım 1983 seçimlerini, emekli orgeneral Turgut Sunalp tarafından kurulan ve MG Konseyi tarafından da desteklenen Milliyetçi Demokrasi Partisinin değil ancak Turgut Özal'ın Genel Başkanlığındaki ANAP'ın kazanması ile hükümet kurma görevi Özal' a verilirken, yeni Meclisin göreve başlaması ile de Danışma Meclisi ve MG Konseyinden oluşan Kurucu Meclis ortadan kalkmıştır.

27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri arasında, sivil politikacılar ile askerlerin etkileşimi açısından garip bir sarmal ortaya çıkmıştır. 27 Mayıs sivil politikacılara (en azından iktidarda olan Demokrat Parti'nin) karşı yapılmış ama ondan sonraki iki darbe bu darbenin kurduğu demokratik yapıyı ortadan kaldırmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Yani

(darbe eyleminin doğrudan doğruya demokrasiye karşı bir yöntem olması bir yana) askerlerin demokrasi amaçlı yaptıklarını söyledikleri askerlerin yine kendilerinin yürürlüğe koyduğu anayasayı değiştirmek için yaptıkları anti-demokratik amaçlı darbelere yol açmıştır.

12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin amacı, Soğuk Savaş bağlamında Batı'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savaşında, Türkiye Cumhuriyeti'nin dinci ve milliyetçi ideolojilere uygun olarak anti-komünist bir yapıda yeniden biçimlendirilmesi olmuştur (http://www.kongar.org/aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_III.php Erişim Tarihi: 22.04.2008).

Türkiye'nin de içinde hemen hemen kayıtsız koşulsuz yer aldığı ve tümüyle teslim olduğu *Batı Dünyası* Amerika'nın önderliğinde son derece katı bir *anti-komünist* yaklaşım içindedir. Batı Dünyası'nın komünizme karşı savaştaki *ileri karakolu* olan Türkiye'de sol açılımlı bir demokrasiye izin verilmesi, bu yaklaşıma terstir (Tunç, 1996: 64).

12 Eylül 1980 darbesini diğer darbelere ayıran en büyük özelliği daha sistematik ve uzun sürmesidir. 12 Eylül darbesi ülkenin politik yapısında köklü değişiklikler yapan bir müdahale olmuştur. Türkiye'de yaşanan üç darbenin de gösterdiği gibi askeri darbelere ansal olarak krizleri çözmüş gibi görünse de demokrasi açısından gelişimi zorlaştırıcı en büyük etken olagelmıştır.

III. BÖLÜM

1980 MÜDAHALESİ SONRASI

TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ MANZARA

3.1 1980 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ KONJONKTÜRE GENEL BİR BAKIŞ

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonraki döneme bakılacak olursa, uluslar arası politikada ciddi gelişmelerin ve değişmelerin yaşandığı görülür. Bunlardan en önemlisi ve belki de en belirleyici olanı 1980'li yılların ortasından itibaren Sovyetlerin dağılma sürecine girmesidir. 1990'lı yıllarda ise hem dış dinamik, hem iç dinamik öğeleri değişmiştir.

Batının Doğu Bloğundan algıladığı tehditte ortaya çıkan gerileme, Sovyetlerin dağılması ile ortaya çıkan yeni bağımsız devletlerin yüzlerini Türkiye'ye çevirmeleri, Sovyetlerin dağılması ile ortaya çıkan yeni nüfuz alanına Batının Türkiye üzerinden girme yönündeki başlangıç isteği ve Türkiye'nin bu nüfuz alanında İran ile yürüttüğü rekabet, Türkiye'de ordu-politika ilişkisinin seyri açısından dikkate alınması gereken konjonktürel dış gelişmelerdir (Öztürk, 2006: 85). 80'lerin sonunda, Sovyet bloğunun çöküşüyle tek kutuplu bir dünya düzeninin ortaya çıkması ile tüm dengelerin değişmesi söz konusu olmuştur. Sovyetlerin dağılması, dağılmanın hemen öncesinde ve sonrasında dış politikada orduyu ve askerleri doğal olarak öne çıkarmıştır. Bunun temel nedeni ise, ordu ve askerde evrensel bir olgu olarak gözlemlenen muhafazakârlık ile Sovyetlerin dağılması ile başlayan süreçte ortaya çıkan gelişmelerin doğrudan ordunun ve askerinin görev alanına girmesidir (Öztürk, 2006: 51).

Bu ortam Türkiye'de sadece merkez sağ siyasetleri değil, tüm siyasal sahneyi topyekûn etkilemiştir. Her şeyden önce, neo-liberal ekonomi politikaları siyasetin merkezine yerleşmiştir. Merkez sağ siyasetin zemini, başından beri liberal ekonomi politikaları ile milliyetçi ve dindar muhafazakâr ideolojileri sentezleme üzerinden kurulmuştur. ANAP söylemi, bu sentez veya denklemi yeniden tazelemiştir. Bu çerçevede, sağ söylemde devlet vurgusu, yerini hızla piyasaya bırakmıştır.

Özal'ın sağ çevreye, özellikle muhafazakâr kesime mesajı, geçmişten bu yana sürekli olarak resmi ideolojiden şikâyetçi olunmasından hareketle, devletin küçültüleceği, ekonomik gücünün azaltılacağı, tüm bunların sonucu olarak da devletin ideolojik baskısının otomatik olarak azalacağı şeklindedir (Mert, 14.06.2007, Radikal). Bu formül, muhafazakâr-sağ cenahta, ilk bakışta görüldüğünden daha fazla tesirli olmuştur.

Merkez sağın tarihinde ANAP dönemeci önemlidir, zira bugün merkez sağın neresinde, kim varsa hiç olmazsa Turgut Özal'lı ANAP'ı tarihi miras olarak kabul etmektedir. Ayrıca Özal, sadece merkezde değil, merkezin ötesinde de, geniş kabul gören bir lider olmuştur. Kimisi onun, Türk dünyası öncülüğünü, kimisi tarikat ehli oluşunu öne çıkarmıştır. Asıl belirleyici olan kuşkusuz liberal ekonomik politikalarıdır ve de bu politikalar, merkezin ötesinde, özellikle dindar muhafazakâr kesimlerde daha o tarihlerden Erbakan'ın adil düzen tezinden daha fazla etkili olmuştur (Mert, 14.06.2007, Radikal). Diğer taraftan, ANAP aslında, liberal orta sınıf desteğinin sosyolojik olarak zayıf olduğu bir toplumda, ister istemez milliyetçilik, dindar muhafazakârlık ve ekonomik liberalizmin koalisyonundan oluşmuştur

9 Kasım 1989'da Doğu Berlin ile Batı Berlin'i birbirinden ayıran Demirperde'nin yıkılması Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ve dünyada Soğuk Savaş'ın bitişinin simgesi olarak kabul edilmektedir. Oysa Sovyetler Birliği hukuken, 21 Aralık 1991 yılında Rusya, Belarusya, Ukrayna, Kazakistan, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Kırgızistan arasında Almatı'da imzalanan ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kuran anlaşma ile tarihe karışmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü aslında 21 Aralık 1991 anlaşması ile sona eren bir süreçtir. Ancak Berlin Duvarı'nın yıkılışı bu süreci simgeleyen bir olay olarak tarihteki yerini almıştır.

Soğuk savaş bitince, iki kutuplu dünyanın yerine başkanlığını ABD'nin yaptığı Yeni Dünya Düzeni kurulmuştur. Bu dünyanın hedefi de Demirperde'nin yıkıldığı yıllarda, 1989'da NATO kararıyla belirlenmiştir: İslam...(Opçin, 2004: 36).

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte İslam karşıtı kampanyaların odağı olarak Amerika gösterilmiştir. Soğuk savaşın bitimiyle birlikte yenedünya düzenini, istikrarı tehlikeye atacak baş aktörlerden biri olarak İslam fundamentalizmi gösterilmiştir. Bu algılayışın teorik temelleri bile çizilmiştir. Bunun somut göstergesi ise Körfez Savaşı'nda kendini göstermiş; Saddam'ın cezalandırılması bölgesel düzeyde kriz çıkartabilecek,

yenidünya düzenine kafa tutması muhtemel odaklara verilmiş bir mesaj olarak değerlendirilmiştir. Afganistan ve Sudan'ın bombalanması ise en azından sembolik olarak potansiyel İslamcı 'teröre' karşı verilmiş gözdağı olarak algılanmaktadır.

Komünizm tehdidin ortadan kalktığını ve artık asıl tehdidin şeriatçılık olduğunu ilan eden 28 Şubat 1997, Berlin Duvarı'nın Türkiye'de yıkıldığı tarih olarak görülmektedir (Kongar, 2007: 62).

3.2 İSLAMCILIK

3.2.1 GENEL TESPİT

İlk olarak İslamcılık'ı inceleyen pek çok uzmanın paylaştığı genel bir tespiti belirtmekte fayda görülmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda, yaygın bir kanaate göre Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük ve Sosyalizm ana başlıkları altında toplanabilecek fikir akımları görülmeye başlanmıştır. Bu akımların temsilcilerinin ortak noktası; İmparatorluğu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ve eski görkemli günlerdeki durumuna getirmek amacıyla çaba sarf etmiş olmalarıdır.

İslamcılık, yoğun olarak II. Abdülhamid döneminde kendisi ve rakipleri tarafından tartışılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid, İslamcılık politikasıyla hem Balkanlardaki "Panislavizm"i etkisiz duruma sokmak, hem de içeride siyasal rakiplerinin halk içindeki gücünü kırmak istemektedir.

İslamcılara göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir çöküş durumu mevcuttur. Bunun sebebi, Batıcıların ileri sürdüğü gibi İslamiyet'ten kaynaklanmamaktadır. Çünkü aslında İslamiyet bilime ve yeniliklere açık bir dindir. Demokrasi, meşruti rejim ve en geniş özgürlükler İslamiyet'in özünde vardır. Bu yüzden İslamcılar meşrutiyete karşı olmamışlardır.

Akyol'a göre, "İslam dininden siyasi bir ideoloji çıkaran bu akım, bir 'tepki ideolojisi'dir. İlk önce Osmanlı'nın çöküş sürecine bir tepki olarak doğmuş, sonra çok daha

sert formlarda Arap dünyasında ortaya çıkmıştır. Temel motivasyonu hep bir şeylere reaksiyondur: Batı sömürgeciliğine, Arap diktatörlere, İsrail işgaline veya ABD'nin Ortadoğu politikalarına” (Akyol, 31.08.2007, Radikal).

Türkiye’de ise durum buna benzer olmakla beraber farklılıklar arz etmektedir. Cumhuriyet'in başlangıcına, 1924 yılına bakıldığında, ortada modernleşme karşıtı bir İslamcılık olmadığı görülmektedir. Bir tarafta Mustafa Kemal'in Halk Fırkası, öteki tarafta Kazım Karabekir'in Terakkiperver Fırka'sı vardır. Bu ikincisi, sonradan üzerine yapıştırılan 'mürteci' damgasına rağmen, aslında modernleşmecidir; sadece daha az devletçi ve dinle daha barışık bir 'terakki' öngörmektedir

Şerif Mardin, değişen ve çağdaşlaşan toplumlarda, dinin kaçınılmaz bir biçimde, bireyin toplumla bütünleşmede yaşadığı problemleri çözmede en etkili mekanizma olarak işlevini sürdürdüğü ve sürdürmesi gerektiği kanısındadır. (Mardin, 1995: 282).

İslamcılar, toplumun büyük çoğunluğunun Müslüman olması gerçekliğinden hareketle, demokrasinin İslam'la bağdaşmadığını kanıtlayarak kitleleri şeriat düzeni diye adlandırdıkları muğlak bir siyasi projenin saflarına çekmek istemektedirler. Bir başka deyişle, tüm Müslümanlarda içkin olduğunu düşündükleri şeriat bilincini açığa çıkartmaya çalışmaktadırlar. Aşırı laikler ise, kitlelerin dinle ilişkilerini neredeyse bir hobi olarak algılayıp, onların gündelik hayatını belirleyen temel saikin Batılılaşma projesinin tamamlanması olduğu düşüncesinden hareketle İslam'ın demokrasiyle bağdaşmadığı noktasında İslamcılarla mutabık kalmaktadırlar (Çakır, 1994: 108).

Mübeccel B. Kıray’a göre “Türkiye'deki köylü, topraktan koptuğu zaman, devletle ve toplumun öteki kesimleri ile bütünleşmesini sağlayan toprak ağasının işlevlerini, yani patronaj ilişkisini, sendikalar ve sivil toplum örgütleri yeterince gelişmediği için, siyasal partiler yüklenmiştir. Böylece siyasal partilerin ocak-bucak teşkilatları, 1950–1960 arasındaki çatışmaların ve gerilimlerin temel kaynağı olduğu kadar, köylü ile devleti bütünleştirme görevini üstlenen örgütlenmeleri de simgelemiştir. 27 Mayıs 1960'dan sonra ise, bu teşkilatlar kapatılmıştır. Bu kez bu teşkilatların görevini il ve ilçe örgütlenmeleri yüklenmiştir. 12 Eylül 1980 müdahalesinden sonra siyasal partiler kapatılınca, bu işlev, tarikatlar ve cemaatler tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Siyasal İslam'ın güçlenmesi doğrudan doğruya, tarikatların siyasal işlev yüklenmesi olayına bağlanmaktadır” (Kıray, 1997: 79).

Sovyetlerin varlığı, hem ülkenin içinde bir İslam direnişinin oluşturulmasını, hem de dışardan bir yeşil kuşak ile bu ülkenin sarılmasını, zorunlu kılmıştır. Sovyetler dağılınca, bu iki gereklilik de anlamını yitirmiştir. Böylece siyasal İslam'ın, dış dinamik öğelerinden aldığı destek ortadan kalkmıştır. Soğuk savaş dönemi kapandığına göre, dış dinamik öğeleri açısından da Türkiye'de (bütün dünyada olduğu gibi) siyasal İslam'ın güç kazanması ve yükselmesi durmuştur.

3.2.2 MİLLİ GÖRÜŞ POLİTİKASININ SİYASET HAYATI

Siyasi hareket olarak Milli Görüş, 1970'lerde Necmettin Erbakan'la başlamıştır. O dönemde partiler, sağ, sol, sosyal demokrat gibi isimlerle siyaset yapmaktadırlar. Erbakan bu görüşlerin hepsinin Batı'dan geldiğini söylemiş, onları Batıcılıkla suçlamıştır. Bekaroğlu'na göre Milli Görüş ise bu coğrafyanın tarihini, değerlerini öne çıkaracaktır (Bekaroğlu, 05.05.2003, Radikal).

Erbakan'a göre Osmanlı milliyetçi bir yapı değil, ümmetçidir. Osmanlı'da çeşitli milletler, ırklar kendi değerlerini koruyarak birlikte yaşayabilmişlerdir. Ama ulus-devlet sürecinde Türkiye'de yaşayan herkes Türk'tür denildiğinden ve Türklüğün de tanımı yapıldığından sorunlar ortaya çıkmıştır. Oysa Müslümanlık, etnik mensubiyetin önüne çıkarıldığında birçok sorun çözüme kavuşmaktadır

Milli görüş kavramı, bir milletin kendi inanç, tarih, kültür, gelenek ve adaletlerini hayatın içine katmak şeklinde tanımlanabilir. (Özcan, 02.12.2006, Yeni Şafak). Bu düşüncede millet iradesi esas unsur olmuş durumdadır. Tosun'a göre ise, "milli manevi değerlerine hassas olan Türk insanının sağ partilerde birer vitrin malzemesi olarak kullanılmasına dur demek üzere ortaya çıkan bir siyasi faaliyetin adıdır" (Tosun, 09.04.2003, Yeni Şafak). Bu görüşün siyasal düzlemde sonucu olan partinin kapatılma davaları neticesinde yeniden başka isimler altında ortaya çıkışı ise aşağıda incelenecektir.

3.2.2.1 MİLLİ NİZAM PARTİSİ

Milli görüşün en öne çıkan ismi Necmettin Erbakan politikaya atılmak için Adalet Partisi'ne müracaat etmiş ancak Adalet Partisi tarafından veto edilmiştir. Erbakan, Adalet Partisine müracaat etmeden önce, liderliğini Osman Bölükbaşı'nın yaptığı Millet Partisi'ne katılıp katılmayacağını da enine boyuna düşünmüş, ancak netice olumsuz olmuştur (Akın, 2000: 85).

Siyasi partiler ile anlaşamama sonucu Erbakan, 1969 seçimlerine Konya'dan bağımsız milletvekili olarak katılmıştır. 1969 seçimleri sonucunda Adalet Partisi 256, CHP 143, Birlik Partisi, Millet Partisi 6, Yeni Türkiye Partisi 1 milletvekili çıkarırken, aralarında Necmettin Erbakan'ın da bulunduğu 13 bağımsız milletvekili de Meclis'e girmiştir.

Meclis'te milletvekilliğinin ardından sıra bir siyasi partide toplanmaya gelmiştir. Bir basın açıklamasıyla Erbakan kurdukları parti ile ilgili açıklamasında partinin adının Milli Nizam Partisi olduğunu ve sembolünün ise Şahadet parmağı havada sağ el olduğunu belirtmiştir (Akın, 2000: 89).

24 Ocak 1971'de Ankara'da Selim Sırrı Tarcan Kapalı Spor Salonu'nda yapılan birinci kongresinde Erbakan Genel Başkanlığa seçilmiştir. Ancak 15 Mart 1971 tarihinde saat 19'da yayınlanan bir radyo haberinde, Anayasa Mahkemesi'nin Milli Nizam Partisi hakkında dava açtığını belirtmiştir. 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 4. kısım hükümlerine aykırılık suçundan açılan davada Milli Nizam Partisi'nin kapatılması istenmektedir (Akın, 2000: 92).

Parti kapatılması duruşmasında, Anayasa Mahkemesi, çeşitli yerlerde konuşulduğu ileri sürülen ve suç teşkil ettiği belirtilen hususların, delil olamayacağı kanaatine varmış, ancak sık sık tekrarlanan ve Bursa Gençlik Kolu tarafından broşüre basılan Milli Nizam Partisi'nin marşı yüzünden partinin kapatılmasına karar verilmiştir. Partinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına neden olan marşın bir bölümü şöyledir:

“Herkes duyacak, bilecek/ Saklanmaz gayrı bu gerçek/ Yaprak yaprak, çiçek çiçek/
Tek yol İslam yazacağız” (Akın, 2000: 93)

12 Mart 1971 Muhtırası’ndan sonra şeriat yanlısı olduğu belirtilen Milli Nizam Partisi,
20 Mayıs 1971 tarihinde kapatılmıştır.

3.2.2.2 MİLLİ SELAMET PARTİSİ

Gizli ve çoğu zaman açık açık sürdürülen çalışmalar, görüşmeler sonucunda Milli Nizam Davası’nın devamı olarak 11 Ekim 1972’de yeni bir parti kurulmuştur: Milli Selamet Partisi... Amblemi anahtardır (Akın, 2000: 99). Partinin Erbakan tarafından kurduurulduğu öne sürülmüştür. Partinin Genel Başkanlığı için birçok isim kamuoyunda anılırken Necmeddin Erbakan’ın isminin geçmemesi şüpheleri daha da arttırmıştır. Çünkü Erbakan, laikliğe aykırı olduğu için kapatılan bir partinin lideri olarak tanımlanmaktadır (Akın, 2000:102). Ancak Genel Başkanlığa Süleyman Arif Emre getirilmiştir. Erbakan bağımsız olarak bir süre Milli Selamet Partisini desteklemiş ve ani olarak Akmumcu ve Abbas’la beraber Milli Selamet Partisi’ne katılmış ve daha sonra da Genel Başkanlığa getirilmiştir.

MSP, kuruluşundan bir yıl sonraki 10 Ekim 1973 seçimlerinde 52 milletvekili ile Meclis’e girmiştir. 12 Mart 1971 Muhtırası’nın getirdiği sürecin ardından koalisyonuz bir hükümetin kurulamayacağından hareketle, Erbakan, partinin amblemi olan anahtar dile getirmiş ve iktidara gidecek yol için anahtar bendedir demiştir (Akın, 2000:103).

Türk siyasi İslam’ı ilk kez 1973’te CHP-MSP koalisyonu ile iktidara gelmiştir. MSP bu koalisyonda küçük ortaktır. Kıbrıs müdahalesi bu dönemde gerçekleşmiştir 1974 yılının 26 Ocak günü CHP ile koalisyon hükümeti kuran MSP’liler, bu koalisyon döneminde çıkan Af Kanunu ile ağır eleştirilere maruz kalmışlardır. Kıbrıs Barış Harekâtının her iki parti tarafından sahiplenerek yapılacak bir seçimde tek başlarına iktidar olma düşüncesi iddia edilmiştir. 1. koalisyon hükümetinin ömrü fazla uzun olmamış ve CHP- MSP (Ecevit-Erbakan) koalisyonu bitmiş, Türkiye yeni bir hükümet krizi ile karşı karşıya kalmıştır (Akın, 2000:106).

Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurmak için Meclis'te en çok üyesi olan partilerin genel başkanlarından başlayarak görev vermiş, ancak parti liderleri hükümetleri kuramayıp, görevi iade etmişlerdir. Sonunda Meclis'te tek üyesi dahi bulunmayan bir kontenjan senatörü Sadi Irmak'a hükümeti kurma görevi verilmiştir. Bunun üzerine MSP, Sadi Irmak'ın başkanlığındaki bir hükümette görev almayacağını ilan etmiştir. Diğer partiler de Irmak'a güvenoyu vermeyince Irmak Hükümeti Meclis'ten güvenoyu alamamıştır (Akın, 2000: 120).

Başbakanlığını Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'ın yaptığı geçici hükümetten¹⁰ sonra 2. koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu kez, (1975 Martında) Süleyman Demirel Başbakan olurken, Necmeddin Erbakan da Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Hükümetin diğer ortakları ise Güven Partisi (Fevzioğlu) ve Milliyetçi Hareket Partisidir (Türkeş). Koalisyon ilk haftalarda uyum göstermesine rağmen sonradan çeşitli anlaşmazlıklar başlamıştır.

Türkiye birden erken seçim havasına girmiştir. 5 Haziran 1977 seçimleri sonucunda Ecevit, bu kez MSP' siz bir hükümet kurmuştur¹¹. Ancak ömrü bir ay olmuştur. Ardından üç partinin de katılımıyla (AP- MSP-MHP) yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu koalisyonun da ömrü Adalet Partisi'nden 12 parlamenterin istifa etmesiyle sona ermiştir. Ecevit bu sefer 1978 Ocak ayından 1979 Ekim ayına dek tek başına iktidarda kalmıştır.

Ancak 20 Ekim 1979'da yapılan ara seçimde Ecevit büyük bir oy kaybına uğramış, 12 Kasım 1979'da Demirel Hükümeti¹² kurulmuştur. MSP de bu azınlık hükümetini desteklemiştir.

KONYA MİTINGİ

Milli Selamet Partisi, 12 Eylül darbesinden 7 gün önce, İsrail ile ilişkiyi kesmediği için o günün Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmek hakkında gensoru vermiştir. Gensoru Türkiye

---

¹⁰ Partisiz seçim hükümeti

¹¹ Azınlık hükümeti

¹² Azınlık hükümeti

Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş böylece 60 yıldan beri ilk defa Meclis'te bir bakan gensoru ile düşürülmüştür (Akın, 2000: 98).

O günlerde İsrail, bütün dünyanın ve Müslüman ülkelerin tepkisine rağmen 23 Temmuz 1980'de Kudüs'ü İsrail'in ebedi başkenti olarak ilan etmiştir. Söz konusu kararın 30 Temmuz 1980 tarihinde İsrail kabinesi Knesset'te onaylanması üzerine 28 Ağustos 1980'de Türkiye tepki olarak Kudüs'teki Başkonsoloslugu kapatıp İsrail'le ilişkilerini maslahatgüzarlık seviyesine indirmiştir.

İsrail'in Kudüs'ü kendisine başkent yapma kararı üzerine 119 ülke durumu kınamış, Rusya ve Yunanistan gibi ülkeler İsrail ile ilişkilerini kesmiştir. Bu yüzden MSP'nin gensorusundan sonra durum, Türkiye'de de daha çok etki alanı bulmaya başlamıştır. Konya'da İsrail'i kınama mitingi yapılması, gensorunun kabul edilmesinden bir gün sonrasına rastladığından bu olayda MSP'nin başrol oynadığı intibayı uyanmıştır (Akın, 2000: 99).

6 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen mitinge Konya'dan ve Konya dışından yaklaşık 100 bin kişi katılmıştır. Mitinge katılanların boyunlarında 990'lık tahta tespihler taşıdığı, şalvar, cübbe ve sarık giydiği iddia edilmiştir. Ancak miting öncesi yapılan yürüyüş esnasında yaşanan bazı olaylar ve miting sonunda İstiklal Marşı okunurken 1978'de Selimiye Camii şadırvanında abdest alırken öldürülen Hasan Sürel'in miting alanındaki posterinin asılı bulunduğu yerdeki yaklaşık 50 kişilik bir grubun yere oturması, belirlenmiş sloganlar haricinde sloganların bazı gruplar tarafından ısrarla atılması mitingin hem Konya hem de Türkiye gündeminde bomba etkisi yapmasına yol açmıştır. Miting ve yürüyüşten 6 gün sonra gerçekleşen 12 Eylül darbesinin sebeplerinden biri olarak, darbenin paşaları tarafından Kudüs mitingi bardağı taşıran son damla olarak lanse edilmiştir.

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından bütün siyasi partiler kapatılmış ve politikacılar siyasi olarak yasaklanmıştır. Başta Erbakan olmak üzere tüm parti yöneticileri gözaltına alınarak Ankara Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanmışlardır. 1985 yılına kadar süren duruşmalardan sonra bütün MSP'liler hakkında beraat kararı verilmiştir (Yücel, 2006: 66).

3.2.2.3 REFAH PARTİSİ

Milli Görüş'ün üçüncü partisi olan Refah Partisi, 19 Temmuz 1983'te kurulmuş ve kurucu Genel Başkan Ali Türkmen'in veto edilmesi üzerine (Yücel, 2006: 41) ilk genel başkanı da Ahmet Tekdal olmuştur. 11 Ekim 1987'de Erbakan, yapılan kongrede Refah Partisi Genel Başkanlığı'na seçilmiştir.

Erbakanlı Refah Partisi, 29 Kasım 1987 tarihinde yapılan seçimlerde %10'luk ülke barajına takılarak parlamentoya milletvekili sokamamıştır. Refah Partisi, bu seçimlerde 1.717.425 oy ve %7,2 oy oranıyla beşinci parti olmuştur (Yücel, 2006: 89–90).

RP asıl olarak 1990'larda büyümüştür. 12 Eylül darbesi ve ANAP hükümetlerinden sonra büyük beklentilerle iktidara gelen DYP-SHP koalisyonunun yarattığı büyük hayal kırıklığı ile SSCB'nin yıkılmasıyla solda yaşanan şaşkınlık ve sağa kayma RP'nin hızla büyümesinin koşullarını hazırlamıştır.

20 Ekim 1991 seçimlerinde ise oy oranını oldukça yükselten Refah Partisi bütün dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır (Akın, 2000: 92). 1991 seçimleri, RP'yi TBMM'ye sokan ilk seçimlerdir. Bu seçimlerde de %10'luk ülke barajı vardır ve bu baraj aşılsa bile bölge (il) barajları yüzünden parlamentoya girecek milletvekili sayısı da az olacaktır. Bu handikapın aşılması için %10 ülke barajını geçme ümidi olmayan Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP), RP çatısı altında seçimlere katılma kararı almışlardır.

Kamuoyunda kutsal ittifak olarak anılan bu seçim birleşmesi sonucu RP dördüncü parti olarak çıktığı seçimlerde %16,9 oy oranıyla parlamentoya 62 milletvekili sokmuştur. RP'nin en büyük başarısı 1994 yerel seçimlerinde gelmiştir. Partili adaylar birçok belediye başkanlığını ve bu arada İstanbul ile Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlıklarını da kazanmışlardır (Yücel, 2006: 96). Bundan başka 1984 yerel seçimleriyle, 1986 milletvekili ara seçimlerinde MSP'nin devamı olduğu mesajını vermiştir.

1980 sonrası ekonomik ve siyasal uygulamaların yarattığı etkiyle ortaya çıkan, düzene karşı güvensizlik duyan yeni kitlenin Refah Partisi tarafından dikkatle izlendiği ve hedef kitle seçildiği görüşü hâkimdir.

Erbakan çeyrek asırlık bir zaman dilimi içinde Milli Görüş adı altında sürdürdüğü çalışmalarını adil düzen umuduyla yürütmüştür. Ne var ki adil düzen, ekonomik düzen, hukuki ve idari düzen, ilmi düzen ve ahlaki düzen başlıkları altında toplanan Erbakan'ın görüşlerinin tam olarak anlaşıldığı söylenemez.

Ancak yine de içeriğinin ne olduğu değişik çevrelerde çokça tartışılmış buna ek olarak da parti tarafından tam olarak içi doldurulamamış olmasına rağmen adil düzen, umutsuzluğa düşmüş, var olan düzenden rahatsız, diğer siyasal partilerden ümidini kesmiş, kültürel ve ekonomik olarak modernleşme sürecinden dışlanmış veya zarar görmüş kitlelere sarılabilecekleri bir ütopya sunma konusunda başarılı olmuştur.

Küçük sermaye sahipleri ve orta sınıfların çıkarlarını temsil eden Refah Partisi 1991'de oyunu yüzde 20'ye, üye sayısını üç milyona çıkarmıştır. Adil düzen propagandasıyla hükümetin hayal kırıklığına uğrattığı kitleleri kendine çekmeyi başarmıştır. RP'nin yükselmesi toplumdaki hoşnutsuzluğun ve arayışın ulaştığı boyutların göstergesi olarak nitelendirilmiştir.

Sosyal demokrasinin yarattığı hayal kırıklığı ve Stalinist solun ideolojik çöküşü İslami hareketi toplumsal muhalefetin çekim gücü haline getirmiştir. Sol, en güçlü kalelerini bile Refah'a kaptırmıştır. Refah asıl olarak kapitalist rekabetin yoksulluğa ittiği geleneksel küçük burjuvazi (esnaf, küçük işletmeciler vb), üniversite bitirip genellikle alt ve orta düzeydeki yöneticilik görevlerinde sıkışıp kalmış yeni orta sınıf (daire başkanı, öğretim üyesi vb) ve geleneksel fikirler ile dinsel inançların güçlü olduğu varoşların hoşnutsuzluğunu örgütleyerek büyümüştür.

Bir yönüyle mevcut sistem ve onun egemenleriyle kolaylıkla uzlaşabilen Refah'ın egemen sınıf için tehlike yaratan yanı sisteme karşı alternatif arayan bu hoşnutsuz kesimleri muhalif bir ideolojiyle bir araya getirmesidir. Refahyol döneminde iktidar olanaklarını da

kullanarak politik gücünü ve güvenini arttıran bu alternatif hareket egemen sınıf açısından bir tehlike olarak addedilmiştir .

Yapılacak olan 24 Aralık Genel Seçimlerinde partinin iktidara gelme ihtimali ile parti ve Erbakan mercek altına alınmıştır. Bosna-Hersek'e yapılan yardım için toplanan paralar kamuoyunun yakın ilgisini çekmiştir. Ortaya atılan ve gündeme getirilen iddialar partiyi oldukça yıpratmış çaptadır. Toplanan yardım paralarını zimmetine geçirdiği hatta bir bankada hesap açtığı iddia edilen Süleyman Mercüme'yi Erbakan savunmaktadır ancak, iddiaların Refah Partisi'ne zarar verdiği bir gerçek halini almıştır.

Zira Erbakan' a göre Bosna-Hersek için toplanan paraların Birleşmiş Milletler'e verilmesi halinde ve başka kanallardan gönderilmesi durumunda Müslümanlara ulaşmamaktadır, Sırların eline geçmektedir ve bu nedenle yardımlar bu gibi insanlar vasıtasıyla yapılmaktadır (Akın, 2000:102). Yine aynı günlerde Erbakan'ın kızı için Sheraton Oteli'nde düğün yapması kafaları fena karıştırmakla beraber bir takım çevrelerce de Milli Görüş felsefesine aykırı olarak nitelenmiştir.

Refah Partisi 24 Aralık 1995'teki genel seçimde % 21,38 oy oranıyla birinci çıkmıştır. Onu, % 19,65 ile Anavatan Partisi, %19,18 ile Doğruyol Partisi, % 14,64 ile Demokratik Sol Parti ve % 10.71 ile Cumhuriyet Halk Partisi takip etmiştir. Refah Partisi'nin iktidar yapılmaması için bir çeşit baskı sonucu kurulan DYP-ANAP koalisyonu ancak 28 Haziran 1996'ya kadar sürebilmiştir. Koalisyonun yıkılmasından sonra 28 Haziran 1996'da kurulan Necmettin Erbakan'ın Başbakan, Tansu Çiller'in de Başbakan Yardımcısı olduğu Refah-Yol Hükümeti 8 Temmuz 1996'da güvenoyu alarak göreve başlamıştır (www.yerelnet.org.tr.secimler/secimanalizleri1989.php Erişim tarihi: 20.04.2008)

3.2.3 İRTİCA KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE İRTİCA TEHDİDİ

Kemalizm'in uygulamalarına bir tepki olarak İslamcılık'ın doğduğu tezini savunan Akyol'a göre Kemalizm Osmanlı modernleşmesi ile Cumhuriyet nesilleri arasındaki bağı koparmıştır. Osmanlı modernleşmesine öncülük eden isimler İslam'a rağmen değil, onunla

uyumlu bir modernleşme vizyonu geliştirmişlerdir. Karşı çıktıkları olgu ise, modernleşme değil, yüzeysel ve şekilci Batılılaşma olmuştur (Akyol, 31.08.2007, Radikal).

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tepkiler her ne kadar şeriat istiyoruz diye ifade edilmişse de, bu aslında ya halifeliğin kaldırılmasına siyasi bir tepkidir ya da laiklik adına getirilen değişimlerin halkın dinini yok etmeyi amaçlamış hareketler olarak görülmesine karşı bir kendini savunmadır.

Büyük şehirler devlet eliyle sekülerize edilince, din sadece taşrada yaşama imkânı bulmuş ve köylülükle özdeş sanılmaya başlanmıştır. Zaten bu politikaların hedefi modern İslam yaratmak değil, İslam'ın hiçbir rol oynamadığı bir toplum kurmaktır¹³. Oysa Batı'da, dinle birlikte modernleşme bir kenara bırakılacak olunursa eğer; din sayesinde modernleşme örnekleri dahi görülecektir (Akyol, 31.08.2007, Radikal).

Türkiye'de demokrasi çok dar bir alana sıkıştırılmıştır. Demokrasi adına yapılan muhalefet sonucunda 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti önceki dönemlerde laiklik adına yapılmış bazı düzenlemeleri değiştirmiştir. Çünkü laiklik, vicdan hürriyetiyle bağdaşmayacak şekilde öyle dar yorumlanmıştır ki, her hareketi dinci sayacak hale gelmiştir. Aslında dincilikle dindarlık arasında büyük fark vardır (Karpaz, 04.12.2006, Radikal).

Siyasal İslam anlayışının egemen kılınması mantığı 12 Eylül ile başlamış bir olgu değildir. Kökleri İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar giden ve çok partili düzenin kurulmasıyla çakışan küresel bir soğuk savaş stratejisinin sürdürülmesidir. Bu süreç 1946 sonrasında başlamış, Bayar-Menderes ikilisi döneminde ivme kazanmış, Sunay-Demirel ikilisi zamanında İmam-Hatip anlayışının yaygınlaştırılmasıyla gelişerek devam etmiştir.

Türkiye'de İslami hareketin ivme kazanması İran Devrimi'nin de belirgin etkisiyle 1980'li yıllara rastlamaktadır. Bayramoğlu'na göre bu yükseliş 1990'larda keskin bir dindar-laik kutuplaşmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. 20 yıllık bu dönem İslami kesimin iç hareketliliği ve İslami kimliğin yeniden oluşumu açısından belirleyici bir önem taşımaktadır (Bayramoğlu, 11.09.2003, Yeni Şafak).

---

¹³ Recep Peker'in ifadesiyle dinin yeri ancak vicdanlar ve mabetlerdir.

Bu süreç İslami aktör ile laik aktör arasındaki gerginlikler, sürtüşmeler ve çatışmalar kadar kaçınılmaz karşılaşmalara ve etkileşime de kapı açmıştır. Bu tür deneyimler ve karşılaşmalar, İslami kesim üzerinde köklü etkiler yaratmış ve bir değişim dalgasını tetiklemiştir

Türkiye, İran'da İslam devriminin gerçekleştiği, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği 1980'li yılların başından itibaren, oryantalist bakış açılarının, yaklaşım ve yorumlarının etkisi altında kalarak, batı yanlısı bir askeri ve dış politika yaklaşımını daha çok benimsemiş ve gerilim yaşanmıştır. 12 Eylül askeri rejimi, sistemi siyasetin dışına taşımıştır.

Komünizmin çöküşü ve Soğuk savaş sonrası dönemde, uluslar üstü sistem, İslam'ı yeni tehdit olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama ile birlikte İslam ve Müslümanlar, hem öteki, hem şüpheli, hem tehlikeli hem de marjinal sayılmıştır. Ötekinin dışlanması bütünüyle etkisizleştirilmesi anlamı taşımıştır (Müftüoğlu, 2007: 60).

Müslümanlık ile irticanın aynı anlamda kullanıldığı Türkiye'de her dini hareketin irtica sayılması sonucunu doğurmuştur. Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre *irtica*, gericilik, mürteci ise yeni düzene karşı direnen kimse, gerici anlamlarına gelmektedir¹⁴. İrtica kimine göre dinin tümü olarak değerlendirilirken kimine göre de iktidara talip olan siyasal İslamdır (Tarhan, 26.02.2007, Aksiyon). İrtica net olarak tanımlanmadığı için dinin bütün tezahürlerini irtica olarak değerlendirenlerin eli güçlenmiştir

Güzel irtica ile ilgili olarak Türkiye'de irtica tehdidi yoktur. Türk demokrasisine kasteden militarizm tehdidi vardır. Türkiye, son yarım asırlık dönemi bu tehdit altında yaşamış; bu tehdit yüzünden demokrasisini geliştirememiş; ekonomik kalkınmasına set çekilmiş ve çağdaş dünyaya entegre olamamıştır. AB'ye girmekte geç kalışımızın esas sebebi, on yılda bir tekrarlanan askerî müdahalelerdir. Türkiye'de hiçbir zaman laiklik elden gitmemiş ama her dönemde demokrasi elden gitmiş ve rejim askerî vesayet altında yönetilmiştir, değerlendirmesinde bulunmuştur (Güzel, 30.11.2006, Radikal).

Türkiye'de insanlara bir hayat tarzı dayatıldığı için, bu hayat tarzına muhalif olanların bir gün gelip kendi hayat tarzlarını dayatacağı düşünülmektedir. Ancak mevcut gözlem ve

¹⁴ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 10 Baskı, Ankara, 2005

kanaat, dini hassasiyeti olan çevrelerin şeriat diye bir gündeminin olmadığı yönündedir Halkın böyle bir derdi bulunmamaktadır .

1982 Anayasa'nın Cumhuriyet'in nitelikleri başlıklı 2. maddesinde laikliğin tanımı yapılmış; laikliğin hiçbir zaman dinsizlik anlamına gelmediği; laikliğin her ferdin istediği inanca sahip olabilmesi, ibadetini yapabilmesi ve dinî inançlarından dolayı farklı muameleye tabi tutulmaması anlamına geldiği belirtilmiştir (Güzel, 05.10.2006, Radikal).

12 Eylül'le tasfiye ettiği solun boşluğunu Türk-İslam Sentezi'yle dolduran TSK, 'K' (Komünizm ve Kürçülük) endişesinden (aynen TÜSİAD gibi) kurtulacak, bu sefer de tasfiye ettiği RP'nin boşluğunu laik ideolojiyle doldurmaya girişecektir.

IV. BÖLÜM

28 ŞUBAT ÖNCESİ TÜRKİYE’DE SİYASİ MANZARA

4.1 12 EYLÜL 1980 SONRASI YAPILAN SEÇİM SONUÇLARI DEĞERLENDİRMESİ

4.1.1 1983–1987–1991 SEÇİMLERİ SONRASI İÇ SİYASETTE DURUM ANALİZİ

“Türk toplumunun siyasi yapısında, 1983 genel seçim sonuçları ile başlayan sürece ANAP ve Turgut Özal damgasını vurmuştur” (Ahmad, 1995: 208). Bu seçimlerde Türkiye, Ahmad’ın deyimiyle “bir devlet adamını değil bir ticaret adamını (Ahmad, 1993: 209) iş başına getirmiştir. Anavatan Partisi, 20 Mayıs 1983 tarihinde, Turgut Özal tarafından kurulmuştur. Dört siyasi eğilimi (mukaddesatçı sağ, milliyetçi sağ, liberal sağ ve sosyal demokrasi) birleştirme iddiası, ANAP’ın bir geçiş dönemi partisi olma özelliğini fazlasıyla açıklayıcı niteliktedir. Onu ekonomik açıdan liberal, siyasal açıdan muhafazakâr sağ bir parti olarak tanımlamak daha yerindedir.

1987 genel seçimleri, çok partili dönemde, halkın seçimlere ilgi ve katılımının en yüksek olduğu genel seçimler olarak, Türk siyasi tarihine geçmiştir. Genel olarak bakıldığında, 1987 genel seçimleri, 12 Eylül askeri darbesinin, Türk toplumunun siyasi hayatındaki izlerinin, kısmen de olsa, silinmeye başladığını göstermiştir.

6 Eylül 1987’de gerçekleştirilen halkoylamasıyla, fiili olarak anlamını yitirmiş olan, 12 Eylül öncesi siyasi liderlerine yönelik siyasi yasaklar hukuken de kaldırılmıştır. Özal’ın ve Anavatan Partisi’nin yasakların devamından yana tavır koymasına rağmen, halkoylamasında sonuç, yüzde 49.84 hayır oyuna karşın yüzde 50.16 evet oyu ile yasaklı siyasi liderlerin lehine çıkmıştır.

Bu durum, yasaklı siyasi liderlere aktif siyaset yapma hakkının yasal olarak da geri verildiği anlamına gelmiştir. Süleyman Demirel, 1987 yılının Eylül ayında yapılan olağanüstü kongrede DYP genel başkanlığını Hüsamettin Cindoruk’tan devralmıştır. Yine Eylül ayında

Bülent Ecevit de DSP'nin genel başkanı seçilmiştir. Ekim ayında da önce Alparslan Türkeş Milliyetçi Çalışma Partisi'nin, sonra da Necmettin Erbakan Refah Partisi'nin genel başkanları olmuşlardır (Arslan, 2003: 12).

1987 genel seçim sonuçları, oyların siyasi yelpazeye dağılımı bazından incelendiğinde, çok genel olarak durumun 1983 seçimlerine benzer bir görünüm sergilediği görülmektedir. 1987 genel seçimlerinde de, bir önceki genel seçimlerde olduğu gibi seçimlerin mutlak galibi sağ kanat olmuştur (Arslan, 2003: 16).

20 Ekim 1991 seçimlerinde, yüzde 27 civarında oy alan DYP birinci parti olmuştur. DYP aldığı bu oy oranıyla 178 milletvekilliği kazanmış, onu yüzde 24 oy oranı ve buna karşın, 115 milletvekilliği ve parlamentoda yüzde 25.6 civarında temsil gücü kazanan ANAP takip etmiştir.

ANAP'ın geçen seçime göre bu seçimde güç kaybının altında, Türkiye'nin siyasi hayatında darbe sonrası geçiş sürecinin sona erdiği, siyasi liderlere yönelik yasakların kaldırılmasıyla da siyasi hayatta taşların yerli yerine oturmaya başladığı, yaklaşık sekiz yıllık iktidar partisi olarak görev yapmanın bu partiyi yıpranma sürecine soktuğu, geçiş dönemlerinde pirim yapan dört eğilimi birleştirme sloganının artık anlam ve işlevini yitirmeye başladığı gerçekleri aranmalıdır (Arslan, 2003: 26). ANAP'ın iktidarı, yine orta sağ kulvarda yarışan bir parti konumundaki Doğru Yol Partisi'ne devrettiği gerçeği dikkate alındığında ise, bu durumda seçimlerin gerçek galibinin, Özal imajına karşı Demirel imajı olduğu sonucu da çıkarılmaktadır.

1991 genel seçimlerinin partiler bazında dikkat çeken bir diğer çok önemli sonucu da Erbakan ve genel başkanı olduğu Refah Partisi ile ilgilidir. MÇP ve IDP ile üçlü örtülü ittifak yaparak seçimlere giren RP, seçimlerde yüzde 16,9 gibi çok yüksek bir oy desteği elde etmiştir. Bu oy oranı ile parlamentoda yaklaşık yüzde 14'lük temsil gücüne ulaşan bu parti toplam 62 milletvekili çıkarmıştır. RP'nin 1987 genel seçimlerinde yüzde 7 civarında oy alarak meclise dahi giremediği ve 1991 genel seçimlerinde ise oy desteğini 135,75 oranında arttırmış olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda seçimlerin en başarılı partisi Radikal İslamcı söylemleri ile dikkat çeken Refah Partisi'dir.

1997 öncesi dönemde Türkiye Berlin Duvarının yıkılması sonrasındaki süreç içerisinde ve küreselleşme etkinliklerine paralel olarak siyasal İslam'ı ve bunun temellerini,

modernite sorunlarını ve modernist siyaset dışı yaklaşımları, çok kültürlülüğü, fark, etnik köken, kimlik, aidiyet politikalarını, liberal demokrasiyi, cemaatçiliği sorgulamaktadır. Çeşitli siyasal düşünceleri bu bağlamın içinde harmanlayarak ve kendince yorumlayarak, onlara ve kendisine yeni çözümler, yeni çıkış yolları aramaktadır.

Ancak tüm bu düşün fırtınası ve yeni çözümler ile beraber yeni çıkış yollarının aranmasına rağmen, 28 Şubat muhtırasına yol açacak olan sorunlar olduğu gibi ortada durmakta ve çözümlenmeyi beklemektedir. Egemen sınıf açısından siyasal temsil krizi ise hala tazeliğini koruyan bir problem olarak varlığını sürdürmekle beraber, sonlandırılması arzu edilmektedir.

4.1.2 1994 YEREL SEÇİMLERİ

1994 yerel seçimleri 27 Mart 1994 günü yapılmış, seçimlere ise 13 parti katılmış, yalnızca 4'ü ulusal barajı geçebilmiştir: Bunlar; DYP, ANAP, SHP ve RP'dir.

Seçim öncesi siyasi gelişmeler, yerel seçimin genel seçim gibi algılanmasına yol açmış ve seçim propagandaları da bunun üzerinden yapılmıştır. Seçim öncesi seçim propagandaları; Güneydoğu Anadolu Bölgesi, laiklik sorunu ve şeriat olmak üzere üç temel üzerine oturtulmuştur. Yaşanan ekonomik kriz propaganda malzemesi olmamış, oysa seçimlerin hemen ardından 5 Nisan Kararları alınmıştır. Seçim sandıklarının ve oyların çalınması, seçimlere gölge düşürmüştür. RP'nin başarısı özellikle Büyükşehirlerde beklenenin çok üzerinde olmuştur.

DYP birinci parti olarak bu seçimden çıkarken, RP oylarını artırmıştır. ANAP ise beklediği oyun çok altında almış, solda birleşme sağlanamamakla beraber genel olarak solun oy kaybı dikkat çekici boyutlarda olmuştur. Seçim öncesi kamuoyu yoklamalarının sonuçları genellikle doğru çıkmamıştır. Seçim sonrası hükümette olan DYP-SHP koalisyonu devam etmiş, ANAYOL formülü sonuçsuz kalmıştır(http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1989.php Erişim tarihi: 20.04.2008). Seçimin yapıldığı Mart ayı içerisinde Türkiye'de meydana gelen olaylar, hem

yurt dışında hem de yurt içinde gözlerin hükümete çevrilmesine yol açmıştır. Şubat ayından itibaren gelişen olaylar, seçimin hararetli bir ortamda geçeceğini haber vermektedir.

2 Mart'ta DEP'li milletvekillerinin polis tarafından meclisin kapısından alınıp götürülmeleri, gündemi uzun bir süre meşgul etmiştir. 6 DEP'li ve 2 Bağımsız milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması ve gözaltına alınması, yurtdışında geniş uyandırmıştır. Batılı ülkelerde bu durum siyasi darbe olarak nitelendirilmiştir. Avrupa Parlamentosu, bu olayı kınayan ve özerklik de dâhil Kürt sorununa siyasi bir çözüm isteyen bir karar tasarısını kabul etmiş ve olayı incelemek üzere Türkiye'ye Marc Galle adlı bir gözlemci göndermiştir. Marc Galle, gözlemlerini ifade ettiği raporunda, Türkiye'de seçilmemişlerin daha etkili olduğunu, dokunulmazlıkların kaldırılmasının siyasi olduğuna hiç şüphe olmadığını belirtmiştir¹⁵.

1994 yerel seçimleri yaklaşırken DEP 26 Şubat'ta seçimden çekildiğini açıklamıştır. DEP'in seçimlerden çekilmesiyle Güneydoğu Anadolu bölgesinde DEP'in tabanının, oylarını nereye kaydıracakları sorunu ortaya çıkmış, PKK, bölgede halkın seçimi boykot etmesini istemiştir.

Diyarbakır'da CHP'li başkan adayının öldürülmesi(18 Mart 1994, Hürriyet) peşinden Diyarbakır SHP seçim bürosunun bombalanması(19 Mart 1994, Hürriyet) seçime birkaç gün kala Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 14 adayın seçimden çekildiklerini açıklaması(26 Mart 1994, Hürriyet) bölgede seçim öncesi tedirginliği ve korkuyu gösteren olaylar olarak gündemdedir.

Hasan Mezarıcı'nın, İzmir'de Atatürk'e suikast düzenleyenlerin iade-i itibarını isteyen önergeyi DEP, DYP ve BBP'den milletvekilleriyle birlikte meclise vermesi üzerine, bu hareketin laik düzene karşı girişilen bir saldırı olduğu yönünde tartışmalar başlamıştır. Bu gelişmeler, toplumsal bir tepkinin doğmasına yol açmış ve binlerce insan Anıtkabir'i ziyaret etmeye başlamışlardır. Toplumsal tepkilerin artması üzerine, RP'li Hasan Mezarıcı RP'den istifa ederek bağımsız milletvekili olmuştur. Refah Partisi DEP ile birlikte bir anda sistem dışı ilan edilmiştir. Doğru Yol Partisi, Taksim'de 28 Şubat günü "Ata'ya saygı" mitingi düzenlemiş ve bu mitinge Refah Partisi ve DEP dışında bütün partileri davet edilmiştir (www.yerelnet.org.tr/secimler/secimanalizleri1989.php Erişim tarihi: 20.04.2008)

¹⁵ Nokta, 27 Mart 1994, yıl.12, sayı.14, s.26-27, Galle, " Türkiye'de gizli diktatörlük olduğunu" bu raporda belirtir.

27 Mart 1994 yerel seçimleri, katılım oranı yüksek bir yerel seçim olmuştur. Bu seçimden ANAP'ın %25'lik bir pay ile birinci parti olarak çıkması beklenirken, DYP birinci parti olarak çıkmıştır. ANAP açısından %21'lik oy oranı başarısızlık olarak değerlendirilmiştir. Herkesin çok telaffuz etmediği ancak beklenen sonuç her şeye rağmen herkesi şaşırtmıştır. RP 3. parti olmuş ancak daha önemli olan Büyükşehirlerde gösterdiği başarı olarak belirmiştir. 15 Büyükşehirden 6'sında belediye başkanlığını RP almıştır. SHP büyük illerde başarılı olmasına rağmen, il genel seçimlerinde başarılı olamamıştır (www.yerelnet.org.tr.secimler/secimanalizleri1989.php Erişim tarihi: 20.04.2008).

Seçim sonrasındaki atmosfer Refah Partisinin yükselişiyle ilgilidir. Gazetelerde yer alan manşetler, RP'nin başarısını ortaya koymuştur. Hem Büyükşehirlerdeki başarısı hem de Güneydoğu Anadolu Bölgesinde elde etmiş olduğu başarı, RP'sini Türkiye'nin gündemine tekrar taşımıştır.

RP'nin elde ettiği başarı, daha da önemlisi seçimden birinci parti olarak çıkması, ANAP'ın başarısızlığı, yapılacak genel seçimler sonrası olası koalisyonlarda RP'nin olma olasılığını ciddi olarak artırmıştır. Bu durumda artık seçim öncesinde sistem dışı ilan edilen RP'sine karşı nasıl bir tavır alınacağı ciddi politik bir sorun haline gelmiştir. Buna seçimden kısa bir süre sonra RP'sine karşı olabilecek arayışlarda cevaplar gelmeye başlamıştır.

Ege bölgesi Sanayi Odası (EBSO), seçim öncesinde koalisyonun verdiği sözleri yerine getirmediği ve demokratikleşmeye önem vermediği için seçmenin tepki oylarıyla yerel seçimlerde güvensizliğini gösterdiğini, bu durumda bir an önce demokratikleşmeyi sağlamak için merkez sağ ve sol partilerin birleşmesi gerektiğini belirtmiştir(31 Mart 1994, Cumhuriyet)

RP'nin oylarının yükselişi daha çok tepki oyları olarak ele alınmıştır. Refah'a oy verenlerin hepsinin kökten dinci olmadığı; ülkedeki mevcut düzenin rüşvetçi, çalıp çırpan, köşe dönmececi zihniyetine karşı olan, düzenin şartları altında ezilen çalışan kitlenin sesi olarak yorumlanmıştır.

Refahyol Hükümetinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik de alınan oyların büyük bölümünün tepki oyları olduğunu dile getirmiş ve Erbakan'ın çekirdek oyunun % 5 ile 7'yi geçmediğini, tepki oylarının tamamen mevcut siyasi hareketleri ret anlamında

olduğunu, seçmenlerin RP'yi mutlak benimseyerek oy vermiş bir kitle biçiminde değerlendirmenin mümkün olmadığını belirtmiştir (Çelik, 2004: 88).

Sistem içi ve sistem dışı parti tartışmalarının yapıldığı, laik düzenin düşmanı olarak gösterilen ve de lanse edilen RP'nin yükselişi yerel seçimlerde, yerel vurgusunu önemsizleştirmiştir. Seçimlerin yerel seçimler olduğunu vurgulayan bir iki köşe yazarına rağmen, herkesin bu seçimi, bir genel seçim provası olarak gördüğü kesin bir kanaat olmuştur.

4.1.3 24 ARALIK 1995 GENEL SEÇİMLERİ

1990'lı yılların başında Türk toplumunun sergilediği siyasi yapı, sağ ve sol partiler toplamında incelendiğinde önemli sonuçlarla karşılaşmaktadır. 1991 genel seçimlerinden sağ kanat başarı ile çıkmıştır. Sağ partiler, bir önceki seçimlerde yaşadıkları küçük oy kaybını telafi ederek ve de büyük ölçüde geri alarak toplam güçlerini yüzde 66.36'dan yüzde 67.92'ye taşımıştır. Sağın oy oranındaki bu kıpırdanma meclis aritmetiğine de yansımış ve siyasi yelpazenin sağ, toplamda 355 milletvekili çıkararak, parlamentoda yüzde 78.89'luk bir temsil gücü elde etmiştir.

Seçim öncesinde ülkedeki siyasi manzara da Bayramoğlu'na göre "ANAP ve DYP'nin aynı cephe içerisinde yer alan, siyasi rakip olarak birbirlerini tarif eden, karşı cephenin lideri RP'yi ise kendi aralarındaki çatışmalardan malzeme olarak kullanan iki siyasi parti haline geldiği, arzu edileni talep etmekten çok arzu edilmeyene uzak tutmaya yönelik garip bir demokrasi anlayışının egemen olduğu," bir ortamdan ibarettir (Bayramoğlu, 2007:113).

Seçmen yapısı da dönemde farklılık arz etmektedir. Bir grup seçmen tercihini neye göre yaptığını, kime ve neden oy atacağını çok iyi bilmektedir. Kürtler, İslami kesimler, bir ölçüde Aleviler, sosyal, ekonomik ve rasyonel bir refleksiyonla ülkenin genel sorunlarından hareket etmemektedirler. Bir grup seçmen ise kime oy vereceğini bilememektedir. Sağ ve solun kendi içlerinde bütünleşmesini isteyen bu kitle bu bütünleşmeyi arzu etmediği gelişmeleri engellemek için istemekte ve istediğini engelleyecek en güçlü partinin kim olduğuna karar vermeye çalışmaktadır. Bir grup seçmense, Türkiye'nin gerek kültürel iç güçlerden kaynaklanan toplumsal seyyalitenin bir ürünüdür. Bu grubu açıklamakta zorlanan

sosyal bilimciler bunlara dışlanmışlar adını vermektedir. Bir başka grup ise eski parametrelerle hareket eden, ekonomik ya da geleneksel kriterlere göre düşünen bir seçmen türüdür”(Bayramoğlu, 2007: 119).

Ülkede, Türklerden Kürtlere, İslamcılardan laiklere ve Alevilere kadar çeşitli kesimleri bir arada tutan ortak paydaların zayıfladığı yani toplumsal bütünleşme sorunlarının yaşandığı, kimliklerini ön plana çıkararak içlerine kapandıkları bir atmosfer hâkimdir. Ve birbirine paralel birçok Türkiye yan yana yaşamaktadır . 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri işte böyle bir siyasi hava ve atmosfer içinde gerçekleşmiştir.

Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları:

S.	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	M.V. Sayısı	
1	RP	21,38	6.012.450	158	liste »
2	ANAP	19,65	5.527.288	132	liste »
3	DYP	19,18	5.396.000	135	liste »
4	DSP	14,64	4.118.025	76	liste »
5	CHP	10,71	3.011.076	49	liste »
6	MHP	8,18	2.301.343		
7	HADEP	4,17	1.171.623		
8	BAĞ.	0,48	133.895		
9	YDH	0,48	133.889		
10	MP	0,45	127.630		
11	YDP	0,34	95.484		
12	İP	0,22	61.428		
13	YP	0,13	36.853		

http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=12

Tablo 1: 24 ARALIK 1995 GENEL SEÇİM SONUÇLARI

24 Aralık 1995 seçimleri ardından Meclis'teki milletvekili dağılımı şu şekildedir: RP: 158, DYP: 135, ANAP: 132, DSP: 76, CHP: 49. Seçim sonuçlarına göre RP % 21,38 ile birinci, % 19,6 oy oranıyla Anavatan Partisi ikinci ve %19,2 oy oranıyla da Doğru Yol Partisi üçüncü sıradadır.

Bu dağılıma ilk müdahale, ANAP lideri Mesut Yılmaz'ın iyi bir fikir olacağı düşüncesiyle seçime birlikte girdiği BBP lideri Muhsin Yazıcıoğlu ve altı milletvekilinin yollarını daha işin başında, 28 Şubat 1996'da ayırmasıyla gelmiştir.

Bu sonuçlar bazında ortaya çıkan parlamento tablosu, toplumsal gerilimler ve krizlerin çözümsüz bırakılmasının, toplumun kendisini yeniden üretme kanallarının tıkanmasının, toplum ile siyaset arasındaki kopukluğun bir sonucudur (Bayramoğlu, 2007: 122).

Seçimlere katılım çok partili dönem Türkiye ortalaması olan 80,8'den daha yüksek bir seviyede ve yüzde 85.20 olarak gerçekleşmiştir. Arslan'a göre, alınan oy oranı temel alındığında, ilk üç sırayı sağ partilerin paylaştığı bu seçimler, Türk siyaset ve toplum hayatında çok büyük bir önem taşımaktadır (Arslan, 2003: 30).

Kimilerinin post modern darbe olarak da nitelendirdiği 28 Şubat sürecini büyük ölçüde, seçim sonuçları ile ortaya çıkan bu siyasi tablo hazırlamıştır. 12 siyasi parti ve bağımsız adayların belirli oranlarda oy desteği elde ettiği bu genel seçimlerde, 5 siyasi parti yüzde 10'luk genel oy barajını aşmış ve meclis çatısı altında temsil edilme hakkını kazanmıştır.

CHP'nin 24 Aralık 1995 seçimlerinde barajı zor aşarak büyük parti konumundan marjinal parti konumuna doğru gerilemesi Türkiye'de siyasi sistemin temelleri konusunda tek parti döneminin resmî ideolojisi çerçevesinde çözüm arama yolunun ciddi şekilde açmaza girdiğini ortaya koymuştur. Sol partilerin Avrupa'nın hem doğusunda hem de batısında kendilerini toparlama ve yükselme temayülü göstermeye başladığı bir dönemde Türkiye'de uca kayma sürecine girmiş bulunmaları artık klasik sol ideolojilerin evrensel bunalımı ile izah edilememiştir.

SHP'nin 1991 seçimlerinden sonra DYP ile yaptığı koalisyon bu partinin kimliğinin ve sistem içindeki statüsünün daha da belirsizleşmesine yol açmış ve kronik muhalefet

dönemlerinin tepki oylarının da SHP-CHP'den uzaklaşmasına sebep olmuştur. Koalisyon uygulamaları partinin tek parti döneminden beri süregelen temel ilkelerini sarsmış ve altı oku o dönemlerden beri tutucu bir sembolizmle bu partiye bağlı kalan yaşlanmış neslin özlemleri oylarını çeken bir mıknatıs konumuna düşürmüştür.

RP ise büyük ölçüde dışlanmışlardan oy almıştır. Refah Partisi, bu seçimlerde diğer seçmenlerden daha yoğun bir oranda İslami kimliği temsil eden bir siyasi parti görüntüsüne kavuşmuştur. RP'nin büyümesi yalnızca merkez partilerin zafiyetinden kaynaklanmamaktadır. Bu faktör olsa olsa bir hızlandırıcıdır. Çelik'e göre, Türkiye'de ezen ezilen ikilemi, emek kesimini önce sola, daha sonra da büyük ölçüde Siyasal İslam diye nitelenen siyasi akıma yönlendirmiştir (Çelik, 2004: 98).

Bu seçimler, sonuçlarıyla, toplumda yaşanan tikanıklığın doğrudan doğruya siyasi temel mekanizmasına yansıdığını ortaya koymaktadır (Bayramoğlu, 2007: 91). Bu seçimlerde bir birey üzerine kurulu siyasi parti projelerini dile getiren merkez sağ ve sol partiler küçülürken, kimlik hareketlerine ya da bu hareketlere gösterilen tepkilere endeksli siyasi partiler büyümüşlerdir. Bir başka deyişle, 24 Aralık seçimleriyle kök, köken, kimlik sorunları toplumsal sistemden sonra siyasi sistemi de kuşatmıştır.

Ancak 1995 seçimlerinden birinci parti olarak Refah Partisinin çıkmasına rağmen hükümeti kurma işinin ikinci parti olarak sandıktan çıkan ANAP'a verilmesi, 28 Şubat sürecinin REFAYOL hükümetinin kurulmasından önce oluşmaya başladığı anlamına geldiği görüşünü hâkim kılmaktadır.

Seçim sonuçları doğrultusunda ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığı'nda kurulan ANAP-DYP koalisyonu 6 Mart 1996- 28 Haziran 1996 tarihleri arasında görev yapmıştır. Seçimlerden sonra, koltuk sayısı bakımından 2. parti olan DYP ile kurduğu ANAYOL hükümeti ancak 3 ay sürmüştür, Refah Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuru sonucunda ANAYOL hükümetinin güven oylaması iptal edilmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 7 Haziran'da kabineyi kurma görevini RP lideri Necmettin Erbakan'a vermiştir. Süleyman Demirel'in hükümeti kurma görevini, Meclis'teki en büyük grup olması nedeniyle 28 Haziran 1996'da Erbakan'a vermesi, Erbakan'ın da DYP lideri Tansu Çiller'le anlaşacağına belli olmasına bağlı bir olaydır.

O dönemde Tansu Çiller ve ailesi hakkında yolsuzluk konusunda kamuoyunda bir kanaat vardır. Refah Partisi de konularla ilgili olarak seri dosyalar hazırlamıştır. Mevcut koç hükümeti düşürmek için kullanılmıştır. Amaçsa yolsuzlukların üzerine gitmektir (Çelik, 2004: 49). Ancak bir başka amaç da Çiller'i hükümet kurmaya mecbur olma noktasına taşımak için bu dosyaların hazırlandığıdır.

Nitekim Erbakan daha sonraları Tansu Çiller'in bütün dosyaları için, bizimle hükümet kuran, süttten çıkmış ak kaşık gibi olur beyanında bulunarak bir başka sıcak mesaj göndermiştir (Çelik, 2004: 59).

Öztürk'e göre toplumun RP'nin Siyasal İslamcı ya da "Köktendinci" diye tanımlanan bir çizgiye sahip olduğu yolunda genel bir algılamaya sahip olması ve askerın Türkiye'deki kendine özgü konumu ve hassasiyetleri nedeniyle, o dönemde böyle bir hükümetin kurulmasının oldukça sıkıntılı bir siyasal süreci beraberinde getireceği daha başlangıçtan bellidir (Öztürk, 2006: 46).

Refahyol Hükümetinin kurulması için sürdürülen görüşmeler neticesinde İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları DYP'ye verilmiştir. RP ile koalisyon kurulmasına da DYP içinde Doğan Güreş ve Köksal Toptan hariç itiraz gelmemiştir.

DYP'den ilk istifa 1 Temmuz'da Edip Sadfer Gaydalı'dan gelmiştir. 54. Erbakan hükümetinin 8 Temmuz'daki güven oylamasında 'ret' oyu kullanan sekiz isim, 16 Temmuz'da topluca DYP'den istifa etmiştir. Bunlar, İsmet Sezgin, Cavit Çağlar, Emre Gönensay, Köksal Toptan, Mehmet Batallı, Mehmet Köstepen, Rıfat Serdaroğlu ve Refaiddin Şahin'dir. Hepsisi de Demirel'e yakın isimlerdir. 1996 sonuna kadar tek tük devam eden yer değiştirmeler arasında kamuoyunun en çok dikkatini çekenler arasında Abdülkadir Aksu'nun ANAP'tan RP'ye geçişi, DYP'li Gencay Gürün ve Ayseli Göksoy'un istifaları vardır. DYP'den ayrılanların Hüsamettin Cindoruk başkanlığındaki Demokratik Türkiye Partisi'ne (DTP) yönelişleri de o günlerde başlamıştır (Çelik, 2004: 46).

Refahyol Hükümetinin en önemli icraatı ekonomi alanında yapılan yatırımlar ve gelişmelerdir. Nitekim havuz sistemi ve kaynak paketleri ekonomiye rahat bir nefes aldirmiştir

Enflasyon %70'tir ancak asgari ücret %100'ün üzerinde arttırılmıştır, memur ve emekli zamları ile ilgili olarak bir yıllık resmi kayıtlardaki enflasyon % 75'tir. Memur emeklilerine verilen %110, işçi emeklilerine verilen % 125, Bağ kur emeklilerine verilen % 210'dur (Çelik, 2004: 47).

Hükümetin güvenoyu almasının üzerinden henüz bir ay geçmemişken dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın bir resepsiyonda meyve suyu değil de alkollü içki servisi istemesi (Öztürk, 2006: 78) asker-sivil krizinin belki de ilk ciddi somut işareti olmuştur

O dönemde medyaya yansıyan ve kamu oyununu dikkatini çeken ancak zamanın şartlarında belki de küçük birkaç şekli prosedür gerginliği zannedilen bir takım gelişmeler aslında dönemin vahametini ortaya koymaktadır. Nitekim Süleyman Demirel'in CNN Türk Televizyonunda yayınlanan Ankara Kulisi programına konuk olduğu sırada kendisini Erbakan'ın 28 Şubat sürecinde imza konusuna bir süre direndiğinin hatırlatılması üzerine söylediği eğer Sayın Erbakan direnmek isteseydi o kararlar alınırken direnmesi lazımdı. İmzalamazsa ne olurdu, dersiniz, hiçbir şey olmazdı diyemem beyanı yine aynı bağlamda aslında işlerin çok ciddi olduğuna dalalet etmektedir.

4.2 28 ŞUBAT MÜDAHALESİNİN SİYASİ NEDENLERİ

4.2.1 İRAN GEZİSİ

Refahyol Hükümetinin kurulmasının ardından ilk siyasi kriz İran konusunda patlak vermiştir. 6 Ağustos'ta ABD Dışişleri Sözcüsü Nicholas Burns, Erbakan'ın yapacağını açıkladığı İran gezisini kastederek Bu tür temasların yarar sağlamayacağını açıklamıştır.¹⁶

---

¹⁶ Burns daha sonra 1998-99'da Atina Büyükelçisi olarak PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması sürecinde rol oynayacaktır.

8 Ağustos'ta RP'li Temel Karamollaoğlu, İran ve Suriye'yi ABD'nin saydığı gibi terörist devlet saymadıklarını söylemiştir. Yetkin'in belirttiği üzere, aynı gün Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı Büyükelçi Sönmez Köksal, İran'ın PKK'ya verdiği desteği gösteren bir dosyayı Erbakan'a sunmuştur. Ertesi gün, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, Erbakan'ı ülkesine davet etmiştir. Aynı gün Genelkurmay, Erbakan'a İran'la stratejik ekonomik anlaşmalar yapılmaması konusunda bir rapor vermiştir (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

Tüm bu olumsuzlamalara karşın, Erbakan'ın resmi olarak ilk yurt dışı gezisini ısrarla İran'a düzenlemesi, zaten gergin olan siyasi gündemin atmosferini bir kat daha krize sokmuş ve zinde güçlerin ellerine bir koz olarak geçmiştir. Refah Partisi'nin akıllı politikalarından uzak olarak tanımlanabilir siyasi faaliyetleri böylece İran gezisiyle birlikte başlamıştır.

4.2.2 LİBYA KRİZİ

Erbakan, D-8 için doğu seferi ardından, batı gezisine çıkmak için hazırlanmıştır. Muhtemel batı gezisinin durakları ise Mısır, Libya ve Nijerya'dır. RP'li Devlet Bakanı Abdullah Gül ve DYP'li Devlet Bakanı Namık Kemal Zeybek, Erbakan'dan önce Libya'ya yaptıkları geziden pek hoş izlenimlerle dönmemişlerdir. Libya herkesin kara listesindedir. Libya'daki Türk Büyükelçisi Ateş Balkan, uluslararası koşulların ve Libya liderliğinin içinde bulunduğu bu durumun, Türkiye başbakanının ziyaret etmesine uygun olmadığı yolunda Ankara'ya mesajlar geçmiştir. Libya, 1988'de iki ajanının Pan-Am 103 sefer sayılı yolcu uçağının İskoçya, Lockerbie üzerinde patlatılarak düşürülmesinden sorumlu tutulduğu için uluslararası kara listeye alınmıştır.

Kaddafi, başka ülke müteahhitlerine ödeme yaptığı halde, Türk müteahhitlerin parasını ödememektedir. Bu da Erbakan'a bir ziyaret bahanesi oluşturmuştur. Libya ile 2,5 milyar dolar ticaret demeçleri vermektedir. Kaddafi, Erbakan'ı başkentte karşılamamıştır. Bir uçak tahsis ederek istirahat ettiği Sirte'ye getirtmiştir. Tüm bunlara ek olarak Türkiye'ye hakaretler yağdırmıştır. Çünkü Kaddafi'ye göre Türkiye laikliği seçerek İslami geçmişini reddetmiş, Kürtlerin bağımsızlığına engel olmuştur. NATO'dan ve Batı ittifakından kopmalıdır.

Haber Türkiye'de de, dünyada da tepkilere yol açmıştır. CHP bu gezi ile ilgili olarak gensoru vermiştir. MHP'lilerden koalisyon ortağı DYP'lilere dek herkes ayaklanmıştır. Bir darbe ihtimalinden ilk kez o günlerde söz edilmeye başlanmıştır (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

İran gezisinin peşine, hemen Libya gezisinin konmuş olması; başlı başına konuşulması gereken bir konudur ve istismara çok açıktır (Çelik, 2004: 79).

Ancak dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'e göre Erbakan'ın Libya gezisinden pişman olduğu konusunda bir bilgi yoktur. Çünkü Erbakan ve ekibinin herhangi bir özeleştiri yaptıkları görülmemiştir (Çelik, 2004: 81).

4.2.3 SUSURLUK KRİZİ VE AYDINLIK İÇİN BİR DAKİKALIK KARANLIK EYLEMLERİ

Susurluk ilçesi, 3 Kasım 1996'dan sonra Türk siyaset tarihine mal olmuştur. 3 Kasım 1996 akşamı saat 19.25'te 06 AC 600 plakalı Mercedes marka bir otomobil, 20 RC 721 plakalı bir kamyonla çarpışmış, aracı kullanan eski İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ'la birlikte, kırmızı İnterpol bülteniyle aranan ülkücü kökenli Abdullah Çatlı ve onun sevgilisi olduğu söylenen Gonca Us olay yerinde ölmüşlerdir.

Mercedes'in plakasının Çatlı'ya tahsis edildiğini çağrıştırmaktadır. Çatlı ve sevgilisi Mehmet ve Melahat Özbay sahte kimliğiyle seyahat etmektedirler. Olay duyulunca Ankara'da çok sayıda işadama, ara sıra görüştükleri Özbay'ın aslında Çatlı olduğunu öğrenmişlerdir. Zamanın İçişleri Bakanı ise Mehmet Ağar'dır. Ağar'ın adı Susurluk olayında kazadan sağ kurtulan kişi aracılığıyla karışmıştır. DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak, yaralı kurtulmuştur. Bucak aşireti Güneydoğu'da PKK'ya karşı devlet güvenlik güçlerinden yana saf tutmuş bir aşirettir. Ağar'ın bu birlikteliği, suçluları güvenlik kuvvetlerine teslim etmeye götürüyorlardı diye açıklaması kamuoyunu tatmin etmemiş, daha da kızdırmıştır.

“Türkiye 'polis-mafya-siyaset' üçgenini açığa çıkaran bu olayla ayağa kalkmıştır. Muhalefet, Erbakan'ı ve özellikle Çiller'i devletin içindeki kirli ilişkileri açıklamaya çağırmaya başlamışlardır” (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

Susurluk olayına duyulan tepki, Refahyol'a duyulan tepkiyle 10 Kasım Atatürk'ü anma günü yürüyüşünde birleşmiştir. “Ankara sokakları yüz binlerce kişilik bir protesto yürüyüşüne tanık olmuştur. 10 Kasım günü, Refahyol'un etkili isimleri Abdullah Gül ve Salih Kapusuz'un seçim bölgesi Kayseri'de yaşananlar, tepkinin kurumsal boyutlara tırmanmasına neden olmuştur. Kayseri'nin RP'li Belediye Başkanı Şükrü Karatepe, Atatürk anıtına çelenk koyduktan sonra yaptığı konuşmada, vatandaşlardan kendisini laik sanmamalarını istemiştir (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).1996 yılı bir yandan Susurluk, diğer yandan Refahyol gerilimiyle 1997'ye devrolmuştur

Aktoprak'a göre, Susurluk olayı sivil toplumu ilk kez ciddi harekete geçirmiştir. 1 Şubat'ta Aydınlık için bir dakika karanlık eylemi başlamış ve kısa sürede RP'ye yönelmiştir. Ş. Kazan'ın eylemciler için "mum söndürüyorlar" demesi Alevilerin ve de tüm eylemcilerin tepkisiyle karşılanmıştır (Aktoprak, 14.06.2006, Radikal).

Başbakan Yardımcısı Çiller, koalisyon ortağına tam desteği sürdürmektedir. Başbakan Erbakan da Susurluk protestolarına karşı kesin ve küçümseyici tavır almaya başlamıştır. “Ona göre, temiz toplum isteyenlerin protestoları 'fasa fiso' dur” (Yetkin, 18.08.2007, Radikal).

İstanbullu avukat Ergin Cinmen önderliğinde başlayan bağımsız yurttaşlar girişiminin çağrısıyla, "Aydınlık için 1 dakika karanlık" eylemleri Susurluk kazasıyla aydınlanan devlet içindeki çeteleşmenin ortaya çıkarılıp cezalandırılmasını isteyenleri, şubat ayı boyunca her akşam saat 21.00'da bir dakika boyunca evlerinin ışıklarını kapatarak pasif protestoya çağırmıştır. Eylem, daha başladığı gün yalnızca Susurluk'un açığa çıkarılması değil, Refahyol dönemindeki tüm uygulamaları protestoya dönüşmüştür

Protestonun Refah Partisi ile bir ilgisi yoktur. “Ancak Erbakan'ın ortağı Çiller'i koruyabilmek için eylemleri eleştirmesi askeri lojmanları da eylemlere müdahil eden ve bir

anda eylemin mecrasını değiştirip tepkileri Refah Partisi'ne döndüren bir gelişme halini almıştır” (Opçin, 2004: 82).

İktidarda kaldığı andan Susurluk hadisesine kadarki geçen zaman içerisinde, Refah Yol Hükümetinin icraatları ve izlediği politika değerlendirilecek olursa, toplumdaki potansiyel istikrarsızlıkla beraber toplumsal bir bütünleşmenin sağlanamamasının siyasi hayata taşınması söz konusu olmuştur. Ayrıca siyasi istikrarsızlık ve ülke yönetimi konusundaki kaos, hem kendisini hem de diğer siyasi partileri etkisi altına almıştır. Böyle bir siyasi arenada toplumsal kutuplaşmadan yararlanmayı bekleyen güçler ise, Refah'ın kendi elleriyle vermiş olduğu kozları iyi değerlendirmesini bilmiş ve bu kutuplaşmayı daha da besleyecek taktikler kullanmışlardır. Sonuç itibariyle bir yönetim krizinin oluştuğu ve bu yönetim krizinin aciliyetle çözüm beklediği kanısı toplumda genel bir kanı olarak yaygınlaşmaya başlamıştır.

4.2.4 BAŞBAKANLIK KONUTUNDA VERİLEN İFTAR YEMEĞİ

1997 yılının ilk skandalı 11 Ocak tarihinde yaşanmıştır. Başbakan Erbakan 11 Ocak Cumartesi akşamı Başbakanlık Konutu'nda bir iftar yemeği düzenlemiştir. Televizyon ekiplerinin ekranlara yansıttığı ziyaretçiler, kulisleri bir anda hareketlendirmiştir. Sarıklı, cübbeli tarikat ve cemaat liderleri, Başbakan'ın davetlileri arasındadır (Yetkin, 18.08.2007, Radikal).

Genelkurmay Başkanı Karadayı, Çankaya Köşkü'ne hemen çıkmamış, 16 Ocak Perşembe günü haftalık görüşmeyi beklemiş, rahatsız olduklarını ve irtica tehdidi dolayısıyla endişeli olduklarını dile getirmiştir. Demirel, Anayasa'nın kendisine 104'üncü madde ile verdiği yetkileri kullanarak, MGK'yı işletmeye planlamıştır.

Verilen iftar yemeğini Kızıldaş şu şekilde yorumlamaktadır, karşı olanlara göre büyük bir yanlış, onaylayacak durumda olduğu düşünölen kesimden bazılarınca ise olmasaydı daha iyi olurdu şeklinde karşılanan bir olaydır (Kızıldaş, 2007: 63).

İftar yemeği ile ilgili bir açıklama dönemin bakanı Çelik'ten gelmiştir. Çelik, Anayasa Mahkemesi'nde yapılan savunmada listenin Başbakanlık Protokol Müdürlüğü tarafından hazırlandığını ifade edildiğini ancak Başbakanlık Protokol Müdürlüğü'nün bunu yalanladığını, daha sonra Erbakan'ın listeyi bir gazeteciler grubuyla İstanbul'da Boğazda yapılan bir toplantıda, Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığını söylediğini, Diyanet İşlerinin de bir açıklama ile bunu yalanladığını belirtmiştir (Çelik, 2004: 71).

4.2.5 TAKSİM'E CAMİ YAPILMASI KRİZİ

Ocak ayı, aynı zamanda Taksim'e cami, türban yasağının kaldırılması ve karayolu ile Hacca gidiş tartışmalarını kamuoyunun gündeminde yer almıştır. Dönemin bakanı Çelik'e göre "Türkiye'de çok ciddi bir gerilim ortamı yaşanırken, böyle bir ortamda Sayın Başbakan'ın torunlarına, torunlarının bakıcılarına varıncaya kadar büyük bir kafiyle hacca gitmiş olması başlı başına yapılmış tarihi bir hataydı, hiçbir izahı yoktur" (Çelik, 2004: 77).

70'li yılların başından beri sözü edilen Taksim'e Camii için ilk girişim, 1977'de Süleyman Demirel'in başbakanlığındaki 'Milliyetçi Cephe' hükümeti döneminde yapılmıştır. Kültür Bakanlığı, Taksim'e cami yapılması için Anıtlar Yüksek Kurulu'na başvurmuştur.

Hükümetin insiyatifiyle, Ziraat Bankası'na ait Sular İdaresi'nin arkasındaki 1624 metrekarelik arsa, cami yapılmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Devir yapılmasına rağmen, arsaya yıllarca cami yapılmamıştır. Bunun üzerine Ziraat Bankası, devir sözleşmesinde yer alan maddeye dayanılarak, 10 yıl içinde devir amacına uygun kullanılmadığı gerekçesiyle arsayı geri istemiştir. İstek yerine getirilmeyince, banka 1990 yılında dava açmıştır (28 Mayıs 1998, Hürriyet) .

Mahkeme Ziraat Bankası'nı haklı bularak, arsanın iadesine karar vermiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü ise karara Yargıtay nezdinde itiraz etmiştir. Yargıtay, hakeme gitmeyi kararlaştırmıştır. Yargıdaki son aşama olan hakem süreci de tamamlandıktan sonra hakem, Taksim'deki ilgili arsanın Ziraat Bankası'na ait olduğunu belirleyip, aidiyet kararı vermiştir. Kararın kesinleşmesi üzerine, Ziraat Bankası yönetimi toplanarak arsanın yeşil alan olarak İstanbulluların hizmetine sunulmasına karar vermiştir. Karara göre, arsaya Ziraat Park adı verilecek bir park yapılacaktır (29 Mayıs 1998, Hürriyet).

Ülkedeki siyasi atmosfer, aşırı bir kutuplaşmanın olduğu, laikliğin İslam karşıtlığını, İslam'ın da demokrasi karşıtlığını ilan eden bir kutuplaşmanın içine girdiğini göstermektedir.

4.2.6 KUDÜS GECESİ VE SINCAN'DA TANKLAR

31 Ocak akşamı Ankara'nın Sincan ilçesi, Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın düzenlediği Kudüs Gecesi'ne ev sahipliği yapmıştır. Onur konuğu ise İran'ın Ankara Büyükelçisi Mohammed Reza Bagheri'dir.. Belediye salonunda düzenlenen geceye ek olarak, ilçe meydanına Kudüs'teki Kubbetüssahra'yı temsilen bir çadır kurulmuştur.

1 Şubat sabahı gazetelere ve sabah saatlerinden itibaren televizyon ekranlarına yansıyan görüntüler ülkedeki gerilimi biraz daha tırmandırmıştır. Kudüs gecesi müsamesesinde oyuncular Filistin ayaklanması 'İntifada'yı canlandırmış, İsrail'i simgeleyen asker kıyafetindeki diğer oyuncuları taşlamışlardır.

Bu gecenin mimarı Sincan eski Belediye Başkanı Bekir Yıldız, cezaevi tahliyesinden sonra 17 Ekim 1997'de Ceviz Kabuğu programında; gece ile ilgili olarak gecenin Filistin'le ilgili bir gece olduğunu, tekrar belediye başkanı olsa böyle bir geceyi yeniden düzenleyeceğini ancak bu ülkede her doğrunun yapılamayacağından İran Büyükelçisini davet etmeyeceğini ancak bunun sebebinin kamuoyunun mahzur görmesinden değil kamuoyuna mahzur gösterilmesi için bazı hesapların yapılması olduğunu, bir takım olaylarla zaten gerilmiş olan ortama biraz da katkı olsun düşüncesiyle böyle bir programın düzenlenmediğini, Ramazan Ayı boyunca 30 gece program düzenlendiğini ve Kudüs Gecesi'nin bunlardan sadece biri olduğunu, daha önce ki gecelerde de Kafkas, Çeçen ve Bosna ile ilgili geceler düzenlendiğini ancak sadece bu gecenin birilerinin hoşuna gitmediğini belirtmiştir. (Cevizoğlu, 2001: 77)

Dönemin Çalışma Bakanı Çelik ise “sağlıklı bir parti yönetimi söz konusu olsaydı Sincan Belediye Başkanı böyle bir faaliyet yapmayı düşünemezdi, düşünecek olsa da partiden müsaade alırdı. Sorulma ihtiyacı duyulmadığına göre parti yönetimi sureti vardır ancak pratikte parti yönetimi yoktur. Böyle bir gecedan sonra oluşan gergin ortamda da yapılması

gereken ise başkanın çağrılıp ikaz edilmesi ve gerekirse partiden ihraç edilmesidir. Tansiyonu düşürmek için mutlaka bir şey yapılmalıdır. Ancak bunlar yapılmadığı gibi bir de sahiplenilmiştir” yorumunu yapmıştır (Çelik, 2004: 79)

Düzenlenen Kudüs Gecesinde akabinde 4 Şubat sabahı Etimesgut'taki Zırhlı Birlikler Tümeni'nden yola çıkan 15 tank ve çok sayıda askeri kariyer, Sincan'a yönelmiştir. Genelkurmay'dan yapılan kısa açıklama ise bunun yalnızca bir Motorlu yürüyüş tatbikatı olduğudur. Konvoyun açıklanan görev talimatı, Akıncı (Mürtet) Hava Üssü yakınlarındaki Yenikent tatbikat alanına gitmektir. Ancak, konvoydaki iki tank ve bazı kariyerler, Kubbetüssahra şeklindeki çadırı yıkacaklardır. RP'li belediye tepkiler üzerine bir gece önce çadırı söktüğü için tanklar meydanda bir süre oyalanıp geri dönmüşlerdir. Bu oyalanma sırasında, sözde arızayı gidermek için tanklara *balans ayarı* yapılmıştır.

İşte bu deyim, *demokrasiye balans ayarı* olarak 28 Şubat sürecinin sloganı haline gelmiştir. Ertesi gün Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir'in sözleri ardından bu deyim *post-modern darbe* deyimini çıkana dek, yaygın biçimde kullanılmıştır

Bayramoğlu'na göre “Türkiye, demokratik bir ülke olsaydı, Sincan'la ilgili olarak gazetelerin birinci sayfalarında Belediye Başkanı hakkında soruşturma açan kamu otoritesi şehrin içine tankları süren kamu otoritesi hakkında da soruşturma açmalıdır ibaresi yer almalıydı. Aslında buna da gerek kalmazdı çünkü demokratik bir ülkede kamu otoritesi zaten böyle yapardı” (Bayramoğlu, 2007: 98).

Şubat MGK'sı öncesi o günlerde dikkatlerden kaçan bir gelişme de, ilerleyen aylarda asıl ağırlığı taşıyacak Meclis operasyonunun ilk işaretlerinin ortaya çıkmasıdır. “RP ile koalisyonla tepki olarak DYP'den kopan İsmet Sezgin'in katıldığı DTP'nin lideri Hüsamettin Cindoruk'un bazı DYP'lilerle katılım görüşmeleri yaptığı ortaya çıkmıştır. Demirelci olarak bilinen bu isimlerden Rıfat Serdaroğlu, bazı arkadaşlar TOFAŞ-TEDAŞ oylamalarında son görevlerini yaparak kerhen oy vereceklerdir demiştir” (Yetkin, 18.08.2007, Radikal).

Sincan kriziyle açılan Şubat ayı TBMM'de üç kritik oylamaya sahne olmuştur. TBMM Genel Kurulu, 18 Şubat'taki TEDAŞ oylamasında Çiller'i 172'ye karşı 327 oyla aklamıştır. Aynı gün yapılan TOFAŞ oylamasında ise Çiller hakkındaki iddialar 257'ye karşı 271 oyla

reddedilmiştir. Ertesi günü Çiller ailesinin mal varlığıyla ilgili soruşturma komisyonu raporu görüşülmüştür. Bu oylama da 9 oy farkla (262–271) Çiller lehine sonuçlanmıştır. (Ergin, 28.08.1997, Hürriyet).

4.2.7 DİĞER GELİŞMELER VE SEBEPLER

27 Ocak 1997 günü, 28 Şubat Kararları'nın alındığı Milli Güvenlik Kurulu'ndan bir önceki MGK toplantısının yapıldığı tarihtir. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, bu toplantıda Refahiyol hükümetinin uygulamalarının toplumda yarattığı tedirginliği ve endişeyi dile getirmek ve gerekli önlemlerin alınması için Milli Güvenlik Kurulu'nu uyarmak amacıyla; demokratik, laik cumhuriyete yönelik tehditlerin tehlikeli boyutlara ulaştığı, laik demokratik cumhuriyete yönelik bu tehditlerin en kısa zamanda gündeme alınması ve gerekli önlemleri belirlenerek uygulanması için hükümete tavsiye edilmesi şeklinde özetlenebilecek bir konuşma gerçekleştirmiştir.

Refahiyol Hükümetinin ekonomik politikaları da kimi bazı çevrelerce hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Patronlar RP'nin ihracata büyük zarar verdiği fikrindedirler. Türkiye'nin yurt dışındaki imajı günden güne bozulmaktadır. Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Başkanı Bülent Atuk “Avrupa’da ve Amerika’da 'Made in Turkey' etiketli bir tşört giydirebilmek için bile olumlu bir ülke imajına ihtiyaç var” demiştir (Oran, 13.06.2007, Radikal).

Nitekim 28 Şubat muhtıra'sından tam bir ay önce TUSİAD, Prof. B. Tanör'ün Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri'ni yayımlamıştır. Rapor, imam-hatiplerin ilk üç yılının kaldırılmasını, bu okullara kız öğrenci alınmamasını, din dersinin zorunlu olmaktan çıkarılmasını istemiştir¹⁷

Tarikat Sermayesinin Yükselişi isimli kitabında İslamcı sermaye gruplarını anlatınca hedef haline getirilen ve de MGK'nın akıl hocalığı ve de Batı Çalışma Grubunun sivil kanadı olmakla itham edilen Faik Bulut, 18 Temmuz 1997'de katıldığı Ceviz Kabuğu programında

¹⁷ Rapor TSK'nın da hiç hoşuna gitmemiştir çünkü Tanör Kürtçe yasakları kaldırılсын, anadilde eğitim hakkı sağlansın, bunlara ek olarak Genelkurmay Savunma Bakanlığı'na bağlansın demiştir

Amerika'nın stratejik çıkarlarına ters düşmedikçe, Amerika ile İslam'ın ve kökten dinciliğin hiçbir probleminin olmadığını belirtmiştir (Cevizoğlu, 2001: 74).

Refahyol Hükümetin iktisadi politikaya ilişkin performansı tahmin edilenden daha iyidir. Ancak Refahyolun bazı girişimleri devletçi sermayeye kabul edilemez gelmiştir. Başbakanlık eski Müsteşarı Yaşar Yazıcıoğlu, en güzel kararların alındığı sürecin Refahyol Hükümeti dönemi olduğunu; havuz sistemine göre, 1 lira=1 dolar olduğunu, vergilerin ve faizlerin indirilmesinin gerçekleştiğini ancak bu ekonomik sistemin milli olmasının küresel sermayeyi rahatsız ettiğini Erbakan'ın bu sistemi geçerli olursa, Türkiye'yi küresel sermayenin hizmetine sokamayacağını belirtmiştir (28 Şubat 1997, Yeni Şafak).

Erbakan ve partisinin bazı insanları rahatsız edebilecek çeşitli söylemleri ve yaşam tarzları olmasına rağmen egemen güçleri asıl rahatsız eden Refah-Yol Hükümeti'nin ekonomi programı olmuştur. Çünkü bu dönemde işadamlarının yıllık gelirlerinin yüzde 87'si faizden, yüzde 13'ü gerçek üretimdendir (26 Şubat 1997, Aksiyon Dergisi). Bu da göstermektedir ki, Türkiye'nin bütün zenginlikleri, vergileri vs. hepsi rant ekonomisinin ağı içinde faiz ödemesi olarak kaybolup gitmektedir.

Yapılan ilk iş havuz sistemini gerçekleştirmek olmuştur. Devletin TEK (Türkiye Elektrik Kurumu) gibi kurumları, paralarını götürüp yüzde 50 faizle özel bankalara yatırmaktadırlar. Devletin paraya ihtiyacı olan kuruluşları para ihtiyacını o özel bankalardan yüzde 150 faizle karşılamaktadır. Yani bu özel bankalar kamunun elinden kamuya para vererek yüzde 100 rant elde etmektedirler. Dolayısıyla gelir kapılarının kapanmış olması rantıye çevresini tedirgin etmiştir .

Bu yöntem ile kamu kurumlarının nakit ihtiyacını piyasadan faiz ile borçlanmak yerine, kendi öz kaynaklarından ve diğer Kamu Kurumlarının hesaplarından olabildiğince istifade ederek karşılamayı planlayan Erbakan, aslında bu sistemin işletilmeye başlaması halinde önemli finans çevrelerinin bu işten son derece rahatsız olacaklarının farkındadır. Erbakan'ın projesi, kamu kurumlarının kasasında biriken paranın mesai bitiminde bir havuz içinde toplanarak ihtiyacı olan kurumun kasasına anında transfer yapılmasıdır.

Böylece nakit ihtiyacı olan kamu kurumu gecelik faiz üzerinden borcuna borç katmak yerine, ihtiyacı olan parayı havuz hesabından temin edecek ve devlet de gereksiz borçlanma

durumundan kurtulacaktır. IMF ve ABD'ye olan aciziyet göz önüne alınırsa, küresel güçlerin kaybını idrak edebilmek o kadar da güç değildir.

Ancak, Erbakan'ı zora sokan asıl konu ise; söz konusu sistem ile kamunun sırtından çok yüksek meblağlar elde eden ve havadan para kazanan iç ve dış çevrelerin akarlarının durması olmuştur (Kızıllan, 2006: 41)

V. BÖLÜM

28 ŞUBAT SÜRECİ

5.1 28 ŞUBAT MİLLİ GÜVENLİK KURULU TOPLANTISINA DOĞRU

28 Şubat Süreci, 28 Şubat 1997'deki MGK toplantısından hemen önce başlayan ve toplantı sırasında da bir süre devam eden bir süreç değildir. Ordu ve asker, 28 Şubat 1997'ye kadar olan dönemde, olaylardan duyduğu rahatsızlığı meşru platformlarda dile getirmişlerdir.

Ordunun yönetim kademesindeki çeşitli komutanların zaman zaman medyaya yansıyan beyanları ve satır aralarına sıkıştırılmış rahatsızlık işaretleri 31 Ocak 1997'deki Kudüs Gecesi sonrasında tankların Sincan sokaklarından geçirilmesine kadar uzamaktadır .

21 Ocak 1996'da Emekli Orgeneral Kemal Yavuz'un Ceviz Kabuğu programındaki konuşması, dönem içinde askerin tutum ve düşünceleri hakkında ayrıntılı bilgi verir mahiyettedir. "TSK, Anayasa'da belirtilen hususlara hangi parti ne kadar yakınsa, o partiye o derece yakındır. Hangi parti Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet ilkelerine tavır alırsa TSK da o partiye tavrılıdır" (Cevizoğlu, 2001: 57).

İstanbul'da ilk kez 6 Şubat 1997'de asılan bir afiş, küçük bir partinin kendini hatırlatma babında bir kampanyası olarak görüldüğünden pek dikkat çekmemiştir. Parti Kasım 1996 kongresinde aldığı kararları halka duyurmuştur. Afişin üstünde Cumhuriyet Devrimi Kanunları Uygulansın ibaresi yer almıştır. Bu etkisiz mesaj o zamandan beri Türkiye'nin siyasi hayatına hâkim olmuştur. Çünkü afişlemenin üzerinden henüz üç hafta geçmişken o talepler İmam Hatiplerin fiilen lağvedilmesinden Kur'an kurslarının kapatılmasına, türban yasaklarına kadar 28 Şubat 1997 MGK'sından karar olarak çıkmış ve ülke bu tarihten itibaren bilinen sürece girmiştir" (Opçin, 2004: 93).

Bu afişler İşçi Partisinin (İP) afişleridir. 28 Şubat 1997 MGK toplantısında İP'nin Cumhuriyet Devrimleri Kanunları Uygulansın programı paralelinde kararlar alınmış ve Doğu Perinçek bunu "ordunun, siyaset ve iktisadın mafyalaşmasının üzerine giden İP ile aynı konumda yer aldığını" (Opçin, 2004: 43) belirterek yorumlarken Refah Partisinin kapatılma gerekçelerinin de tamamen kendi kitaplarından alınarak yazıldığını ifade etmiştir.

Doğu Perinçek, bir basın mensubunun tankların Sincan'a girmesine ne diyorsunuz sorusuna, Türkiye'de hangi güç, Cumhuriyet yıkıcılarının üzerine gidiyorsa, iyidir, onu alkışlarız diye cevap vermiştir. Bu cevabın ardından bunun İşçi Partisinin demokrasi görüşüne aykırı olduğunun belirtilmesi üzerine ise tankların işçinin, köylünün üzerine yürümesi durumunda göğsünü yine siper edecek olanın İşçi Partisi olacağını, ancak şeriatçılığın üzerine yürüdüğü takdirde onları alkışlayacaklarını belirtmiştir (Perinçek, Yeni Dünya İçin Çağrı, 01.03.1997).

Aralık ayı sonunda ve ocak ayında toplanan Millî Güvenlik Kurulu'nda yaşananlar, Demirel'in Genelkurmay'a davet edilmesi ve kendisine verilen brifingler; Demirel'in, gelmekte olan darbeyi bütünüyle görmesini ve kendisini de bu senaryo içinde önemli bir yere yerleştirmesini mümkün kılmıştır.

28 Şubat tarihindeki olağan MGK toplantısından bir gün önce dönemin MGK Genel Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç, Cumhurbaşkanı'na giderek ertesi gün yapılacak MGK toplantısına askeri kanadın 18 maddeden oluşan bir hazırlıkla geleceğini bildirmiş ve bu hazırlığın bir örneğini de Cumhurbaşkanı'na vermiş, Cumhurbaşkanı da bunu dönemin Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller'e vermiştir. Sonradan yapılan açıklamalardan ve yayınlanan eserlerden, dönemin Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller'in, ertesi gün yapılacak MGK toplantısı öncesinde, ordunun komuta kademesinin hem emekliye sevk edilmesini hem de darbe girişimi suçlamasıyla yargı önüne çıkarılması hazırlığı yaptığı ancak, hükümet ortağı Erbakan'ın buna yanaşmaması ve uzlaşmacı bir tavır sergilemesi nedeniyle, Çiller tarafından yapılan hazırlığın gerçekleşmediği anlaşılmıştır.

Tüm bu yaşanan gelişmelerin ardından başta yargı ve üniversite gibi ülkenin önde kesimleri olmak üzere birçok kesimden Genelkurmay Karargâhına ziyaretler gerçekleşmiştir. Bu ziyaretler, ordunun ve askerlerin endişe ve isteklerinin hem daha yakından anlatılmasına hizmet etmiş hem de bu kesimlerden destek gördüğüne işaret etmiştir.

Bütün bu gelişmelerden sonra yapılan 28 Şubat toplantısında irticai faaliyetlere karşı alınması gereken önlemler belirlenmiş ve hükümetin bunları uygulamasına karar verilmiştir.

5.2 28 ŞUBAT MİLLİ GÜVENLİK KURULU TOPLANTISI

28 Şubat 1997’de toplanan Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Refahiyol hükümetine 18 maddelik bir muhtıra vermiştir. MGK *irticayı* düzene karşı *en önemli tehdit* olarak değerlendirmiş, bir dizi önlem alınmasını istemiştir.

Milli Güvenlik Kurulu sivillerin olduğu kadar askeri kesimin de fikirlerini açıklayabilecekleri bir platformdur. Anayasa'nın 118. maddesi komutanlara Türkiye'nin güvenliğiyle ilgili her konuda görüşlerini istedikleri gibi açıklama imkânı tanımaktadır. “Bu çerçevede 1982 Anayasası ile tanınmış olan bir anayasal hak, komutanlar tarafından kullanılmış ve MGK ilk kez Ordu ile hükümet arasında spekülasyonlara sebep olabilecek derece de uzun sürmüştür ” (Ergin, 02.11.1997, Hürriyet)

Bu ortamda askerlerden gelen hazırlığın MGK Kararı olarak benimsenmesi ve bildiride yer alması isteği, toplantıda, siyasal iktidar kanadında kabul görmemiştir. Bunun üzerine toplam dört maddeden oluşan kısa bir basın bildirisi üzerinde mutabık kalınmış ve bu hususlar kamuoyuna açıklanmıştır. “Ancak bu kısa metnin dördüncü maddesi, biraz geniş tutulmuş ve bu maddeye, ordunun sıkıntılarını ve endişelerini yansıtan çok sayıda alt paragraf eklenmiştir” (Öztürk, 2006: 42).

Toplantıya katılan bütün komutanların rahatsız oldukları uygulamaları ifade etmelerinin ardından MGK bildirisi hazırlanmıştır. Milli Güvenlik Kurulu’nun 28 Şubat 1997 günü yaptığı toplantının ardından MGK Genel Sekreteri tarafından yapılan resmi açıklama şu şekildedir:

"Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nden bildirilmiştir (Çiçek, 1997: 29–31):

1) MGK, 28 Şubat 1997'de aylık olağan toplantısını yapmıştır

2) Kurul'un toplantısında, bölücü terörle mücadelede şimdiye kadar alınan tedbirler ve elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmış, mücadelenin devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne gönülden inanmış, bu inancı sonsuza dek sürdürmeye azimli halkımızın, basınımızın devletin bütün kurum ve kuruluşları ve

milli iradenin sembolü olan yüce parlamentonun destekleri ile çok olumlu bir noktaya ulaştığı müşahede edilmiştir.

Bu sonuçların, bundan sonra halkımızın huzur ve güvenliğine ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamına olumlu olarak yansımaları için bu konuda alınacak tedbirlerin bir plan dâhilinde süratle yürürlüğe konulması gerektiği hususunda görüş birliğine varılmıştır.

Bu tedbirlerin güvenlik içinde gerçekleştirilebilmesi bakımından halen dokuz ilde devam etmekte olan Olağanüstü Hal uygulamasının, 30 Mart 1997'den itibaren dört ay daha uzatılması uygun bulunmuş ve bu görüşün Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

3) Kıbrıs sorunu ve Yunanistan'la ilişkilerle ilgili durum değerlendirmesi yapılmış, bu konuda Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler uygun bulunarak Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

4) Toplantıda bilhassa, Anayasa ile Atatürk milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı, çağdışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarları faaliyetleri gözden geçirilmiş,

a) Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda çağdaş medeniyet yolunda, demokratik sistem içerisinde ilerlemesini teminat altına alan Anayasa ve Cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmemesi gerektiği,

b) Anayasa'nın tanımladığı Cumhuriyet'in demokratik, laik ve sosyal hukuk devlet ilkelerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine imkan sağlayacak güvenlik, huzur ve toplumsal barışın önem ve öncelik taşıdığı,

c) Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı yıkıcı ve bölücü grupların, laik ve anti laik ayrımı ile demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,

d) Türkiye'de laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,

e) Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalarla belirlenmiş kuralların göz ardı edilerek yapılan çağdışı uygulamaların da hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı,

f) Türkiye'nin 1997 yılı içinde, Avrupa Birliği'ne tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak sürdürdüğü böyle bir dönemde resmi ve sivil kurum ve kuruluşların bu sürece katkıda bulunmasının gerekli olduğu, bu sebeple; demokrasimiz hakkında kuşkulara yol açacak, Türkiye'nin yurtdışındaki imajını ve itibarını zedeleyecek her türlü spekülasyona son vermek gerektiği,

g) Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk devleti olduğu yönündeki temel ilkelerinin Anayasamızın ve devletimizin teminatı altında olduğu, rejimin; kendisine ve geleceğine yönelik tartışmaların, içinde bulunduğumuz ortamda Türkiye'ye yarardan çok zarar verdiği,

h) Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş, Bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu tedbirlerin Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir."

Erbakan'ın MGK'da kabul ettiği irtica ile mücadele programını hükümetten geçirmesi geçirdikçe ülkedeki siyasi atmosfer gerginleşmiştir. Erbakan'ın Meclis desteği arayışı istediği gibi sonuçlanmamış, ANAP'tan destek alması söz konusu olmamıştır. "DSP lideri Bülent Ecevit ve CHP lideri Deniz Baykal ise ortak bir açıklamayla, 'ya imza, ya istifa' demişlerdir. Çiller, 5 Mart'ta Erbakan'a giderek konunun hassasiyetine dikkat çekmiş, netice itibariyle Erbakan, kararları imzalamıştır. İrtica ile mücadele için Başbakanlık Takip Kurulu Erbakan ve bakanlarının imzasıyla kurulmuştur" (Öztürk, 2006: 49).

MGK toplantısından çıkan karar ve sonrasında yapılan açıklama yeterli görülmemiş, “bu durum toplantıyı hemen izleyen günlerde ordunun ve askerlerin görüş ve düşüncelerinin, altında Başbakan’ın imzasının yer alacağı bir MGK Genel Sekreterliği yazısı ile yürütmeye ve yönetime yansıtılması girişimine neden olmuştur” (Öztürk, 2006: 53).

Başbakan Erbakan’ın bir süre imzalamaktan imtina ettiği ancak sonradan ikna olarak imzaladığı bu yazının ekinde ordunun MGK toplantısına taşıdığı ve bu toplantı öncesinde Cumhurbaşkanına sunulan 18 maddelik görüş ve değerlendirmesi yer almıştır

28 Şubat'taki MGK zirvesinde alınan, 5 gün süreli imza sıkıntısına yol açan ve sonunda Başbakan Necmettin Erbakan'ın imzalamasıyla sonuçlanan 406 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Kararı'nın tam metni şu şekildedir:

1) Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı Başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nin iştirakleri ile aylık olağan toplantısını yapmıştır.

2) Kurul'un bu toplantısında, esasları ve nitelikleri Anayasa'da belirlenmiş. Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletimizi ve Cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasi dini düzen kurmak amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler gözden geçirilerek değerlendirilmiştir.

3) Yapılan bu değerlendirmeler sonucunda:

a) Ülkemizde şeriat hukukuna dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen grupların, Anayasa'nın tanımladığı demokratik, laik ve sosyal hukuk devletimize karşı çok yönlü tehdit oluşturduğu,

b) Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı aşırı dinci grupların laik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,

c) Türkiye'de laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,

d)Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalar göz ardı edilerek yapılan çağdışı uygulamaların takipsiz kalmasının hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı hususlarında görüş birliğine varılmıştır.

4) Bu görüş ve değerlendirmeler sonucunda:

a) Türkiye'de şeriat hukukuna dayalı bir İslam cumhuriyeti kurmayı amaçlayan aşırı dinci grupların, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Cumhuriyetimize karşı oluşturdukları çok yönlü tehdidin önlenmesi amacıyla EK - A'daki tedbirlerin kısa, orta ve uzun vade içerisinde alınmasının Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine,

b) 2945 Sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nun 9'uncu maddesine uygun olarak, MGK Genel Sekreterliği tarafından; EK'te belirtilen tedbirlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları ile Bakanlar Kurulu Kararı haline getirilmeyen uygulamaların, sonuçları hakkında belli süreler içerisinde Başbakan, Cumhurbaşkanı ve MGK'na bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bir askeri darbe ihtimali, meşru zeminde bir kontrol mekanizması kurulmasıyla azalmıştır. İlk aşama 28 Şubat toplantısıyla son bulmuştur.

Dönem için değerlendirme yapılırken MGK toplantısı sonrası yapılan basın açıklamasında Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin hedeflendiğini belirten madde ile ilgili olarak herhangi bir durum tespitinin ve durumun öneminin pek gündeme getirilmemiş olması kayda değerdir. Türkiye'nin 1997 senesinin Aralık ayındaki AB Zirvesinde genişleme süreci içinde gruba katılıp katılamayacağı konusu gündeme alınacak ancak Türkiye'nin gerek Libya ve gerekse Endonezya, İran gibi ülkelerle yaptığı açılımlar uluslar arası arenada imajını farklı bir doğrultuda belirleyebilecek mahiyettedir.

Ancak Aralık 1997’de Lüksemburg’da yapılan zirvede Türkiye genişleme sürecinin dışında bırakılmıştır. MGK toplantısı sonrası yayımlanan bildiride ki: *“f) Türkiye'nin 1997 yılı içinde, Avrupa Birliği'ne tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak sürdürdüğü böyle bir dönemde resmi ve sivil kurum ve kuruluşların bu sürece katkıda bulunmasının gerekli olduğu, bu sebeple; demokrasimiz hakkında kuşkulara yol açacak, Türkiye'nin yurtdışındaki imajını ve itibarını zedeleyecek her türlü spekülasyona son vermek gerektiği”*... ibaresinin süreç değerlendirilirken ve hükümetler istifaya zorlanırken hiç gündeme gelmeyişi ne var ki halkın daha çok ilgisini çekecek ve merak uyandıracak tarikat görüntüleri ve aşk skandallarının gündemde yerini alırken böyle elzem bir mevzunun medyada hak ettiği yeri bulmayışi kayda değerdir.

5.2.1 28 ŞUBAT KARARLARI

Milli Güvenlik Kurulu ile Erbakan'ın başbakanlığındaki 54. hükümet arasında yapılan toplantı ardından alınan kararlar Türk siyaset tarihine "28 Şubat Kararları" olarak geçmiştir. Radikal dinci faaliyetlere ilişkin MİT raporunun ele alındığı toplantıdan sonra alınan kararlar için bir çeşit "sivil muhtıra" yorumu yapılmıştır.

Tarihi toplantıda alınan 18 maddelik karar metni şu maddelerden oluşmaktadır:

Millî Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 tarih ve 406 Sayılı Kararına Ek-A (rejim aleyhtarını irticai faaliyetlere karşı alınması gereken tedbirler)

28 Şubat 1997 tarih ve 406 sayılı MGK Kararı'nın Eki'dir (Çiçek, 1997: 29–31)

1-Anayasamızda cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

2-Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca

denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.

3-Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

a- 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttta uygulamaya konulmalı.

b-Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4-Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılâplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5-Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6-Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.

7-İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden (TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yi dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.

8- İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle

TSK' dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.

9- TSK' ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10- Ülkemizi çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel çatışmadan rejim aleyhtarı, faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konmalıdır.²⁰

11-Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12-T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademe kesin önlemler alınmalıdır.

13-Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

14-Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

²⁰ MGK kararları kamuoyuna yansıtılırken 10. madde gizli tutulmuştur. Bu madde 12 Nisan 1997 tarihli Radikal Gazetesinde yayınlanır

15-Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16-Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasadışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.

17-Ülke sorunlarının çözümünü "Millet kavramı yerine ümmet kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18-Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

Kamuoyu 28 Şubat sürecinin sahibi olarak, görev gereği vitrine çıkan bu isimleri tanımıştır: “Kurmay Albay Hüsnü Dağ, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir, Genelkurmay İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Saner, Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak, Genelkurmay Adli Müşaviri Tuğgeneral Erdal Şener ve Basın ve Halkla ilişkiler Daire Başkanı Albay Hüsnü Dağ, 28 Şubatın vitrini olmuşlardır” (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

28 Şubat'ta Em. Org. Çevik Bir kadar bilinen iki isim ise Prof. Dr. Kemal Gürüz ve Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu'dur. Gürüz, YÖK'ün, Alemdaroğlu ise İstanbul Üniversitesinin başındadır. Alemdaroğlu'nun en yakın danışmanı ve başyardımcısı ise Prof. Dr. Nur Serter'dir. Serter, başörtülü öğrencileri üniversiteye kayıt sırasında ikna odalarına almış ve başarılarını açmalarını yoksa okuma haklarını kaybedeceklerini anlatmıştır (Opçin, 2004: 89).

28 Şubat 1997 döneminde, İstanbul ve Ankara kulislerine yayılan hava, Refahyol Hükümetinin gitmesi yönündedir (Opçin, 2004: 39). Bir diğer ifadeyle 28 Şubat muhtırası; hükümetin gitmesini hedefleyen bir muhtıradır

28 Şubat sonrası girilen süreç, sıkıntılı bir süreci ihtiva etmektedir. Bu tarihte MGK'dan geçirilen kararların uygulanmaması olasılığı, siyasi arenada kriz yaratacak mahiyettedir. Kabinenin RP kanadının MGK kararlarını imzalamayı reddetmesi, ardından kamuoyunda tartışmaya açması tedirginliğe yol açmıştır.

Mart ve Nisan aylarında gündemi meşgul eden diğer bir konu, sekiz yıllık eğitim tasarısının TBMM'den geri dönmesi olasılığıdır. Ancak Çiller'in koalisyonunda daha büyük bir çatlağa yol açmamak için tasarının TBMM'ye gelmesini önlemesi, bu olasılığı ortadan kaldırmıştır (Ergin, 28.08.1997, Hürriyet).

28 Şubat sonrası, aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin de tepkilerini göstermeye başladıkları bir dönemdir. Odalar Birliği, DİSK, TÜRK-İŞ, TESK ve TİSK arasında hükümete karşı bir oluşum olarak bir dönüm noktasını ifade etmektedir

28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı dünya basınında da yer almıştır. Komutanların laikliğe ilişkin uyarılarına geniş yer veren dünya basınında, “Refahyol Hükümeti'ne son uyarı gibi yorumlar yapılmıştır” Bazı haber ve yorumlar şu şekildedir (http://www.geocities.com/siyasettarihi/28_subat.html Erişim tarihi: 20.04.2008):

İTALYA

Corriere Della Sera: Askerler Erbakan'ı yargılıyor. 1974 Kıbrıs çıkarması öncesinde bile MGK toplantısı bu kadar uzun sürmedi. Şeriatı getirmek isteyen RP liderinin laikliği tehlikeye sokacak macerasına dur denildi ve askerler laikliği korumak için yemin etti.

La Repubblica: Generaller, Erbakan'ı tehdit etti. Türkiye'ye şeriatı getirmeyi amaçlayan Erbakan'ın kulakları çekildi.

FRANSA

AFP (Fransız Haber Ajansı): MGK, devletin laik kurumlarını savunacağı ve İslami

radikallere göz açtırılmayacağını vurguladı ki, bu gelişme Erbakan Hükümeti'ne son uyarı olarak değerlendiriliyor.

Konseyl, 9 saati aşan toplantı sonunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik sistemde ve çağdaş uygarlık yolunda gelişmesini güvence altına alan yasalardan ve anayasanın uygulanmasında ödün verilmeyecek bildirisini yayınladı.

Le Monde, MGK toplantısını Türkiye'de MGK, İslamcı sapmalar nedeniyle hükümetin dikkatini çekti yorumuyla okuyucularına duyurdu. Gazete, yayınlanan bildirinin, Başbakan Erbakan'dan önlem alması isteğini belirtti.

İNGİLTERE

Reuters (İngiliz Haber Ajansı): Laik generaller ve koalisyon yönetimi arasında süregelen gerginliğin ardından toplanan MGK, İslamcıların önderliğindeki hükümeti demokrasi ve laiklikten ayrılmaması konusunda uyardı. Gece yarısına kadar süren toplantı sonunda yayınlanan bildiri, ordunun geleneksel yaklaşımını yansıtıyor.

ABD

AP (Amerikan Haber Ajansı): Etkin MGK, Türkiye'nin laik kimliğini savunma çağrısı yaptı. Cumhurbaşkanı Demirel, mektupla Erbakan'ı uyardı. Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan mektupta Demirel radikal İslami eğilimlerin devlet kurumlarına sızması önlenmelidir. Okullar, yerel yönetimler, üniversiteler, adli sistem ve Silahlı Kuvvetler korunmalıdır demişti.

ALMANYA

Die Welt: Laikliğin bekçisi olan Cumhurbaşkanı Demirel ve generallerin, İslamcı Başbakan Erbakan'a karşı sabırları artık tükendi. Bugüne kadar el altından aydıkları düşüncelerini şimdi açıkça söylediler.

5.3 28 ŞUBAT KARARLARI SÜRECİNDEKİ UYGULAMALAR

Komutanların edilgen konumlarını bırakıp müdahil bir konuma geçmelerine yol açan olay Başbakan Necmettin Erbakan'ın 12 Ocak tarihinde verdiği iftar yemeğidir. Yemeğe verilen yanıt 17 Ocak'ta Cumhurbaşkanı Demirel'e Genelkurmay karargâhında verilen irtica brifingi olmuştur. 27 Ocak MGK'sında irtica tehdidi gündeme gelmiştir. Şubat başındaki

Sincan krizini, 28 Şubat MGK kararları izlemiştir. Ocak sonrası dönem MGK'nın Refah'ın dizginlenmesine dönük bir zemin olarak kullanılmasından, irticanın bir numaralı tehdit olarak belirlenmesine, Refah'ın irticadan sorumlu tutulduğu brifinglere kadar uzanan çeşitli şekiller alan bir müdahale sürecine tanıklık etmiştir.

Öztürk, altında dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan'ın imzasının bulunduğu, MGK Genel Sekreterliği'ne ait 18 maddeden oluşan yazının, oldukça önemli olduğunu, izleyen dönemde adı sıkça geçecek olan “Batı Çalışma Grubu” veya Başbakanlık Takip Kurulunun bu yazıya istinaden Başbakanlıkta oluşturulduğunu ve faaliyetlerini buradan sürdürdüğünü belirtmiştir (Öztürk, 2006: 63).

5.3.1 BATI ÇALIŞMA GRUBU

MGK'nın 28 Şubat kararlarından sonra irticayla ilgili olarak Batı Çalışma Grubu adı altında özel bir çalışma grubu oluşturulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. Bu grubun görevi: irticai tehdidin Türkiye genelinde resmini ortaya çıkarmak, bu çerçevede 5442 sayılı il idaresi kanununun uygulamasına ilişkin hazırlanan emniyet, asayiş ve yardımlaşma planlarını güncel hale getirmektir. Bu amaçla gerekli bilgilerin elde edilmesine yönelik olarak TSK rapor sistemi önergesi içerisinde ihtiyaç duyulan bilgiler sıralanmak suretiyle genel kriterler ortaya konmuş ve rapor sistemi geliştirilmiştir .

Dönemin önemli isimlerinden Em. Tümgeneral Erol Özkasnak, 02.12. 2006 tarihinde Sabah Gazetesine Batı Çalışma Grubu ile ilgili olarak, o günlerde ülkede irticai faaliyetleri izleme ve takibi için bir çalışma grubuna ihtiyaç duyulduğunu, daha sonraki hükümet döneminde, feshedildiğini, görevin Başbakanlık Takip ve İzleme Kurumu'na devredildiğini belirtmiştir (2 Aralık 2006, Sabah Gazetesi).

Sermaye çevrelerinde Refahyol hükümeti ile ilgili olarak da bazı endişeler mevcuttur. Birçok konuda yeteri kadar ikna edemeyecekleri düşünüldüğünden bu huzursuzluk Refahyol hükümetine yönelik bir kampanya şeklinde örgütlemek istenmiştir.

Demokrasinin işleyişindeki temel ilke, silahlı gücün sivil güce, yani askeri birimlerin iller düzeyinde sivil gücün temsilcisi olan valiliklere bağlı hareket etmesidir. Hiçbir

demokratik ülkede, askeri güç kendi başına denetimsiz bırakılmamakta, siviller tarafından kontrol edilmektedir.

5.3.2 EMNİYET ASAYİŞ YARDIMLAŞMA BİRLİKLERİ (EMASYA)

Emniyet, Asayiş Yardımlaşma Birlikleri 1960'lardan beri varlığını devam ettirmiştir. Bir toplumsal hareket olduğunda valilikler zor durumda kalırsa, İller Kanunu'na göre, valilikler, askeri birimlerden yardım isteyebilmekle yetkilendirilmiştir. Bunun için de, Silahlı Kuvvetlerde, o askeri birliklerin nasıl hareket edeceğine dair tali bir yapılanma ve planlar oluşturulmuştur.

Bayramoğlu, “21 Temmuz 1997 tarihinde dönemin harekât başkanı Korgeneral Çetin Doğan ile İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Ünüsan arasında imzalanan Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11/D maddesi gereğince alınması gereken müşterek tedbirlere ilişkin protokol, mülke idare sistemini tahrip eden bir tasarruf olarak düzenlenmiştir” dese de (Bayramoğlu, 12.04.2004, Radikal), Genelkurmay Başkanlığı'nın konu ile ilgili olarak 16 Mart 2004 tarihli basın açıklaması şu şekildedir:

Valiler asayişinden sorumlu oldukları illerdeki asayiş olaylarını, emirlerindeki polis ve jandarma kuvvetiyle önleyemezler veya önleyemeyeceklerini anarlarsa en yakın askeri birlikten yardım isterler ve askeri birlik komutanı, polis ve jandarmayı da emrine alarak duruma el koyar. Bu görev askeri birliklere kanunlarla emredilmiştir. Olayın polis ve jandarmanın baş edemeyeceği bir boyuta ulaştığı anda görev alan komutanın, bu görevi, olay daha da büyümeden başarabilmesi için önceden plan hazırlamasının ve bu planı hazırlayabilmesi için il veya ilçede doğabilecek çok çeşitli olaylar hakkında bilgi toplamasının, bu bilgilere göre teşkilat, teçhizat, muhabere irtibatları ve eğitim çalışmaları yapmasının zorunluluğu açıktır. 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve buna istinaden Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında yapılmış olan Protokol da bunu öngörmektedir.

Esasen bölücü, irticai ve yıkıcı faaliyetlere ilişkin istekler, istek formunun hemen hemen tamamını oluşturmaktadır. Sadece üç maddesinde yer alan ve basınca yansıtılan amacını aşmış istekler ise, bu konudaki eğitiminde zafiyet olan karargah subaylarının kusurudur. Bu mesele Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir iç meselesidir. Bu hususun düzeltilmesi için gerekli çalışmalara hemen başlanmıştır. Gereği yapılmış ve yapılmaya devam

edilmektedir. Personel eliyle icra edilen her faaliyette insan kusurundan kaynaklanabilecek olumsuzlukların yaşanabileceği bir gerçektir. Üzücü olan husus ise böyle bir olumsuzluğun bir kurumla özdeşleştirilmesi, genelleştirilmesi, yanlış makam ve kişilerin suçlanması ve yıpratılmasıdır.²¹

Nitekim 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11/D maddesi²² Valiler, ilde çıkabilecek veya çıkan olayların, emrindeki kuvvetlerle önlenmesini mümkün görmedikleri veya önleyemedikleri; aldıkları tedbirlerin bu kuvvetlerle uygulanmasını mümkün görmedikleri veya uygulayamadıkları takdirde, diğer illerin kolluk kuvvetleriyle bu iş için tahsis edilen diğer kuvvetlerden yararlanmak amacıyla, İçişleri Bakanlığında ve gerekirse Jandarma Genel Komutanlığının veya Kara Kuvvetleri Komutanlığının sınır birlikleri dahil olmak üzere en yakın kara, deniz ve hava birlik komutanlığından mümkün olan en hızlı vasıtalar ile müracaat ederek yardım isterler demekte ve geçerliliğini korumaktadır.

Keza EMASYA birliklerinin toplumun harekete geçebileceği endişesi ile bir istihbarı faaliyeti muhtemel ise bu istihbarı bir bakıştır ve istihbarat bakışı da tehlike fikri üstüne oturmaktadır. Bu ise belli açılardan tehlikenin varlığını işaret etmektedir.

5.3.3 MİLLİ GÜVENLİK SİYASET BELGESİ (MGSB)

Milli Güvenlik Kurulu toplantısında kabul edilen yeni *Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi* ile birlikte, irtica tartışmasının Türkiye'nin gündemine geldiği 28 Şubat sonrasındaki süreçte, kritik bir dönem geride bırakılmıştır. Toplantıda alınan en önemli karar, irtica tehlikesini Türkiye'ye dönük bir numaralı tehdit olarak tanımlayan yeni Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nin kabul edilmesidir.

Söz konusu belgeler, ülkenin güvenliği ile ilgili tehdit algılamalarını tarif eden, bunları ağırlık derecelerine göre sıralayan ve ne gibi önlemler alınması gerektiğine ilişkin ana ilkeleri belirten metinlerdir. Bu metinleri devletin en temel belgesi olarak nitelendirmek mümkündür.

²¹(http://tsk.mil.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2004/BA_06.html
Erişim tarihi 24.04.2008)

²² 5442 sayı 10.06.1949 tarih İl İdaresi Kanunu Değişik: 29.08.1996-4178/1. md

Bunun nedeni ise devlet politikalarını şekillendirmeleridir. Bu açıdan, yalnızca bugünkü hükümeti değil, bundan sonra görev üstlenecek müstakbel hükümetleri de bağlayan bir nitelik taşımaktadır. MGK Genel Sekreterliği'nin ilgili bakanlıklar ile Genelkurmay ve MİT gibi ilgili kuruluşların da görüşlerini alarak oluşturduğu yeni belgenin kabul edilmesiyle birlikte irtica ile mücadele bundan sonraki hükümetlerin de en önemli resmi önceliği haline gelmiştir(Ergin, 02.11.1997, Hürriyet).

Bundan önceki Milli Güvenlik Siyaset Belgesi, 1992 tarihini taşımaktadır. DYP-SHP koalisyonunun başlangıç döneminde kabul edilen metin, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ortaya çıkan yeni ve karmaşık güvenlik ortamını değerlendirmiştir.

MGK'dan çıkan metin, 1992 belgesinden farklılık gösteren bir güvenlik ortamına yanıt vermektedir. Metnin özelliği, bu nitelikteki bir belgede ilk kez irticanın Türkiye'nin öncelikli tehdidi haline geldiğini vurgulamış olmasıdır.

Söz konusu belge, Refah-Yol döneminde başlayan bir sürecin uzantısı niteliğindedir. Çünkü Genelkurmay Başkanlığı ilk olarak 17 Ocak tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e verdiği bir brifingde, iç tehdidin ve bu çerçevede irticanın dış tehdidin önüne geçtiğini vurgulamıştır. Bu brifingin ardından 28 Şubat tarihli MGK toplantısında irtica ile mücadeleye ilişkin 18 maddelik karar dizisi çıkmıştır. Genelkurmay, ardından 29 Nisan tarihinde basın için düzenlediği özel brifingde aynı tespiti bu kez kamuoyuna duyurmuştur.

5.3.4 KİTLE ÖRGÜTLERİNİN SİYASİ TAVIRLARI

Türk-İş ve DİSK ile birlikte patron örgütleri TOBB, TİSK ve TESK “5’li sivil inisiyatif” adıyla irticaya karşı birleşik bir cephe kurmuşlardır. Sosyal demokrasi ve işçi hareketinin liderleri demokrasiden yana tutum sergilememişlerdir. Kendisini sosyalist olarak tanımlayan gruplar dahi bu oluşumun içinde yer almışlardır. En militan ve solcu sendikalardan biri olan Eğitim-Sen 28 Şubat Muhtırasının temel talebi olan 8 yıllık eğitim için mitingler düzenlemiştir.

Erbakan'ın 28 Şubat kararlarını hükümet kararına dönüştürmesi ardından Genelkurmay, kararların uygulanması için belli bir süre tanımaya karar vermiştir. Türkiye'nin en büyük kitle örgütü ve merkez sağın ekonomik-siyasi zemini sayılan Türkiye Odalar ve

Borsalar Birliği TOBB'un Refahyol'dan desteğini çekmesi bu dönemde gerçekteleşmiştir. TOBB'un katılımıyla hükümet karşıtı silahsız kuvvetler cephesi önemli güç kazanmıştır. TOBB ve Türk-İş'in birlikte tutum alması, daha çok sayıda irili ufaklı kitle örgütünün de çekim alanına girmesine neden olmuştur.

5.3.5 İRTİCA BRİFİNGLERİ

İrticanın Türkiye'nin bir numaralı tehdidi haline geldiği saptamasının basına duyurulduğu brifing 29 Nisan tarihinde düzenlenmiştir. İkinci önemli adım, aynı brifingin Başbakan Erbakan'a da verildiği 26 Mayıs tarihli Yüksek Askeri Şura toplantısı olmuştur. Bunu 10 Haziran'da önce Yüksek Yargı'ya, ertesi günü basın ve ardından iş çevrelerine verilen ve talep üzerine tekrarlanan brifingler serisi izlemiştir (Ergin, 02.11.1997, Hürriyet).

Reel koşulları okumak konusunda tam anlamıyla başarı gösteremeyen, ilk gün atması gerektiği halde geç attığı adımlarla siyasi arenada sıkıntılı bir dönem yaşatan, Erbakan, politikalarıyla bir anlamda askerin siyasallaşmasını beslemiştir (Bayramoğlu, 2007:256).

Brifinglerin ortaya koydukları, TSK'nin, milli askeri stratejik konseptte yaptığı değişiklikle ülkeye yönelik tehdit değerlendirmesinde birinci sırayı ilk kez iç tehdide vermesi ve buna göre yeniden yapılanması, iç tehditten özellikle irticai hareketlerin kastedilmesi, ancak irticai akımların neler olduğuna dair açık bir tanımın olmaması, bu strateji değerikliği ve onu takip eden ordu içindeki düzenlemelerin varlığını kamuoyu, basın ve özellikle sorumlu siyasi aktörlerin sonradan öğrenmesidir.

Genelkurmay Başkanlığında basına verilen 2. brifingte ülkede, yaşanan krizin renginin değeristiği yeni bir aşamanın başladığı kanaati yaygındır. Bayramoğlu'nun da belirttiği üzere, bu brifingte Silahlı Kuvvetler'in İç Hizmet Yasası'nın 85/1 maddesi uyarınca, Cumhuriyet'i içte ve dışta koruma ve kollama görevi çerçevesinde silaha başvurabileceğini açıklaması, süreç içerisindeki aktörlerin birisinin imkanlarını ve kararlılığını ortaya koymaktadır(Bayramoğlu, 2007:269).

5.3.6 DİĞER GELİŞMELER

Asker ve siyasetçi geriliminin en üst seviyede devam ettiği bu dönemde oluşan gerilim bazen sınırları aşmış ve Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek'in Başbakan Erbakan'a seviyesi düşük hakaretler etmesine kadar varmıştır.²³

Normal şartlar altında bu davranışları sergileyen bir devlet görevlisi hakkında adli ve idari olarak inceleme başlatılmış olması gerekmektedir. Zira dönem içerisinde bu mevzu gündemde yerini almıştır.

Bayramoğlu'na göre dönem, “bir generalin başbakana büyük hakaretler edebildiği ve bu generalin Silahlı Kuvvetler tarafından desteklendiği ve bu generalin görüşlerinin TSK'nin görüşlerinin olduğunun açıklandığı bir dönemdir” (Bayramoğlu, 2007: 203).

Tüm bu gelişmelerin neticesinde silahsız kuvvetlerin Erbakan'ı düşürmesi beklenmektedir. Meclis operasyonları belirgin bir seviyeye yükselmiş, siyaset hayatına Meclisin parçalı yapısı hâkim olmuştur.

5.3.7 PARTİ İSTİFALARI

Sanayi Bakanı Yalım Erez, 25 Nisan tarihinde bakanlıktan istifa etmiştir. Bu istifayı Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna'nın istifası izlemiştir. Erez, ardından DYP içindeki yeminliler hareketini başlatmıştır.

12 DYP'li muhalif hükümeti devirmeye ve muhalefetin gensorusunu desteklemeye kara vermişlerdir. Ancak gensoru 20 Mayıs 1997 tarihinde 265 evet oyuna karşılık 271 hayır oyuyla reddedilmiştir Erez'in hesabı doğru olmasına karşın yeminlilerinin 7'si son anda vazgeçerek kendisini yalnız bırakmıştır. DYP, Yalım Erez'i 2 Haziran tarihinde parti üyeliğinden ihraç etmiştir(Ergin, 28.08.1997, Hürriyet).

17 Mayıs'ta da Işıl Saygın bakanlık görevini bırakmıştır. 20 Mayıs oylamasının ertesi günü, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, laiklik karşıtlığının odağı haline geldiği için RP'ye kapatma davası açmıştır

²³ 18.04.1997 tarihinde Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek, milletvekilleriyle birlikte hacca giden Necmettin Erbakan hakkında yaptığı bir konuşmada saygıdan uzak ifadeler kullanmıştır.

Aynı gün, silahsız kuvvetler cephesinin en büyük örgütleri, TOBB, Türk-İş, TİSK, TESK ve DİSK bir bildiriyle hükümeti istifaya çağırıştır. RP aleyhine kapatma davası ve kitlesel tepkiler iktidar saflarından istifaları hızlandırmıştır.

Art arda gelen istifalarla DYP'nin sandalye sayısı 117'ye düşmüştür. 28 Mayıs'ta Çiller'e yola BBP'yi koalisyonla devam etmeyi önermiştir. Bunun karşılığında BBP'ye iki bakanlık verilecektir. Çiller'in yanıtı ise Başbakanlığı bana devredin olmuştur. 29 Mayıs'ta askerler Türk Yunan ilişkileri ve PKK terörizmi konulu ilk brifinglerini vermişlerdir. 12 Haziran'da Ertuğrul Yalçınbayır RP'den, DYP'li Bahattin Yücel ise Turizm Bakanlığı'ndan istifa etmişlerdir (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

Mayıs ayı sonunda muhalefetin gensoru girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından darbe söylentileri yeniden ortalığı kaplamıştır. DYP kanadının bu olasılığa karşı en önemli hazırlığı, Emniyet İstihbaratı içinde girilen organizasyonla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hareketlerini gözlemeye almaktır. Bu faaliyet, daha sonra köstebek skandalıyla günışığına çıkmıştır. Darbe tartışmalarından rahatsız olan bir başka kişi, Başbakan Erbakan'dır. Yakın çevresiyle yaptığı değerlendirmelerde, Erbakan askeri bir müdahaleye ihtimal vermemektedir.

Müphem bir irtica kavramı oluşturmak, TSK'nin girişimlerini kitle örgütü girişimlerine benzetip askeri sanki siyasi bir partiymişçesine siyaset kulvarına çekmek, askeri siyasetin odağına yerleştirmiş, tehlikeyi daha yakın bir ihtimal haline getirmiştir.

5.4 28 ŞUBAT SÜRECİNDE MEDYA

Telgrafın bulunması, matbaanın icat edilmesi, radyo ve televizyonun icadı dünya tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. İnsanları etkileme gücünü eline alan bu yayın organları, zamanla kültür emperyalizminin en etkili silahı haline gelmiştir. İnsanlara aşılacak istenen düşünceler artık bu yolla hem de sezdirmeden ve incelikle yapılmaya başlanmıştır.

İdeolojilerini kabul ettirmek isteyen güçler silah yerine *medya* olgusunu kullanmaya başlamışlardır. Zamanla gelişen ve herkesin evine giren medya insanları etkileyecek en önemli bir silah ve yönlendirme aracı haline gelmiştir. Amaçları halkı bilinçlendirmek ve

haber ihtiyacını insanların yararına sunmak olan medya, ticari bir araç halini almış ve toplumda kendilerini güçlü sayanların tekeli altına girmiştir.

Amacı halkı bilinçlendirmek olan medya hakkında Altan, medya toplumun aynasıdır. Ancak toplum aynaya baktığı an başka bir şey görmektedir. Toplumun kendi kendisiyle ilişkisi bozulmuştur (Altan, 2004: 98) yorumunu yapmıştır.

Sabah gazetesinin patronu Dinç Bilgin, gazetelerin Ankara bürolarının devşirildiğini belirtirken, medyanın burada psikolojik savaşta önemli bir rol oynadığına, gazetelerdeki köşe yazarlarının ücretli fikir işçisi olarak görüldüğüne, toplumu bilgilendirmek gibi önemli bir rol üstlenen medyanın o dönemde yanıltma haber kampanyalarına alet olmasının üzerinde durulması gereken konulardan birisi olduğuna, 28 Şubat'ın kullandığı argümanlardan birisinin de demokrasinin halk popülizmi olarak sunulması olduğuna ve halk istediği partiyi iktidara getirebilir; ancak bu kişiler devleti yönetemez mesajının çok net bir şekilde, siz hükümet olabilirsiniz; ancak iktidar olamazsınız olduğuna değinmektedir (Engin, 13.03.2007, Aksiyon Dergisi).

Refah Partisinin medya ile olan soğukluğu en başından beri mevcuttur. Refah-Yol hükümeti kurulmadan, medya, Refah Partisinin koalisyon ortaklığı kurmasını önleme politikasına girmiştir. Buna rağmen Erbakan başbakan olmuş ve Türkiye'de Refah-yol dönemi başlamıştır. Refah-yolun işbaşına gelmesi ile vergisiz yoldan para kazandıran promosyonlar için promosyon yasasının çıkarılması, bir yandan da kendilerince istikrarlı ve adil bir ekonomi modeli uygulayan 54. Hükümetin medyanın rantını engellemesi medya ve rantiyecilerin işine gelmemiştir. Erbakan ise kendisine sıcak görmediği medyayı gezilerinde ve basın toplantılarına çağırılmaya başlamış; onların adı *bir kısım medya* olmuştur (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

Dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Çelik, enerji ve özelleştirme ihaleleri gibi bir kısım işlemlerin Anadolu sermayesine gitmesinin, Anadolu sermayesinin Erbakan'ı ekonomik anlamda kullanamayacaklarını gören kesimlerle baş başa rekabet etmesinin, pazarlık yapabilmesinin büyük sermayeyi ve holding patronlarını ürküttüğünü, dar ve sabit gelir gruplarına kaynak aktarılın diye büyük sermayeye aktarılan paranın bir miktar kısılmasının büyük kesimleri rahatsız ettiğini belirtmiştir (Çelik, 2004:102).

Cumhuriyet Gazetesi yazarı Oral Çalışlar dönemi, herkesin üzerinde baskı olduğu bir dönem olduğunu, gazetecilerin çeşitli kurumların veya çeşitli kamplaşmaların tetikçileri olarak da kullanılabildiğini, bu meseleye onlar yalnızca kendi mağduriyetleri tarafından baktıkları sürece mesafe alnamayacağını, İslami kesimin mağdur olduğu zaman kendi mağduriyeti üzerinden siyaset yaptığını, solcuların, Kürtlerin, Alevilerin de mağdur oldukları zaman kendi mağduriyetleri üzerinden siyaset yapıp, kendilerine demokrasi istediklerini, kimsenin birbirinin derdini anlamak konusunda gayret göstermediği bir dönemdi” diyerek anlatmıştır.(Çalışlar, 2006: 158)

Bu dönemde TSK'nin kendi tarihinde ilk kez medyayla bu tarz ilişkiler kurması, medyayı bir anlamda taleplerin süzgeci olarak kullanması, medya vasıtasıyla toplumsal katmanlardaki atmosferi bilerek ya da bilmeyerek şekillendirmesi son derece dikkat çekicidir. Medya Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir bakan hakkında Türk Silahlı Kuvvetleri suç duyurusunda bulundu diye övünmüştür (Çelik, 2004: 46).

Adı geçen Bakan dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Necati Çelik'tir. Suç duyurusunun konusu ise, Sultanbeyli'de Doğu Silahçioğlu Paşa'nın kasabada Atatürk büstü olmamasından dolayı kendi inisiyatifiyle sokağa büstü koymasının ardından Bakan Çelik'in paşanın yaptığının yanlış olduğunu, yapılması gerekenin böyle bir eksik varsa Kaymakam, belediye başkanı veya Vali aracılığıyla eksiğin giderilmesi gerektiğini açıklamasıdır

28 Şubat süreci siyaset kadar medyayı da etkilemiştir. Bu süreçte içerisinde Mehmet Barlas, Nazlı Ilıcak, Yalçın Özer, Fehmi Kuru, Ali Bayramoğlu, Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand gibi birçok gazeteci işlerinden olmuşlardır. Andıç²⁴ kelimesi, 28 Şubat 1997'den sonra Cengiz Çandar ve Mehmet Ali Birand'ın köşelerini kaybettiği, İnsan Hakları Derneği eski Başkanı Akın Birdal'ın ise suikaste uğradığı olaylar zinciriyle özdeşleşmektedir.

28 Şubat sürecinde merkez medyada yer alan gazete ve televizyonlarda neler olup bittiğini tüm Türk kamuoyu merak etmektedir. “28 Şubat sürecinde medyanın sorumluluğu,

---

²⁴ Andıç, ülkemizin gazetecilik tarihinde önemli bir dönemi anlatmak için kullanılan simge bir kelimedir. Türk Dil Kurumu'nun 2005 yılında yayınladığı Türkçe Sözlükte belirtilen tanımı ise; “ uyarı ve hatırlatmak için yazılan not” olarak betimlenmiştir.

gönüllü bir şekilde kendisini kullandırması ve siyasi bir süreçte taraf olarak tarafın sesi haline gelmesidir” (Bayramoğlu, 2007: 244).

22 Aralık 1999’da Zaman Gazetesi’nden Birol Aydın’ın 28 Şubat döneminde Sabah Gazetesinin yönetiminde görev yapan Can Ataklı ile yaptığı röportajda Ataklı, 28 Şubat sürecinde Türk Basınının nasıl bir sınav verdiği sorusuna kötü bir sınav verildiğini, 28 Şubat süreci içerisinde özellikle büyük gazete ve televizyonların yaptığı haberlerin yüzde 90’ının (doksan) yalan olduğunu, kendilerinin yazıp, kendilerinin okuduğunu, oturup, bu olaya böyle bakalım, diyerek yazdıklarını,28 Şubat’la birlikte bir düşman ilan edildiğini çok bilinçsizce bir sürece girildiğini itiraf ederek cevap vermiştir (Aydın, 22.12.1999, Zaman Gazetesi)

5.5 28 ŞUBAT SÜRECİNDE PARTİLER ÜSTÜ BİR KURUM OLARAK CUMHURBAŞKANLIĞI

Taksim’e cami krizinin gündemde olduğu tarihlerde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Taksim'e cami yapılması için 17 yıl önce kararname çıkardığını, bu sırada gürültü kopmadığını belirtirken, itirazın Kuran’a olmadığını; onu siyasete alet edenlere olduğunu belirtmiştir. (Küçükşahin, 06.09.2007, Hürriyet).

Hasan Celal Güzel ise; Süleyman Demirel'in 67 yaşındayken Yeni Asya yayınları arasından 1991 yılında neşredilmiş İslâm, Demokrasi, Laiklik adlı kitabından pasajları yayınlamış ve bunlara herhangi bir tekzip gelmemiş olmasıyla beraber bu sözlerin şu an Tayyip Erdoğan tarafından söylene zinde güçlerin ayaklanmaya kalkacağını belirtmiştir. Güzel'in Süleyman Demirel'in kitabından naklettiği pasajlar ise şunlardır; “Atatürk'ün kurduğu laik devlet değil İslâm devletidir (s. 85) . Devlet hayatımızda da, devletimizi idare edenlere Kur'ân'daki hakikatler yol göstermiş, yön vermiştir. (s. 193); Temelinde ahlâk, temelinde manevî değerler manzumesi olmayan memleketlerin büyük sıkıntılara düştüğünü tarih göstermiştir. (s. 107); Bu memleketin her vatandaşı göğsünü gere gere Ben Müslüman'ım diyemezse, Türkiye'de huzur olmaz .(s. 65 ve diğer sayfalar); 'İslâm'ın getirdiği ana kaidelerle, hukukun üstünlüğüne dayanan anayasa devletinin kaideleri arasında çelişki yoktur (s. 36) Kişi başını örtmek istiyorsa örtsün. Ona niye karışılıyor. Başörtüsünün laiklikle bir alâkası yoktur. Anadolu kadınının yüzde sekseninin başı örtülüdür (s. 94); 'Benim söylediğim şu: Serbest bırakalım. İsteyen bağlasın, isteyen açsın (s. 116). İrtica dendiği

zaman, bu iddialar mesnedden yoksun; zaman, makam ve kişi hayatına bağlı değilse, ciddi telâkki olunamaz (s.101) (Güzel, 02.10.2006, Radikal).

28 Şubat kararları ile ilgili olarak da Demirel, 28 Şubat kararları denen kararların birinci maddesi demokrasinin, laikliğin korunması maddesidir. Sonuncu maddesi de Atatürk'e dil uzatanlara karşı tavır takınılmasıdır. Kimse dine siyaseti karıştırmamıştır. (Hürriyet Gazetesi, 29 Şubat 2000)

Ilıcak'a göre Demirel için, 28 Şubat postmodern darbe olarak literatüre girdiğinden dolayı üç darbenin muhatabı olmuştur denilebilmektedir. Türk siyasetinin kırk yılında iniş çıkışlarla yer alan Demirel, söyleminin vazgeçilmez motifini demokrattığı olarak tanımlamıştır yorumunu yapmıştır (Ilıcak, 28.12.1999, Yeni Şafak).

Cumhurbaşkanı Demirel, Genelkurmay Başkanı Karadayı'nın kendisine gelip rahatsızlığını bildirmesiyle askeri darbe ihtimalini ciddiye alıp, bunu önleyerek gerilime son vermek için yöneticilik yapmamış olsaydı, 28 Şubat olmayacaktır. Bambaşka bir tarih konuşuluyor olacaktır. O başka tarihin aktörleri de başta olacaktır (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

28 Şubat'taki MGK toplantısına giden yolda birkaç dönüm noktasından söz etmek gerekmektedir. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi 4 Şubat'ta, Cumhurbaşkanı Demirel'in Başbakan Erbakan'a yazdığı mektuptur. Demirel, 17 Ocak'ta Genelkurmay'da aldığı brifingin ardından 27 Ocak MGK'sı öncesinde Erbakan'a yazılı bir uyarı yapmış, ülkede yaşanan rahatsızlığı dikkate almasını istemiştir. Anayasa'nın 120, 121, 122. maddeleri, devletin korunması ile ilgili tedbirler öngörmüştür ibaresini de mektubuna eklemiştir. Cumhurbaşkanı, Başbakan'a açıkça olağanüstü dönem koşullarının kapıda olduğunu söylemiştir (Yetkin, 18.08.2007, Radikal).

Nitekim Erbakan istifa ederek başbakanlığı Çiller'e devretmeyi düşünmüş, ancak Demirel hükümeti kurma görevini Yılmaz'a vermiştir.

VI. BÖLÜM

28 ŞUBAT SONRASI

6.1 GENEL TESPİT

Hükümet gitmezse, Ordunun açık bir darbeye yönelip yönelmiyeceği konusu tartışılabilir. Söylenebilecek olan,askeri müdahalenin, bu dönemde yalnızca tek bir olasılığa göre tasarlanmış olduğudur. O da, şeriatçı grupların ülke çapında sokağa dökülerek eylemlere giriştikleri, Cezayir türü kanlı eylemlerin gerçekleşmesi olasılığıdır. Batı Çalışma Grubu'nun kamu görevlilerinin siyasi eğilimlerinin tespit edilmesini öngören talimatlar hazırlamasının ardındaki saik, bu olasılıktır. Bu talimatlar, kitlesel olayların patlak vermesi ve Ordu'nun müdahale etmesi durumunda askerlerin hangi kesimlerden destek alabileceği, hangi kesimlere karşı dikkatli olması gerektiğinin saptanmasına ilişkin kapsamlı bir ihtimal planlamasının bir uzantısıdır. Ordu, kendisini bu nitelikte bir çatışmanın ortasında bulduğunda hazırlıksız yakalanmak istememektedir Bu olasılık dışında bir darbe hazırlığı söz konusu değildir.

Geçmişte bu tip müdahalelerin başarı sağlamadığı görülmüştür. Onun için bir başka yol denenmek istenmiştir. Parlamentoda Erbakan'ın desteği olan Tansu Çiller'in, koalisyondan çekilmesi için iknaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Türkiye'deki krizin sonu görünmüştür.

6.2 28 ŞUBAT SÜRECİNİN SİYASİ SONUÇLARI

6.2.1 REFAHYOL HÜKÜMETİNİN DÜŞMESİ

Ülkenin içinde bulunduğu gergin dönemden bir an önce kurtulmak için bu gergin ortamda, hükümette değişikliğe gidilerek, Erbakan'ın istifa etmesinin ardından Erbakan ile Çiller'in yer değiştireceği ve bu kez Başbakan'ın Tansu Çiller olacağı yeni bir Refahyol Hükümetinin kurulması gündemde gelmiştir. İlk olarak Refah Partisi ve Erbakan'ın bu öneriye soğuk bakması ve direnmesi ancak hükümetteki bir takım istifalar neticesinde, 28 Şubat MGK toplantısından yaklaşık olarak 3,5 ay sonra Haziran 1997 de Erbakan, istifasını vermiştir.

İlkesiz popülizme ve muğlâk politikalarıyla RP, ters gibi görünse de, son zamanlarda parti içinde denetimi ve disiplini sağlamakta zorlandığı izlenimini vermektedir. Bu denetimsizlik ve dağınıklık RP'nin izlediği politikaların tartışma konusu yapılmasından kaynaklanmamaktadır (Bayramoğlu, 2007:179)

RP'nin sorunu, Erbakan'ın izlediği ince ayarlı politikaları partililerin kavrama ve izleme zorluğu çekmesinden ileri gelmektedir. Bunun nedeni Erbakan'ın politika ve taktiklerinin tamamen mevcut güç dengeleri ve hesapları üzerine temellendirmesidir

O güne kadar yaşanan darbelerin oluş sürecine ve sonuçlarına bakıldığında 28 Şubat'ın klasik bir darbe olmadığı söylenmektedir. Bunun için de olayın aktörleri "post-modern darbe" diye niteleme ihtiyacı duymuşlardır. Fransızcadaki *coup d'Etat*'nin tercümesi olan darbeyi, seçilmiş meşru iktidarı zorla veya gayri meşru yöntemlerle iktidardan uzaklaştırma ve iktidarı kullanacak ekibi belirleme eylemi olarak tanımladığımızda 28 Şubat'ın da sonuç olarak bir darbe olduğu açıktır.

6.2.2 ANASOL-D HÜKÜMETİNİN KURULMASI

Erbakan'ın istifasından sonra Demirel'in görevi Mesut Yılmaz'a DSP ve DTP ile kurulacak CHP'nin dışarıdan destekleyeceği koalisyonla vereceği gündeme gelmiş ancak bu koalisyonun 276 sayısına ulaşamayacağı görülmüştür. Meclis operasyonunun da bütün 28 Şubat sürecinin de son sahnesi bugünlerde başlamıştır.

Demirel, Erbakan ve Çiller'in protestosuna rağmen hükümeti kurma görevini 20 Haziran'da Yılmaz'a vermiştir. 25 Haziran'da Hasan Denizkurdu DYP'den istifa etmiştir. 26 Haziran'da Işıl Saygın ANAP'a, Köksal Toptan DTP'ye katılmıştır. RP-DYP-BBP koalisyonu 276 üstünlüğünü kaybetmiştir. Demirel, 30 Haziran'da Köşk'e çıkan Yılmaz'ın ANAP-DSP-DTP, ya da Anasol hükümetini onaylamıştır (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

Bu durumda dahi CHP'nin katkısıyla koalisyon partileri 261'de kalmakta, 15 bağımsızın desteğine ihtiyaç duyulmasından hareketle operasyon devam etmiştir.

8 Temmuzdaki güven oylamasına dek ANAP'ın sandalyesi 136'ya, DTP'ninki 15'e yükselmiş, DYP ise 98'e düşmüştür. Refahyol cephesine son darbe, 8 Temmuz'daki oylamada gelmiştir. DYP'de RP ile işbirliğine karşı çıkan 7 muhalif, güven oylamasına katılmamışlardır.

Yılmaz hükümeti, bağımsızlardan aldığı destekle güvenoyu almıştır(Yetkin, 26.02.2007, Radikal)

28 Şubat süreci *biçimsel olarak* Refahyol Hükümeti'nin istifası ile sonuçlanmıştır. Cevizoğlu'na göre, daha sonra RP'nin 16 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından temelli kapatılması ve Erbakan ile 5 arkadaşının 5 yıl siyaset yasağı almasıyla (Cevizoğlu, 2001: 88) tamamlanacaktır.

Burada önemle durulması gerektiği düşünülen bir diğer nokta, Erbakan-Çiller'in pozisyon değişikliği için beklerken hükümet kurma görevinin ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verilidir. Ne var ki bu durumu 28 Şubat 1997'deki MGK toplantısı öncesinde ordunun komuta kademesinin emekli edilmesini öngören ve plana dönüştüğü ileri sürülen girişim ile açıklanabileceğinden bahsedilebilir. Ne var ki Başbakanlığın Çiller'e verilmesi durumunda bu kez bu işleminin hayata geçirilmesi pek uzak görünmediğinden ve bu durumun da bir krize yol açacağı zor bir ihtimal olmadığından bahisle Demirel'in hükümeti kurma işini kendisine vermeyişinin sebebi olarak açıklanmaktadır

Hükümetin düşürülmesi ve ardından kurulan Yılmaz-Ecevit ve Cindoruk Hükümeti ise Korkmaz Yiğit olayı sonucu ortaya çıkan gelişmeler ile ilgilenmekle durumunda kalmıştır.

6.2.3 ANASOL-D HÜKÜMETİ ZAMANINDA GERÇEKLEŞEN 28 ŞUBAT KARARLARI DOĞRULTUSUNDAKİ UYGULAMALAR

28 Şubat 1997 tarihinde alınan Milli Güvenlik Kurulu toplantısının kararları; Refahyol ve ondan sonraki hükümet tarafından da tatbik edilmiştir. Yapılan uygulamalar kimine göre çok sert kimine göre ise yetersizdir. Ancak süreci başlatan TSK, Akın'a göre, mümkün sıklıkta yaşanan sürecin 28 Şubat ile başlamadığını vurgulamış, ordunun, Cumhuriyetin başlangıcından bu yana ortaya konan Cumhuriyet rejimini koruma gayretlerinin aynı kapsamda bulunduğuna dikkat çekmiştir (Akın, 2000: 66). Refahyol'un istifasının ardından kurulan iki Ecevit Hükümeti de devletin Refahyol döneminde gösterdiği hassasiyeti aynen sürdürmüş ve sürecin uygulamaları ve başvuru tedbirlerin neticeleri her MGK toplantısında ele alınmaya devam etmiştir.

MGK'nın 28 Şubat kararlarının ardından özellikle 18 Nisan 1999 seçimlerine kadar süren zaman diliminde 14 Ağustos 1997'de 8 yıllık kesintisiz eğitim kanunu TBMM'de kabul edilmiştir. Bu kanunla İmam Hatip Liseleri dâhil Meslek Liselerini ortaokul bölümleri kapatılmıştır. RP'nin yoğun engelleme taktiklerine rağmen, hükümet ortağı partiler ile CHP, bazı DYP ve bağımsız milletvekillerinin oylarıyla kabul edilen yasa, Cumhuriyet tarihinin en önemli reformları arasında yer almış ve böylece eğitimde yeni bir dönem açılmıştır. İlköğretimi, kesintisiz 8 yıla çıkararak yasayla; imam hatiplerin, Anadolu liselerinin, mesleki teknik okulların ve özel okulların orta kısımları kapatılmış, meslek eğitiminin 14 yaşında başlaması kararı alınmıştır.

Bu dönemde bir şey daha gerçekleşmiş ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkında, 6 Aralık 1997'de Siirt'te yaptığı "Minareler süngümüz, kubbeler miğferimiz, camiler ise kışlalarımızdır. Okunan ezanı kimse susturamayacak. Türkiye'deki ırk ayırımına kesinlikle son vereceğiz. RP diğer partilerle zıt fikirde. Yolumuzdan Dönmeyiz: Gökler yerler açılrsa, üzerimize tufanlar yanardağlar saçılrsa yolumuzdan dönmeyiz. Benim referansım İslamiyet'tir. Bunu dile getiremiyorsam, yaşamamın ne anlamı var? Avrupa'da ibadete, başörtüsüne saygı duyuluyor. Ama Türkiye'de engelleme getiriliyor" konuşması yüzünden DGM'ce TCK'nin 312. maddesine göre "Halkı sınıf, din, ırk, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek" suçunu işlediği gerekçesiyle dava açılmış ve 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştır

Diyanet İşleri Başkanlığı gibi önemli bir kurumda da Em. Alb. Kalelioğlu danışman olarak görevlendirilmiştir. Kalelioğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilk asker kökenli danışmanı olmuştur. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz ise; Albayım teşkilata çeki düzen verecek diyecek kadar kendisinden umutlu olduğunu belirtmiştir (Opçin, 2004: 89).

1998 yılına farklılıkların bir arada yaşamasını sağlayacak yollar bulmak yerine, farklılıklardan birini imha etmeye çalışmak üzerine kurulu bir atmosfer (Bayramoğlu, 2007:329) hâkimdir. Toplumsal bir kesimi önce yok ilan etmek, ardından sembolleri ve aktörleriyle imha etmeye çalışmak sonuç vermemekte, türdeşleştirmekte, radikalleştirmektedir.

Mesut Yılmaz hükümeti dışarıda PKK ile uğraşırken, içeride bütün enerjisini Türkbank skandalı nedeniyle yaşanan kriz almıştır. "Ekimde CHP lideri Deniz Baykal'ın

yaptığı bir dizi açıklamayla, Türkbank'ın işadamı Korkmaz Yiğit'e satılmasında tehdit, şantaj ve rüşvetin etkili olduğu konuşulmaya başlanmıştır. Başbakan Mesut Yılmaz ve dönemin Hazine Bakanı Güneş Taner aleyhine CHP, DYP ve FP tarafından verilen gensoru önergesi 23 Kasım'da Meclis gündemine alındıktan iki gün sonra, 25 Kasım'da oylanmıştır. Yılmaz hükümeti, 314'e karşı 315 oyla düşürülmüştür (Yetkin, 26.02.2007, Radikal).

Demokratik sistemimize yönelik son askeri müdahale 28 Şubat'tır. Ancak iki tane 28 Şubat'tan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, Necmettin Erbakan'ın başbakanlıktan istifa ettiği 17 Haziran 1997'ye kadar olan dönemdir. Bu dönemde, yaşananlar özetle, askeri darbe söylentileriyle hükümetin istifasının sağlanmasıdır.

İkinci ve etkileri bakımından kalıcı olan 28 Şubat ise bu istifanın hemen ardından başlamıştır. Sivil siyasi düzen üzerindeki etkilerinin bu denli yüksek olmasının başlıca müsebbibi de, normalleşmeyi sağlayamayan Mesut Yılmaz başkanlığındaki hükümet olmuştur. 1997 Haziran'ında, Türkiye demokratik normalleşmeyi ararken ve bir an önce seçime gitmeyi istemektedir. Sonuçta bu hükümet, Cumhuriyet tarihinin yolsuzluk iddialı bir gensoruyla düşürülen ilk ve tek hükümeti olmuştur.

Ayrıca bu dönemde yargı görevlileri, askeri bürokrasi tarafından verilen brifinglerde bilgilendirilmişlerdir. 1996 yılı sonlarında meydana gelen Susurluk kazasıyla birlikte birçok güvenlik görevlisi hakkında soruşturmalar açılmıştır. Sol yelpazede yer alan sivil toplum örgütleri, siyasal partiler, gazeteler, dergiler ve aydınların, kime karşı ve hangi gerekçeyle yapılmış olursa olsun darbeye karşı durabilenleri azınlıkta kalmıştır.

6.3 REFAH PARTİSİNİN KAPATILMA SÜRECİ

6.3.1 REFAH PARTİSİ'NİN ANAYASA MAHKEMESİ'NE SUNDUĞU DAVANIN ESASI HAKKINDAKİ SAVUNMASINDAN PASAJLAR

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca "Laikliğe aykırı eylemlerin odağı" olduğu iddiası ile Refah Partisi hakkında, Anayasa'nın 69. maddesinin 6. Fıkrası yollaması suretiyle 68. maddesinin 4. Fıkrası ileri sürülerek açılan kapatma davasına karşı Esas Hakkındaki Savunmasından konu ile ilgili görünenlere yer verilmesi uygun görülmüştür.

“Refah Partisi bir siyasi kuruluştur; dini veya felsefi bir ekol değildir. Refah Partisi, Türkiye'nin meselelerini çözmek, Türk Milletine refah getirmek, Türkiye'yi "Muasır Medeniyetin" üstüne çıkarmak ve güçlü, müreffeh, özgür, insan haklarına saygılı, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti haline getirmek için kurulmuş siyasi bir partidir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın, delilsiz, mesnetsiz, sadece Refah Partisi'ne karşı olan bazı köşe yazarlarının görüşlerini ihtiva eden gazete kupürlerine dayanan mülahaza ve varsayımları, 70 milyon halkımızın ve bütün dünyanın bildiği, gördüğü ve kabul ettiği bu gerçekleri ne değiştirebilir ne de olduğundan başka türlü gösterebilir.

Çabasını sürdüren sermaye, bu mücadelesini gerçek dışı sun'li gündemlerle sürdürmüştür. Bunun için de gerçekle alakası olmayan bir takım savlarla Refah Partisi'nin laikliğe karşı olduğu iddiasını ileri sürmeye çalışmaktadırlar.

Halbuki, bu davayı Sayın Başsavcı, parti'mizin "Anayasa'nın laikliğe aykırı eylemlerinin odağı olduğu" iddiasıyla açmıştır. Buna rağmen, davanın açılmasında delil olarak birkaç üyenin sübut bulmamış konuşmaları ileri sürülmüş ve partimizin suç odağı olduğu varsayımına dayanılmıştır. İddialar geçerli değildir. Bu bakımdan, bu dava, her şeyden önce, usul yönünden hukuki mesnetten yoksundur.²⁵

6.3.2 REFAH PARTİSİ'NİN KAPATILMASI

28 Şubat kararlarının uygulanma sürecinde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na Vural Savaş'ı atamıştır Ancak RP'nin kapatılmasının, temsil ettiği kesimi ve taleplerini ortadan kaldıramadığı 2002 ve 2007 seçim sonuçları ile ortadadır. Böyle bir tahmin edilebilirlik, yakın tarihe bakıldığında uzak bir varsayım olmadığına göre, Refah Partisi'nin kapatılmasının ardındaki saik ne olmalıdır? Refah Partisi'nin kapatılması ile ilgili olarak verilen mesaj, bu hareketin toplum içindeki meşruiyetini zedelemek ve bu yolla hareketi zayıflatmaktır. RP'nin çok ciddi olarak geri adım atmasına karşın partinin kapatılması 28 Şubat taraftarları açısından tek çaredir. Zira tersine bir davranış, Refah Yol hükümetinin kurulmasından bu yana sürdürülen politikalar ile

²⁵ Anayasa Mahkemesinin 20.05.1997 tarihli Tensip Kararı Uyarınca 1997/1 Esas Numaralı İddianameye ilişkin 06.10.1997 tarihli Savunması

çelişecek, 28 Şubat'ı anlamsızlaştıracak ve Refah'ın meşruiyetini bununla beraber 28 Şubat taraftarlarının da haksızlığını halk nezdinde meşrulaştıracaktır.

RP Lideri Erbakan, milletvekili ve belediye başkanlarının, partisi açısından sıkıntı yaratan çıkışlarına bu dönemde karşı çıkmıştır. Özellikle, Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın son açıklamalarından büyük rahatsızlık duyan Erbakan, RP'lileri söz ve davranışlarına dikkat etmeleri konusunda uyarılmış; zor bir dönemden geçtiklerini, herkesin kendisine dikkat etmesi gerektiğini belirtmiştir (Hürriyet Gazetesi, 25 Aralık 1997)

RP, bu ülkedeki tüm diğer partiler gibi, temsil ettiği toplumsal duyarlılıkla, teşkilatı arasında mesafeler olan, popülist bir partidir. Tüm diğer partiler gibi, RP'nin de hataları siyasidir. Siyasi hataların teşhiri, hata yapanın eritilmesi, bir diğeriyle ikame edilmesi, asayiş yöntemleriyle değil, siyasi yoldan yapılmalıdır(Bayramoğlu, 2007: 257).

Bir siyasi partinin kapatılmasının demokrasi adına üzücü olduğuna şüphe yoktur. Bu siyasi parti, ülkenin en çok oy almış partisiyse, temsil ettiği toplumsal duyarlılık din- gelenek toplum ilişkisinde hatırı sayılır bir farklılığı yansıtıyorsa, ayrıca bu çerçevede farklılıkların siyasi sistem içinde birlikte yer almasına, temas etmesine zemin hazırlama potansiyeline sahipse; kapatma kararının ülkedeki siyasi ve toplumsal dengeleri, toplum-devlet, toplum-demokrasi ilişkisini etkilemesi kaçınılmazdır.

Refah Partililerin 1995 seçimlerinden önce iddia ettikleri İslam'ın iktidarı – İslamcıların iktidarı RP iktidarında gerçekleşmemiştir. Yalnızca İslami motifleri kullanarak iktidara gelen Refahlıların iktidarı söz konusu olmuştur. Refahlıların iktidarı ise siyasi sistemde gerginlik anlamına gelmiştir. RP iktidardan ayrıldıktan 7 ay sonra Anayasa Mahkemesince lâiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla kapatılmıştır²⁶.

Refah Partisinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) açtığı dava reddedilmiş ve AİHM, Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararı onaylamıştır. AİHM'nin kararı, demokrasinin kendisini koruma hakkından, mücadeleci demokrasi kavramından doğmaktadır açıklaması yapılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Şubat 2007)

²⁶ 16.01.1998 Tarih 1997/1 Esas Sayısı Anayasa Mahkemesi'nin Gerekçeli Kararı

Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'nun 1999 tarihli Siyasi Parti Kapatma Kriterleri ise; özetle,

- Her türlü olası yasaklama ya da feshedilme kararı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle uyumlu olmalıdır.
- Yasaklama ya da feshedilme kararı, siyasi partilerin şiddeti savunmaları veya şiddeti anayasal düzeni devirme amacıyla bir yöntem olarak kullanmaları durumunda öngörülmelidir. Politik programında şiddeti savunan ya da mevcut anayasal düzeni silahlı mücadele, terör veya yasadışı faaliyetlerle örgütlenerek değiştirme hedefi güden partiler bu kapsama girmektedir. Ancak anayasal düzeni yasal yöntemlerle barışçıl biçimde değiştirme hedefi güden bir siyasi parti, düşünce özgürlüğü ilkesi nedeniyle yasaklanamaz ve kapatılamaz. Sadece mevcut düzene karşı çıkmak liberal ve demokratik bir devlette cezalandırılmaz.
- Hükümetler veya devletin diğer yetkili organları, bir siyasi partinin kapatılması veya feshedilmesini istemeden önce, partinin demokratik ve hür politik düzen için gerçek anlamda bir tehdit oluşturup oluşturmadığını göstermeleri gerekmektedir.
- Siyasi partileri yasaklamak veya feshetmek için alınacak yasal önlemler, partinin sadece üyelerinin değil, kendisinin de anayasal olmayan yöntemler kullanarak politik hedefler güttüğünü kanıtlamalıdır²⁷.

AİHM, yukarıdaki şartların oluştuğunu kabul ederek, Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararı onaylamıştır.

6.4 FAZİLET PARTİSİ

28 Şubat sürecinin sonucu olarak Refah Partisi'nin kapatılma ihtimali yükselince 17 Aralık 1997 tarihinde İsmail Alptekin'in başkanlığında Fazilet Partisi isimli yeni bir parti kurulmuştur. Refah Partisi'nin 16 Ocak 1998 günü kapatılmasının ardından Refah Partisi'nin

²⁷ Venedik Komisyonu 11 Aralık 1999 kabul tarihli 10 Ocak 2000 yayımlanma tarihli bildirisi www.anayasa.gov.tr/images/loaded/pdf_dosyalari/aymkaihsd37cilt2.pdf - Erişim Tarihi 22.04.2008

TBMM grubu birkaç eksikle Fazilet Partisine katılmıştır. Bundan dolayı Fazilet Partisi kurulmasından 1,5 ay gibi kısa bir zaman sonunda TBMM'nin birinci partisi olmuş ve ana muhalefet partisi durumuna yükselmiştir. Ancak RP'nin kapatılma kararıyla Necmettin Erbakan'ın da 5 yıl süreyle siyasetten yasaklanması yüzünden FP Genel Başkanlığı İsmail Alptekin'den Recai Kutan'a geçmiştir.

6.4.1 1999 GENEL SEÇİMLERİ, DSP-MHP-ANAP HÜKÜMETİNİN KURULMASI VE FAZİLET PARTİSİNİN KAPATILMASI

1999 Nisan ayı içinde genel seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak Necmettin Erbakan yasaklı olmasından dolayı seçimlere girememektedir.

1999 Nisan'ında seçim kararı alınca FP içinde bölünmeler yaşanmıştır. Bir kısım FP'li Erbakan'ın siyasi yasağının kaldırılması ve 1999 seçimlerini iptal ettirmek için harekete geçen küskünler hareketine destek verirken bazıları da seçimden kaçan parti görünümü verilmemesi için Erbakan'ın yasağının siyasal malzeme konusu yapılmadan 1999 seçimlerine katılma taraftarı haline gelmiştir. Sonuçta küskünler hareketi başarıya ulaşamayınca FP, gecikmeyle de olsa 18 Nisan 1999 seçimleri için çalışmalarına başlamıştır (Yücel, 2006: 46).

Küskünler hareketini sonuçlandıran olay, Genelkurmay Başkanı Kıvrıkoğlu'nun, seçimin ertelenmesi ve TCK'nin 312. maddesinin değiştirilmesinin sakıncalarına değinerek, bu tip girişimlerin kaos yaratacağını, ülkenin ise buna tahammülü olmadığını beyan etmesi, ve tartışmalara bir anlamda nokta koymuş olmasıdır.

Kıvrıkoğlu'nun açıklamaları, küskünler cephesinde, özellikle Erbakan'ın siyasi yasağının kalkabilmesi için, 312. Maddenin kalkmasını isteyen FP'li kanatta bir parçalanmaya yol açmıştır. Bu açıklamanın akabinde FP'liler seçim iptalinden yana olmadıklarını açıklamışlardır. Hükümetin düşürülebilmesi için gerekli olan 276 oydur, FP'nin küskünlerle yolunu ayrılmasıyla bu sayı 240'e düşmüştür. FP'nin küskünlerden kopmasıyla, imzacılardan 9'u DTP'ye katılmıştır (http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1999.php Erişim Tarihi: 20.04.2008)

Seçimlerin yapıldığı 1999 yılı, Türkiye açısından önemli olayların yaşandığı bir yıl olmuştur. 1998 yılı sonunda, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın İtalya'da yakalanmış, Türkiye,

Öcalan'ın iade edilmesini istemiş, ancak İtalya buna yanaşmadığı gibi ayrıca Türkiye'de idam cezasının olduğunu gerekçe göstermiştir. Ayrıca Öcalan'ın uluslararası bir mahkemede yargılanmasını istemesi üzerine Türkiye ile İtalya arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır. Türkiye'de insanlar İtalyan ürünlerini protesto etmeye, İtalyan konsolosluklarının önünde eylemler yapmaya başlamışlardır.

Bir süre sonra İtalya, Öcalan'ı ülkesinden çıkartmıştır. İtalya'dan Öcalan'ın ayrılmasından sonraki gelişmeler, 16 Şubat'ta Öcalan'ın tutuklanarak Türkiye'ye getirilmesi ile son bulmuştur. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, önceki hükümetin düşürülmesinden dolayı, ülkeyi 18 Nisan 1999 seçim gününe kadar yönetmek üzere azınlık hükümetinin başında yer almıştır.

Fazilet Partisi, 1999 seçimlerinde RP'nin oyları temel alındığında, 1995 genel seçimlerine oranla %6 oy kaybına uğramıştır. Parti, Türkiye genelinde topladığı 4.805.381.oyla % 15,4 oranında kalmış ve 111 milletvekilliği kazanmıştır. Yerel seçimlerde ise FP, genel seçimlere nazaran büyük başarı yakalamıştır (Yücel, 2006: 77). FP, başta Ankara ve İstanbul olmak üzere birçok kentten galip çıkmıştır. Bu başarı, FP'nin –ağırlıklı olarak varoşlarda da olsa- kentli bir parti görünümüne büründüğü yorumlarına yol açmıştır

Fazilet Partisi, genel seçimlerde oy kaybına uğraması İslami çevrelere göre FP'nin 28 Şubat ekseninde politika yapamamasına, başörtüsü ve imam hatip okullarının orta kısımlarının kapatılmasında FP'nin sessiz kalmasına bağlanmıştır.

Ancak, FP'nin aynı gün yapılan seçimlerde muhafazakâr tabanı ağırlıklı olarak MHP'ye kaptırması, parti ideolojilerinin ve yöneticilerinin çok farklı dünya görüşlerine rağmen, RP-MHP tabanları arasındaki geçişkenliğin kolay olduğu gerçeğini göstermiştir.

Bir başka sorun ise FP'yi kimin yönettiğinin anlaşılmasındadır; bu FP'nin imajını sarsmıştır. Özellikle, seçim öncesinde FP'nin, Erbakan'ın direktifiyle seçimi erteletmeye çalışması ve bu nedenle seçim kampanyasına geç katılması partinin güvenilir bir imaj yaratmasına yol açmıştır.

Fazilet Partisine kapatma davası ise türban sorunu sebebiyle açılmış ve böylece Siyasal İslamcı geleneğin hedef alındığı bir parti kapatma davası daha gündeme gelmiş, bu

süreç zarfında ise 57. hükümet DSP-MHP-ANAP koalisyonu olarak kurulmuştur. Koalisyon protokolünde 8 yıllık kesintisiz eğitim, kuran kursu ve türban meselesi gibi konularda uzlaşma sağlanmıştır.

FP'den İstanbul Milletvekili seçilen Merve Kavakçı'nın TBMM'deki yemin törenine türbanla gelmesi yüzünden Meclis'te olaylar çıkmıştır. Türban krizi olarak bilinen olay, Cumhurbaşkanı Demirel'in ajan-provokatör suçlamasını yapmasını, Bülent Ecevit'in de sert tepkileri ile dönemin en önemli olayı haline gelmiştir (http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1999.php Erişim Tarihi: 20.04.2008). Bu olay FP içinde de bir takım sorunlara yol açmış ve Aydın Menderes'in partiden istifa etmesine kadar gidecek süreci başlatmıştır.

Bir yandan Erbakan'ın perde arkasından partiyi yönetmesi diğer taraftan tabanın duyarlı olduğu konularda partinin sessiz kalması ve 28 Şubat sonrasında partinin kendini yeterince iyi savunamaması, İslami kesimin tepkisine yol açmış ve Fazilet partisini RP gibi savunmamasına neden olmuştur.

Kapatma davası 22 Haziran 2001 tarihinde sonuçlanmış ve Anayasa Mahkemesi Fazilet Partisinin kapatılmasına karar vermiştir.²⁸

6.5 28 ŞUBAT SÜRECİNİN DEVAMI VE NECMETTİN ERBAKAN'IN SİYASİ HAYATI

Erbakan'ın 25 Şubat 1994'te yaptığı Bingöl konuşması ile ilgili yasal süreç de Refah'ın yükseldiği ve gözlerin Refah ve yöneticilerinin üzerinde olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir.

Erbakan bu konuşmasından dolayı Diyarbakır 1 numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesinde Türk Ceza Kanunu'nun 31. maddesi gereğince yargılanmış mahkeme sonucunda 1 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Yargıtay 8. Ceza Dairesi temyiz istemini reddetmiştir.

²⁸ Anayasa Mahkemesi'nin Gerekçeli Kararı 5 Ocak 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (Sayı:24631-Mükerrer)

Kapatılan Refah Partisi'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan hakkındaki mahkûmiyet kararının temyiz incelemesini, Yargıtay 8. Ceza Dairesi yapmıştır(belge.ne: 20.04.2008). Ancak Yargıtay 8. Ceza Dairesi temyiz istemini reddetmesi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın düzeltme talebini de yerinde bulmayışı üzerine Erbakan'ın mahkûmiyeti gündeme gelmiştir.

Karar metninde, Erbakan'ın, halkı, ırk ve din farklılığı gözeterek, kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek suçunu işlediğinin sabit görüldüğü belirtilmiştir. Kararın Yargıtay tarafından onanması durumunda, Erbakan 4 ay 24 gün cezaevinde yatacak, ömür boyu siyaset yapamayacaktır. Erbakan ve avukatları da hem bu davayı hem de Refah Partisinin kapatılması davasını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşımışlardır.

Refah Partisi'nin kapatılması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) açtığı davadan ret yanıtı alan Necmettin Erbakan kendi aldığı cezadan dolayı Türkiye'yi mahkûm ettirmiştir. AİHM, gerekçeli kararında hem Türkiye'yi hem Erbakan'ı eleştirmiştir. Karardan sonra Erbakan, yeniden yargılanma isteyebilme hakkına kavuşmuştur (Sabah Gazetesi, 8 Temmuz 2006). AİHM, ifade özgürlüğü ve DGM'lerde askeri hâkimin varlığı nedeniyle adil yargılanma haklarının ihlal edilmesi nedeniyle Türkiye'yi mahkûm etmiştir. Ancak kararın gerekçesinde çok farklı değerlendirmelere de yer verilmiştir.

Mahkeme, öncelikle Erbakan'ın Bingöl'deki konuşmasını tartışmıştır. Gerekçede, politikacıların konuşmalarını özgürce yapabilmeleri gerektiğine işaret edilmiştir. Daha sonra ancak diye başlayan bölümünde ise başvuru sadece dinsel değerler etrafında oluşan bir toplum yapısını savunmakta ve bunu savunmak da günümüz toplumunun gereklilik çoğulculukla bağdaşmamaktadır ifadesi belirtilmiştir. Kararın bu bölümünde, Erbakan'ın konuşmasında toplumun ırk farklılığı gözeterek de ikiye bölündüğü belirtilmiştir. Kararda, Erbakan'ın konuşmasının 1994'te yapılmış olmasına rağmen davanın 4 yıl 5 ay sonra açılmasını eleştiren AİHM, Türkiye'ye yönelik mahkûmiyet kararını da bu nedenle vermiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM), eski Başbakan Necmettin Erbakan'la ilgili kararı 28 Şubat sürecinin davalara müdahalesini ve yargıdaki siyasallaşma iddialarını yeniden gündeme getirmiştir. Kararda, Erbakan'ın, dava konusu olan konuşmayı 25 Şubat 1994'te yapmasına rağmen davanın 4 yıl aradan sonra 1998'de açılmasına dikkat çekilmiştir.

Bu davayla ilgili olarak Erbakan lehine karar vermesine rağmen AİHM' ye güvenmediklerini aktaran Malkoç, AİHM'nin çifte standartlı davrandığını, bunu RP ve başörtüsüyle ilgili kararında gördüklerini, bu yüzden Fazilet Partisi'yle ilgili davayı geri çektiklerini belirtirken(Zaman Gazetesi, 08.07.2006) avukat Yaşar Gürkan ise Erbakan hakkındaki mahkûmiyet kararının o dönemdeki siyasi konjonktürün etkisi altında verildiğini iddiasında bulunmuştur (Zaman Gazetesi, 09.07.2006)

Tüm bu davalara ek olarak, Ankara 9. Ağır Ceza Mahkemesi, kapatılan Refah Partisi'nin 1997 yılı kesin hesaplarında yapılan incelemelerde, partiye ait yaklaşık 1 trilyon liranın kayıp olduğunu belirlemiştir. Bu gelişme üzerine, aralarında Necmettin Erbakan'ın da bulunduğu parti yöneticileri hakkında dava açılmıştır Yargıtay 11. Ceza Dairesi, Erbakan'a, Türk Ceza Kanunu'nun 345. maddesinde düzenlenen özel belgede sahtecilik suçundan verilen 2 yıl 4 ay hapis cezasını usul ve yasaya uygun bularak 2 Aralık 2003'te oybirliğiyle onamıştır. Erbakan, 4. kez aldığı yasakla ömür boyu siyasetten men edilmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı da cezası onanan Erbakan'ın karar düzeltme istemini reddetmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın bu kararıyla, iç hukuktaki olağanüstü kanun yolu olarak bilinen süreç de tamamlanmış olmuştur.

Erbakan'ın siyasi partilerin mali denetiminin Anayasa Mahkemesi tarafından yapılması gerektiği yönündeki itirazını da değerlendiren Başsavcılık, bu denetimin partinin tüzel kişiliği ile ilgili olduğunu, gerçek kişilerin işlediği suç ve eylemleri kapsamadığını, gerçek kişilerin suç ve eylemlerinin genel hükümlere tabii olduğuna dikkati çekmiştir. Erbakan'ın mahkûmiyetine esas alınan özel evrakta sahtecilik suçu, ilgili yasalarda yüz kızartıcı suçlar arasında sayılmaktadır ve kamu haklarından yararlanmaya engel oluşturmaktadır. Buna göre Erbakan parti yöneticisi, üyesi, milletvekili, dernek kurucusu olamayacaktır. Bu ceza ileride affa uğrasa bile sonuç değişmeyecektir.

Erbakan hakkındaki son erteleme kararı, 14 Temmuz 2005 tarihinde 6 aylığına verilmiştir. Bu süre 14 Ocak 2006 tarihinde dolmuştur. Avukatlar daha sonra Ankara 10. Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararını Yargıtay'da temyiz ettirmişlerdir. Dosyayı inceleyen Yargıtay 11. Ceza Dairesi, 3 Nisan 2006 tarihinde, 9. Ağır Ceza Mahkemesi'nce verilen 6 Mart 2002 tarihli kesinleşmiş kararı da bozmuştur. Yargıtay'ın daha önce kesinleşmiş olan hükmü bozması nedeniyle cezasının infazı duran Erbakan'ın, duruşmalı olarak yeniden yargılanacağı

belirtilmiştir. Erbakan'ın Ankara 9. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yeniden yargılanmasına 7 Haziran 2006 tarihinde başlanmıştır.(Zaman Gazetesi, 12 Mayıs 2006)

7 Haziran 2006'da Ankara 9. Ağır Ceza Mahkemesi, Yargıtay'ın bozma kararına uyarak kayıp trilyon davasını yeniden görüşmüştür. Cumhuriyet savcısı, Erbakan'ın lehine olan eski TCK'nin özel belgede sahtecilik suçunu düzenleyen 345 ve cezada artırım öngören 80. maddeleri uyarınca cezalandırılmasını talep etmiştir. Hazine avukatları da Erbakan'ın eski hükümlere göre cezalandırılmasını istemişlerdir. Erbakan'ın avukatı Mehmet Ali Alan, yeni TCK'nin özel belgede sahtecilik suçunu düzenleyen 207. maddesinin unsurlarının değiştiğini savunarak, müvekkilinin yeni yasaya göre beraat etmesi gerektiğini öne sürmesine rağmen, mahkeme Erbakan'ın eski TCK'nin özel belgede sahtecilik suçunu düzenleyen 345. ve suçun tekrarı halinde ceza artırımını öngören 80. maddeleri uyarınca 2 yıl 4 ay hapis cezasına çarptırılmasına karar verildiğini bildirmiştir. Erbakan'ın avukatı Mehmet Ali Alan, kararı temyiz edeceklerini açıklamıştır.(Zaman Gazetesi, 08.06.2006).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, temyiz başvurusunda avukatının Erbakan'ın yeni TCK uyarınca beraat etmesi gerektiği yönündeki talebinin reddedilmesini istemiştir. Başsavcılık, Erbakan'ın cezasını konutunda çekmesine ilişkin yerel mahkemenin kararının onanması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Başsavcılığın görüşünü ifade eden tebliğname, temyiz başvurusunu karara bağlayacak olan Yargıtay 11'inci Ceza Dairesi'ne gönderilmiştir.(Zaman Gazetesi, 27.11.2006).

Kapatılan Refah Partisi'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile parti yöneticisi Rıza Ulucak'ın, Hazine zararının 2 milyon 644 bin 616 YTL'lik kısmından sorumlu olduklarına karar veren mahkeme, bu miktarın yasal faiziyle birlikte Erbakan ve Ulucak'tan tahsil edilmesini kararlaştırmış, kayıp trilyon davasında kapatılan Refah Partisinin Genel Başkanı ve eski Başbakan Necmettin Erbakan ve parti yöneticisi Rıza Ulucak'ın da aralarında bulunduğu toplam 75 kişi hakkında icra işlemi başlatılmıştır.(Zaman Gazetesi, 13 Eylül 2007)

2007 Genel Seçimleri için YSK, Erbakan ve eski DEP'lilerin milletvekili adaylıklarını reddederek yeniden yargılama sonuçlanmadan önce kesinleşmiş mahkûmiyet hükmünün ortadan kalkmayacağına karar vermiştir. Saadet Partisi, yeniden yargılama süreci devam ettiği için Erbakan hakkında kesin bir mahkûmiyet kararı olmadığını, bu nedenle milletvekili adayı

olabileceğini savunmuştur. Saadet Partisi, Necmettin Erbakan'la ilgili kararın çıkmasının ardından YSK' ya itiraz başvurusunda bulunmuştur. Partinin hukukçu kurmayları, 80 yaşını geçenlerin adli sicilinin silinmesi gerektiğine dikkat çekerek Erbakan'ın adaylığı konusunda herhangi bir sorun olmadığını savunmuşlardır. Ancak son anda yapılan bu girişim kabul görmemiştir.(Zaman Gazetesi, 04.06.2007) Nitekim Temmuz 2007 seçimlerine Erbakan, Yüksek Seçim Kurulu'nun kararı üzerine aday olarak girememiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'nin son 50 yıllık tarihine bakıldığında ekonomi ve güvenlik meselelerinden ziyade en önemli sorunun demokratik rejimin işlerliğinin düzene sokulamayışı olduğu görülmektedir. 1960 senesinden bugüne değin 10'ar yıllık periyotlarla demokratik rejim sekteye uğratılmıştır. Bunun belki de en önemli nedenlerinden bir tanesi, Türkiye'nin demokratikleşmeyi ve bununla paralel olarak da modernleşmeyi sanayi devrimi, feodalitenin çöküşü gibi koşullara bağlı olarak değil, bir bağımsızlık savaşı sonucunda elde etmiş olmasıdır.

Nitekim ordu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelişmenin harekete geçiricisi olduğundan ve ayrıca Cumhuriyet'i kuran kadroların kendi bünyesinden çıkması dolayısıyla resmi ideolojinin de koruyuculuğunu yaptığından, modernleşme ve aynı anlamı çağrıştırmamasından dolayı batılılaşma yolunda kendisini ordu ile özdeş kabul eden aydın sınıfı, siyasal hayatta istekleri dışında bir gelişme olması durumunda orduyu müdahaleye davet etmişlerdir.

Bu davetlerin ilki, 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile gerçekleşmiştir. Çünkü iktidara gelen siyasi oluşumun seçimi kazanması, elit sınıfın beklemediği bir sonuçtur. 1960 müdahalesi, demokratik rejimin kendisini toparlayamayışına sebep olacak müdahalelerin ilki olmasının yanında aynı zamanda gelecekteki müdahalelerin de önünü açmıştır. Ayrıca 27 Mayıs ile 28 Şubat arasındaki bir başka bağ ve benzerlik ise ikisinde de, elit sınıf olarak adlandırılacak kesimin iktidar kaygısı ve bununla paralel olarak gelenekselci olarak adlandırılabilir kesimin iktidara gelmesi ve sonuç olarak halkın oylarıyla seçilmiş ve demokratik olarak kurulmuş bir hükümetin demokratik olmayan bir yöntemle iktidardan uzaklaştırılmış olmasıdır.

Buna ek olarak her nasıl ki 27 Mayıs genç subaylarca yapılmış, bir başka deyişle ordu içindeki bir grubun yaptığı bir hareket halini almışsa, 28 Şubat da, dönem içinde adı sıkça duyulan Batı Çalışma Grubu ve hiçbir cephe komutanının adı geçmemesine rağmen bazı karargâh komutanlarının öne çıkması yüzünden 27 Mayıs müdahalesi ile bu yönden de bir benzerliği bulunmaktadır.

Bu da bize ordunun yekpare kurum içerisinde de farklı dinamiklerin etkisi ile hareket eden ve ayrışma yaşanan grupların varlığını göstermektedir. Ancak böyle bir olgunun gerçek olmasa bile gerçek olması ihtimali dahi ordunun mevcudiyeti ile ters ve güvenilirliğine şüphe düşürecek mahiyettedir. Halk elbette ki ülkeyi savunma amacından başka erk taşımayan ordu mensupları ile halkın demokratik iradesine saygı göstermeyen ordu mensupları arasındaki farkı idrak edecek sağduyuya sahiptir.

28 Şubat müdahalesi ile 12 Eylül müdahalesinin de benzer yanları vardır. 12 Eylül'de nasıl ki 27 Mayıs'taki Milli Birlik Komitesi'nin yerini Milli Güvenlik Konseyi almışsa, 28 Şubat'ta da Milli Güvenlik Konseyi'nin yerini Milli Güvenlik Kurulu almıştır. Ancak 12 Eylül'den sonra tüm siyasi partiler kapatılırken, 28 Şubat müdahalesi ile önce Refah ardından Fazilet Partisi kapatılmıştır.

Ancak 28 Şubat daha önceki darbelerle kıyaslandığı zaman başkalarına da haizdir. Daha önceki müdahalelerde yönetime el konulmasına karşın, bu kez siyasi yaşam kısırlaştırılmış, daraltılmıştır. Ordu, ülkenin bozulan siyasi hayatını rayına oturtmak için bir süre iktidarda kalıp uzaklaşacağını söylememiştir. Nitekim önceki müdahaleler içerisinde buldukları olağanüstü dönemlerin farkında olarak ve bu durumu kabul ederek demokrasiye dönecekleri taahhüdünde bulunup (elbette ki bunlar müdahalelere bir meşruiyet kazandırmamaktadır) duruma müdahale etmişlerdir. 28 Şubat'ta ise sokağa çıkma yasağı ilan edilmemiş, mevcut Anayasa yürürlükten kaldırılmamıştır.

Ancak netice itibari ile kıyaslandığında halkın seçerek iş başına getirdiği bir parti önce iktidar yapılmak istenmemiş, ardından hükümet kurma görevi verilerek iktidar yapılmış ancak iktidar hayatı kısa sürdürülerek ve bir takım suni gündemler yaratılarak iktidardan uzaklaştırılmış ve ardından kapatılmıştır. Refah-Yol'un iktidardan gitmesinden sonra başa gelen hükümetlerden de, Refah Partisi'nin iktidardan gidişini hızlandıran 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararların uygulanması istenmiş, bir nevi siyasi hayat denetim altına alınmıştır.

Burada belirtilmesi gereken bir başka nokta ise, 28 Şubat müdahalesi ile istenenin aslında Refah Partisi'nin iktidardan gitmesi olduğunun altının çizilmesidir. Zira 24 Aralık

1995 seçimlerini Refah Partisi'nin birinci parti olarak kazanmasına rağmen hükümeti kurma görevinin seçimden ikinci parti olarak çıkan Anavatan Partisi'ne verilmiş olması, 28 Şubat müdahalesinin aslında Refah-yol Hükümetinin kurulmasından çok daha önce başladığını göstermektedir. Aynı zamanda seçim öncesi Refah aleyhinde medyada sıkça rastlanan propagandalar da durumu daha da gözler önüne sermektedir.

Nitekim 28 Şubat sürecinde medya kendisini kullanarak bu müdahalede önemli bir yere sahip olmuş ve böylece diğer müdahalelerden kendisini ayıran bir başka özelliği daha bünyesine taşımıştır. Bu süreçte medya, darbe söylentileri çıkararak olanın bitenin meşruiyet arayışında baş aktör konumundadır. Şu da bir gerçektir ki demokrasiyi korumak adına bile olsa darbe söylentileri çıkarmak, ülkemizi geri kalmış ülkelerle bir göstermek, onlarla aynı sınıfta sınıflandırmaktır. Aynı zamanda Türkiye'yi ulaşmak istediği çağdaş medeniyetler seviyesinden uzaklaştırmak, çağın gerisine itmek, hak etmediği bir konuma yerleştirmektir. Çünkü siyasi hayatımızda gerçekleşmiş olan hiçbir askeri müdahale Türk siyasi hayatına olumlu bir değer katmamış, tam tersine geri bırakmıştır.

Çünkü dünyanın hiçbir gerçek demokrasisinde ordu demokrasinin koruyucusu değildir. Türkiye'de zorunlulukla çıkan ve ordunun müdahalesini meşrulaştıran bu süreç bizim demokratik irade eksikliğimizin bir uzantısıdır. Bu yüzden belki biçimsel olarak ordunun müdahalesi meşru gibi görünmektedir ama demokrasinin sahibi devlet, koruyucusu ordu oldukça o demokrasi eksiktir. Türkiye'nin yaşadığı sıkıntı; demokrasinin sürekli zayıf ve muhtaç bir halde bırakılmasından kaynaklanmaktadır.

Şu da bir gerçektir ki darbelerle yaralanan toplumun tümü olmaktadır. Demokrasilerde bir kişinin refahının ve huzurunun garantisi, ondan farklı olanın huzuru ve refahıdır. Bunun içindir ki demokratik ülkelerde birbirlerinden farklı tüm siyasi görüşlere, tüm çatışmalara rağmen bir ortak payda mevcuttur. Bu da siyaset dışından gelen müdahalelere karşı verilen ortak tepkidir. Kendisinden farklı olanın varlığını sindirmeyen, onu varlığıyla yargılayan ve çağdışı bularak ortadan kaldırmayı meşru gören bir zihniyet çağdışıdır. Önemli olan, askeri müdahaleye neden olmayacak koşulları oluşturmak, yaşatmak ve geliştirmektir. Bunda da en büyük sorumluluk, iktidar partilerine ve hükümetlere düşmektedir.

Ancak Őu da belirtilmelidir ki Türkiye’de silahlı kuvvetlerin kendisine münhasır bir yapısının ve gerekli gördüğü durumlarda sisteme müdahale etmesini kolaylaŐtıran sebeplerin baŐında toplumun kendilerine biątiđi saygın imaj ve de yerleŐmiŐ geleneksel kültür yapısı gelmektedir. Eđer ülkenin güvenliğinin ve geleceğinin tehlikede olduğunu söyleyen toplumda sarsılmaz güvene sahip bir kurum olan silahlı kuvvetler ise, toplum buna rahatąa ikna olabilmektedir.

Ancak silahlı kuvvetlerin siyaset arenasına girmesine sebep olan faktörlerin iąine siyasetąilerin kimi zaman geleceđe endeksli düŐünüp bu düŐünce dođrultusunda davranamamalarını, kimi zaman basiretsiz yöneticilerin iŐ baŐına gelmelerini, kimi zaman da sistemin iŐleyiŐini tam anlamıyla bilememelerini bir baŐka deyiŐle sistem iąinde baŐka kuvvetlerin de varlıđını ve etkilerini, kararlarını alırken hesap edememelerini katmak gerekmektedir. Siyasetąilerin duyarlı ve sorumluluk sahibi olarak davranmamaları, buna ek olarak Batı demokrasilerinde olduđu gibi belirlenmiŐ kurallar ąerąevesinde iŐlemesini sađlamak iąin ortak bir paydada buluŐup hareket edememeleri, silahlı kuvvetlerin müdahale etmesine zemin hazırlamıŐtır. 1980 yılında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’n görev süresinin dolması zerine Meclis’in yeni Cumhurbaşkanı’nı bir türlü seąemeyiŐi 12 Eylül müdahalesinin sebeplerinden olarak gösterildiđinden, örnek teŐkil etmektedir.

Zaten Refah olgusu da her ne kadar kökü Milli Nizam Partisi’ne kadar gitse de, 12 Eylül müdahalesinin bertaraf ettiđi komünizm tehlikesinin boŐluđunda, Sođuk SavaŐ yıllarının etkisi ve dıŐ konjonktür ile ve 1980’li yıllarda temeli atılan Türk İŐlam Sentezi ąalıŐmaları döneminde ilgi odađı haline gelmiŐ, 1990’lı yıllardan itibaren merkez sađın bölünmesi, ortaya ąıkan yoksulluk, yolsuzluk ve yozlaŐma döneminde, ideolojik boŐluk iąinde olan kesimin ilgisini üzerine ąekmeyi baŐarmıŐtır. Zira halk her seąimde aynı sloganlarla ve bir bütünün parąaları gibi gördüđü ve adları dıŐında birbirleriyle hiąbir farkı olmayan siyasi partilerin yarattıđı hezeyandan bunalarak, Refah Partisi’ne tarihinin en büyük desteđini vermiŐtir. Refah Partisi olgusu, dıŐ ve ią konjonktürün, gelenekselci anlayıŐın ve gelenekselci toplum yapısının kalıntıları ile birleŐmesi sonucunda ortaya ąıkmıŐ bir olgudur.

Ancak bu olgu, 1995 seąimleri öncesinde halkta korku uyandırmak ve panik yaratmak amacıyla Türkiye iąin bir tehdit olarak lanse edilmiŐ, bunda bazı Refah yöneticilerinin ve

üyelerinin bu tür haberleri desteklercesine yaptıkları ilkesiz, sağduyudan uzak ve doğuracağı neticelerinden bihaber konuşmaları ve eylemleri de etkili olmuştur.

Bu elbette ki bir askeri müdahalenin onaylanması için sebep değildir. Her ne kadar bu müdahalenin bir müdahale olduğu geç fark edilmiş olsa da, egemen güçlerin, hegemonyalarını sürdürme karar ve azmini ve buna ek olarak halkın bilinçsiz ve kendi kendisini yönetemeyecek bir seviyede saplanıp kaldığı düşüncesine hâkim olduklarını göstermiştir. 28 Şubat; dünyanın birçok yerinde hakların kazanılmasında öncülük etmiş olan sivil toplum kuruluşlarının bu kez müdahalecilerle birlik olarak sınıfta kaldıklarını göstermiştir.

28 Şubat; halkın demokratik bir ortam içerisinde seçmiş ve iktidara taşımış olduğu hükümete karşı oligarşik sınıfların, sivil dernek ve sendikaların birlikte yaptıkları bir darbedir. Belirtilmelidir ki Türkiye’de siviller olmaları gerektikleri kadar demokrat olmadıkları sürece, demokrasinin korunması ve gelişmesi hep sekteye uğrayarak gerçekleşecektir. Çünkü bir ülkede başta siyasi partiler olmak üzere yargı, basın, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları demokrasiyi sahiplenmezler tam tersine müdahaleleri onaylarlar ise demokrasiyi yaşatmak çok zor olacaktır.

Bir müdahalenin sıkıyönetimli, yönetime el koymalı olup olmaması yahut adının önüne postmodern gibi kavramların konmuş olması neticeyi değiştirmemektedir. Netice itibariyle seçilmiş olan hükümet, seçim yoluyla değil zor yoluyla gitmiştir. Bu ise milletin özgür iradesini hiçe saymak, aynı zamanda ülke ekonomisini gözden çıkarmak, dış siyasi arenada ülkenin imajını zedelemekten başka bir anlam ifade etmemektedir.

28 Şubat ile gerçekleştirilmek istenip de hayat bulmayan birçok talep gerçekleşmemiş olmakla beraber halkın kendi seçtiğinin seçim yolu ile değil ancak başka yöntemler ile iktidardan uzaklaştırılmasına tepkisi yine geç olmamıştır. Nitekim 28 Şubat ile siyaset sahnesinden silinmek istenen kadronun, müdahaleden 5 yıl sonra tek başına iktidara gelmiş olması, milletin 28 Şubat’ı onaylamadığının bir kanıtı olarak gösterilmektedir.

28 Şubat 1997 müdahalesinin gerekçesi olarak gösterilen irtica konusunun, 27 Mayıs 1960 müdahalesinden bu yana tazeliğini koruması araştırılmaya değerdir. Nitekim böyle bir olgunun var olması durumunda mevcut tehlike ve tehdidin bertarafı için yapılmış olan müdahaleler bir sonuç vermemiş ise çözümün bu tür yöntemler olmadığını anlamak gerekmektedir. Eğer müdahaleler sorun veya sorunları ansal olarak çözüyor ancak sistem bu tür sorunları tekrar ve tekrar kendisi üretiyorsa, yeni bir müdahalenin tekrarlanmaması için sorunun kaynağına inilmeli ve orada çözülmelidir.

İnsanların gündeminde şariat veya komünizm gibi kavramların olmadığı açıktır. Ekonomik sıkıntı içinde yaşayan, çocuğunun geleceğini garanti altına alamama korkusu ve günlük hayatın telaşı içerisinde geçim derdiyle uğraşıp ekmek kavgası içinde boğulmuş, Türkiye İstatistik Kurumu 2005 yılı Yoksulluk Çalışması Raporu'na göre 15 milyon insanın yoksulluk, 1 milyona yakın kişinin açlık sınırında yaşadığı, 10 bin kişinin hayatını günde 1 doların altında bir parayla sürdürmek zorunda olduğu bir ülkede daha önemli sorunlarla uğraşmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

a) KİTAPLAR

Ahmad, Feroz, (1976), **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, İstanbul, Bilgi Yayınevi,

Ahmad, Feroz, (1994), **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)**, Türkçesi: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul

Ahmad, Feroz, (1995), **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Türkçesi: Yavuz Alagon, Sarmal Yayınları, İstanbul

Akın, Kenan, (2000), **Milli Nizam’dan 28 Şubat’a Olay Adam Erbakan**, Birey Yayıncılık, İstanbul

Akpınar, Hakan, (2001), **28 Şubat: Post modern Darbenin Öyküsü**, Ümit Yayıncılık, Ankara

Altan, Mehmet, (2006), **Darbelerin Ekonomisi**, Hemen Kitap, İstanbul

Altuğ, Kurtul, (2002), **Demokrasinin Yaralı Yılları**, Tekin Yayınevi, Ankara

Başgil, Ali Fuad, (1966), **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Çev: M. Ali Sebük ve İ. Hakkı Akın, Çeltül Matbaacılık Koll. Şti, İstanbul

Belge, Murat, (1992), **12 Yıl Sonra 12 Eylül**, Birikim Yayınları, İstanbul

Berkes, Niyazi, (1973), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Bilgi Basımevi, Ankara

Birand, Mehmet Ali, (1994), **12 Mart İhtilalinin Pençesinde Demokrasi**, İmge Kitabevi, İstanbul

Birand, Mehmet Ali, (1986), **12 Eylül Saat:04.00**, Karacan Yayınları, İstanbul

Bora, Tanıl, (1999), **Türk Sağının Üç Hali**, Birikim Yayınları, İstanbul

Cem, İsmail(1985), **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul

Cevizoğlu, Hulki, (1999), **28 Şubat Bir Hükümet Nasıl Devrildi? Ordu Nasıl Konuşur? Neyi Nasıl Söyler? Eyleminin İpuçları Ve Yaptırımı Nelerdir?** Beyaz Yayınları, İstanbul

Cevizoğlu, Hulki, (2001), **28 Şubat Bir Hükümet Nasıl Devrildi**, Ceviz Kabuğu Yayınları, Ankara

Cizre, Ümit, (1999), **Türk Ordusunun Siyasi Özerkliği, Muktedirlerin Siyaseti:**

Merkez Sağ İletişim Yayınları, İstanbul

Coşkun, Alev, (2006), **Tarihi Unutmamak, Günceli Yakalamak**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006

Çakır, Ruşen, (1994), **Ne Şeriat Ne Demokrasi, Refah Partisini Anlamak**, Metis Yayınları, İstanbul

Çalışlar, Oral, (2006), **12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik**, Güncel Yayıncılık, 2006

Çelik, Necati, (2004), **28 Şubat ve İrtica Tehdidi**, Sinemis Yayınları, Ankara

Daver, Bülent, (1968), **Çağdaş Siyasal Doktrinler**, Sevinç Matbaası, Ankara

Donat, Yavuz, (1999), **Öncesi ve Sonrasıyla 28 Şubat**, Bilgi Yayınevi, Ankara

Eroğlu, Hamza, (1970), **Türk Tarih Devrimi**, Ankara

Genç, Süleyman, (1971), **12 Mart' a Nasıl Gelindi**, İleri Yayınları, Ankara

Gevgilili, Ali, (1981), **Yükseliş ve Düşüş**, Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara

Göktaş, Hıdır, (1996), **Kışladan Anayasaya Ordu Siyasi Kültürde TSK'nin Yeri**, Metis Yayınları, İstanbul

Güler, Aydemir, (2001), **Asker Partisi Ne İstiyor?** , Nazım Kitaplığı, İstanbul

Hale, William, (1996), **1789'dan Günümüze Türkiye'de Odu ve Siyaset**, Hil Yayınları, İstanbul

Hale, William, (1999), **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Hil Yayınları, İstanbul

Johnson, John, (1962), **The Role Of The Military in Undeveloped Countries**, Princeton University Pres, New Jersey

Kapani, Münci, (2004), **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara

Kayalı, Kurtuluş, (2005), **Ordu ve Siyaset, 24 Mayıs–12 Mart**, İletişim Yayınları, İstanbul

Kıray, Mübeccel, (1997), **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme**, Bağlam Yayınları

Kışlalı, Ahmet Taner, (1993), **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara

Kongar, Emre, (1993), **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul

Kongar, Emre, (1998), **Yamyamlara Oy Yok! Siyaset Ve Yağma**, Remzi Kitabevi,

İstanbul

Kongar, Emre, (2007), **28 Şubat ve Demokrasi**, Remzi Kitabevi, İstanbul

Lewis, Bernard, (1984), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. M. Kıratlı, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

Manaz, Dr. Abdullah, (2005), **Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal İslamcılık**, Ayraç Yayınları, Ankara

Mardin, Şerif, (1995), **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul

Mumcu, Ahmet, (1991), **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Yüksek Öğretim Kurumu Yayınları, Ankara

Mumcu, Uğur, (1987), **İnkılâp Mektupları**, Tekin Yayınevi, Ankara

Onar, Sıddık Sami, (1966), **İdare Hukukun Umumi Esasları**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul

Opçin, Tuncay, (2004), **Şubat Uzar Bin Yıl Olur**, Selis Kitapları, İstanbul

Öniş, Ziya, (2005), **The Political Economy of Turkey's Justice and Development Party (Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Politik Ekonomisi)**, İletişim Yay. İstanbul

Özdağ, Ümit, (1991), **Ordu Siyaset İlişkisi, Atatürk-İnönü Dönemleri**, İmge Yayınevi, İstanbul

Özdağ, Ümit, (2004), **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul,

Öztürk, Osman Metin, (2006), **Ordu ve Politika**, Fark Yayınları, Ankara

Parlar, Suat, (1999), **Askeri Modernleşme Yoluyla Bayraksız İstila Osmanlıdan Günümüze Ordu**, Bağdat Yayınları, İstanbul

Perin, Mithat, (1995), **Menderes'i Kim Astırdı**, Dünya Yayıncılık, İstanbul

Perinçek, Doğu, (2000), **28 Şubat ve Ordu**, Analiz Basım, İstanbul

Russel, Bertrand, (1967), **İktidar**, Çev: M. Ergin, İstanbul

Söğütlü, İlyas, (1999), **Türkiye'de Ordu, Siyaset ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul

Söğütlü, İlyas, (2000), **Ordu, Devlet, Demokratikleşme**, İletişim Yayınları, İstanbul

Sucu, Mehmet, (1998), **12 Eylül Yasakları**, Günizi Yayıncılık, İstanbul

Şen, Serdar, (2000), **Geçmişten Geleceğe Ordu**, Alan Yayıncılık, İstanbul

Şen, Serdar,(1997), **Türkiye’yi Anlamak ya da Geçmişten Geleceğe Silahlı Kuvvetler**, Birikim, 96

Tanyol, Cahit, (2000), **Çankaya Dramı Silahlı Ordu, Silahsız Ordu**, Altın Kitaplar, İstanbul

Ünal, Tahsin, (1974), **Türk Siyasi Tarihi**, Gözlem Yayınları, İstanbul

Üskül, Zafer, (2001), **Siyaset Ve Asker Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları**, İmge Kitabevi, İstanbul

Vaner, Semih, (1987), **The Army, İrvin C. Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak (der.)**, Oxford University Press, New York, 1987.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, (1972), **Türkiye’de Üç Devir**, Sinan Yayınları, İstanbul

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, (1976), **Sağsız Solsuz Demokrasi**, Remzi Kitabevi, İstanbul

Weiker, Walter F, (1963), **The Turkish Revolution 1960–1961, Aspects Of Military Politics**, The Brooking Institution, Washington D.C.

Yekin, Çetin, (2001), **Türkiye’de Askeri Darbeler Ve Amerika**, Ümit Yayıncılık, İstanbul

Yücel, Serhan, (2006), **Türkiye’nin Siyasal Partileri, 1859–2006**, Alfa Yayınları, İstanbul

b) MAKALELER

Akyüz, Fikri, (2007), “*28 Şubat: Yangın Çıkarıp Yangından Mal Kaçtırmak*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.70–76

Alkan, Ferruh, (2003), “*Türk Ordusu*”, Türk Tarihi Dergisi, sayı12

Altan, Mehmet, (2004), “*Silah Siyasetin İçinde Olduğunda Hiçbir Müessese Doğru İşlemez*”, Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasal Kültürde TSK’nin Yeri, Metis Yayınları, s.17–26

Altan, Mehmet, (2007), “*Din Devleti Özlemi ve Laik Tanklar*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.28–37

Arslan, Ali, (2003), “*Elit Teorisi Işığında Günümüz Türk Toplumunun Genel Bir Değerlendirmesi*”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, Güz, Ankara, s. 5–30

Avcı, Gültekin, (2007), “*28 Şubat ve İstihbarat*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.181–190

Bayramoğlu, Ali, (2007), “*Toplumsal Değişmeden Siyasal Krize*”, 28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi, İletişim Yayınları, İstanbul, s.21–41

Bayramoğlu, Ali, (2007), “*97 Askeri Müdahalesi: Postmodern Darbe*”, 28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi, İletişim Yayınları, İstanbul, s.95–156

Bayramoğlu, Ali, (2007), “*Düzenin Askerileşmesi*”, 28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi, İletişim Yayınları, İstanbul, s.255–332

Bayramoğlu, Ali, (2007), “*28 Şubat’ın Neresindeyiz*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.91–92

Bekaroğlu, Mehmet, (2007), “*Onuncu Yılında 28 Şubat*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.38–41

Belgeci, Murat, (2004), “*Avrupa Birliği’ne Girersek Ordu Memleketin Sahibi Olmaktan Çıkar*”, Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri, Metis Yay, s.63–75

Cizre, Ümit, (2004), “*Türkiye’de Silahlı Kuvvetlerin Etkisi ve Gücü Yalnızca Yasalarla, Kurumlarla ve Kurullarla Ölçülemeyecek Büyüklüktedir*”, Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri, Metis Yayınları, s.184–194

Çetinkaya, Tuncer, (2007), “*28 Şubat Nedir*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.156–158

Çiçek, Hikmet, (1997), “*İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri*”, Kaynak Yayınları, İstanbul, s:29–31

Doğan, Mehmet, (2007), “*Bugün 28 Şubat*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.55–58

Eraslan, Sibel, (2007), “*28 Şubat 1997’nin Hedefindeki Kadın Kimliği*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.136–143

Erdoğan, Mustafa, (2004), “*Silahlı Kuvvetler Kendine Bu Anayasanın Bile Öngörmediği Bir Rol Bıçıyor*”, Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri, Metis Yayınları, s.206–218

Erdoğan, Mustafa, (2007), “*28 Şubat Darbesi*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.17–28

Esendemir, Şerif, (2007), “28 Şubat Bir Sistem Analizi”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.51–54

Gönültaş, Nuh, (2007), “28 Şubat Dersleri;12 Eylül Yapar, 28 Şubat Bozar”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.208–212

Karpat, Kemal H., (1967), “*The Military and Politics in Turkey*”, A Socio-Cultural Analysis of a Revolution”, The American Historical Review, 75: 6

Kılıçer, Sema, (2002), “*Türkiye’de Ordu Ve Politika*”, TÜSES (Türk Ve Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı),Ankara

Kışlalı, Mehmet Ali, (2004), “Sistem Anayasa’da Belirtildiği Gibi İşlese Askerin Rolü Çok Azalır, Kışladan Anayasaya Ordu”, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri, Metis Yayınları, s.177–183

Kızılkın, Nail, (2006), “28 Şubat Hıyaneti ve Hainlerin Akıbeti”, Utku Yay. İstanbul,

Kızıldaş, Ekrem, (2007), “Bir Çeşit Turnusol Kâğıdı Olarak 28 Şubat”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.63–69

Ilıcak, Nazlı, (2007), “*Darbeler Ülkesi Türkiye*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.48–50

Jenkins, Gareth, (2001) “*Context and Circumstance The Turkish Military and Politics, Adelphi*” s. 337, Oxford University Press, Oxford

Laçiner, Ömer, (2004), “*Toplumun Ordunun Vesayetinden Kurtulup Özgüven Kazanması Lazım*”, Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri, Metis Yayınları, s.127–140

Lerner, Daniel; Robinson, Richard D., (1990), “*Swords and Ploughshares: The Turkish Army as a Modernizing Force*”, Word Politics, 13: 1

Müftüoğlu, Atasoy, (2007), “*Hayat Müdahaleler ve Hukuksuzluğun Sıradanlaşması*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.59–62

Özdağ, Ümit, (2004), “*TSK’nin Avrupa Birliğine İnanacağını Düşünüyorum*”, Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri, Metis Yayınları, s.156–168

Öztürk, İbrahim, (2007), “*Bir Ulusalçı Söylem Olarak 28 Şubat Süreci ve Sonuçları*”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.164–175

Perinçek, Doğu, (1997), “*Cumhuriyet Kanunları Uygulansın ya da Devrim Yasaları Uygulansın*”, 01.03.1997, Yeni Dünya İçin Çağrı, Mart 1997

Petek, Reşat, (2007), “28 Şubat’ın Hukuk Dünyasına Yansımaları”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.108–116

Süter; Şakir, (2007), “28 Şubat Süreci Devam Ediyor Mu”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.198–200

Şen, Serdar, (1996), “Cumhuriyet Kültürünün Oluşum Sürecinde Bir İdeolojik Aygıt Olarak Silahlı Kuvvetler ve Modernizm”, Sarmal Yayınevi, İstanbul

Tarhan, Nevzat, (2007), “Öğretici Darbeler”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.176–180

Tuna, Hüsnü, (2007), “28 Şubat Darbesinin İnsan Hak ve Özgürlüklerine Etkileri”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.101–107

Tunç, Osman, (1996), “Ordu ve Siyaset”, Köprü Dergisi, Güz Sayısı, Sayı: 56, sf 55–64

Turan, İlder, (1977), “Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını,

Türküne, Mümtaz’er, (2007), “28 Şubat’ın İdeolojisi: Türk Usulü Nasyonal Sosyalizm”, 28 Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, s.42–47

Ülman. Haluk ve Sander, Oral, (1972), “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923–1968)”, Ankara Üniversitesi, SBDF. C.27

Ünal, Hasan, (11.05.2006), “Teorik Tartışmalar ve Saplantılar” Analiz Dergisi, s22–24

Üskül, Zafer, (2004), “Demokratik Sistemde Rejimin Teminatı Tabii ki Millet Olmalı”, Kışladan Anayasaya Ordu, Siyasi Kültürde TSK’nin Yeri, Metis Yayınları, s.195–205

c) İNTERNET ADRESLERİ

http://tsk.mil.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2004/BA_06.html Erişim tarihi 24.04.2008

<http://www.psikolojikdanisma.net/empati.htm> Erişim Tarihi:20.04.2008

<http://www.ntvmsnbc.com/news/444035.asp> Erişim Tarihi: 24.04.2008

<http://arsiv.zaman.com.tr/2001/02/08/odosya/ecevit.htm> Erişim Tarihi: 22.04.2008

http://www.geocities.com/siyasettarihi/28_subat.html Erişim tarihi: 20.04.2008

http://www.belgenet.com/dava/rpdava_idd.html Erişim Tarihi: 22.04.2008

http://www.kongar.org/aydinlanma/2003/369_Asker-Siyaset_Iliskileri_III.php Erişim Tarihi: 22.04.2008

Şener, Mustafa, (2006), “*TODAİE Seçim Sonuçları Değerlendirmesi, 1984 Yılı Raporu*”, http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1989.php Erişim tarihi: 20.04.2008

www.anayasa.gov.tr/images/loaded/pdf_dosyaları/aymkaihsd37cilt2.pdf - Erişim Tarihi 22.04.2008

d) GAZETELER

Aktay, Yasin, (2007), “*28 Şubat’ın Onuncu Yıl Dönümü*”, Yeni Şafak, 24.02.2007

Aktan, Gündüz, (2006), “*Orta Dönem Değerlendirmesi*”, Radikal, 23.11.2006

Akyol, Mustafa, (2007), “*Türk İslam’ı Nasıl Modernleşti*”, Radikal, 31.08.2007

Albayrak, Özlem, (2007), “*28 Şubat’tan Gelecek Hayır*”, Yeni Şafak, 27.02.2007

Alkan, Türker, (2005), “*28 Şubatname*”, Radikal, 02.03.2005

Alkan, Türer, (2002), “*Sivil 28 Şubat*”, Radikal, 25.04.2002

Armutçu, Oya, (1997), “*Sözlerim Partimi Bağlamaz*”, Hürriyet, 19.11.2007

Aydın, Birol, (1999), “*Can Ataklı Röportajı*”, 02.12.1999, Zaman Gazetesi

Barbarosoğlu, Fatma, (2005), “*28 Şubat’ın Yıl Dönümünde Politik Olmayan Bir Politika Yazısı*”, Yeni Şafak, 04.03.2005

Barlas, Mehmet, (2001), “*Darbe Yapmak Kolay, Zor Olan İsim Bulmak*”, Yeni Şafak, 17.01.2001

Barlas, Mehmet, (2000), “*Postmodern Darbenin Postmodern Türedileri*”, Yeni Şafak, 23.11.2000

Baskın, O; Aktoprak, E, (2006), “*RP’den AKP’ye Kabuk Değiştiren Türkiye, 1-2*”, Radikal, 13/14.06.2006

Bayramoğlu, Ali, (2007), “*28 Şubat’ın Neresindeyiz*”, 28.03.2007

- Bayramoğlu, Ali, (2006), “28 Şubat’ın Asıl Hedefi Nurculardı”, Yeni Asya, 03.04.2006
- Bayramoğlu, Ali, (2006), “Dindarlık ve Laiklik Ekseninde Türk Toplumundaki Değişimin Röntgeni”, Yeni Şafak, 29.03.2006
- Bayramoğlu, Ali, (2004), “İzleniyoruz”, Radikal, 12.04.2004
- Bayramoğlu, Ali, (2003), “28 Şubat’ın Dedikleri”, Yeni Şafak, 11.09.2003
- Bekaroğlu, Mehmet, (2003), “28 Şubat’ı Bir İş Adamı Anlattı”, Radikal, 05.05.2003
- Belge, Murat, (2006), “28 Şubat’a Şükran Duası”, Radikal, 03.12.2006
- Belge, Murat, (2006), “Laikliğin Kökleri”, Radikal, 05.11.2006
- Berberoğlu, Enis, (1999), “Çeyrek Asırlık MC Ruhu Hortladı”, Hürriyet, 11.03.1999
- Berkan, İsmet, (2007), “Gerginlik Yumuşadı mı?”, Radikal, 30.04.2007
- Bila, Hikmet, (1986), “Dünü Bugünü ile 27 Mayıs–27 Mayısçılar”, Milliyet, 29–30 Mayıs 1986
- Çakır, Ahmet, (2001), “İkinci Baskı Yapmak Yasak”, Radikal, 26.07.2001
- Çalmuk, Fehmi, (2002), “Yurtta 28 Şubat, Dünyada 11 Eylül”, Radikal, 15.09.2002
- Çölaşan, Emin, (1997), “Refah Kapatılsın”, Hürriyet, 12.11.1997
- Doğan, Yasin, (2007), “Aman ha Darbe Olur”, Yeni Şafak, 01.02.2007
- DONAT, Yavuz (30 Aralık 2004) “Asker ve Siyaset” (Sabah Gazetesi, Köşe yazısı)
- Dursun, Davut, (2005), “Dün 28 Şubat idi”, Yeni Şafak, 01.03.2005
- Düzgören, Koray,(2007), “BÇG, Kurumsal Bir Çete miydi?”, Yeni Şafak, 02.03.2007
- Emre, Akif, (2007), “28 Şubat’ın Mağduru Var mı?”, Yeni Şafak, 27.02.2007
- Emre, Akif, (2000), “Amerika’nın 28 Şubat Politikası”, Yeni Şafak, 19.12.2000
- Engin, Aydın, (2007), “Ulusalçılık Yakın Tehlike”, Aksiyon, 13.03.2007
- Erdem, Tarhan, (2003), “Ordu, Siyaset ve Maceracılar”, Radikal, 27.05.2003
- Ergin, Sedat, (1997), “İrtica Tehdidi Devletin Önemli Belgesinde”, Hürriyet, 02.11.1997
- Ergin, Sedat, (1997), “İhtilal Olmaz, ABD ile Konuştum”, Hürriyet, 28.08.1997

- Güzel, H. Celal, (2007), “*Darbeler Dönemi Artık Kapanmıştır*”, Radikal, 13.09.2007
- Güzel, H. Celal, (2007), “*Dayatmalar Altında Zor Bir Seçim*”, Radikal, 29.05.2007
- Güzel, H.Celal, (2007), “*Demokrasiye Sahip Çıkalım*”, Radikal, 01.05.2007
- Güzel, H. Celal, (2007), “*Bazıları Darbe Sever*”, Radikal, 08.04.2007
- Güzel, H.Celal, (2007), “*Bu Devlet Darbecilerin Babasının Malı Mı?*”, Radikal, 30.03.2007
- Güzel, H. Celal, (2007), “*Tankın Üstüne Çıkmak*”, Radikal, 01.03.2007
- Güzel, H. Celal, (2006), “*2007’de Darbe Olur Mu?*”, Radikal, 30.11.2006
- Güzel, H. Celal, (2006), “*Demokrasiye Karşı Darbe Hukuku*”, Radikal, 05.10.2006
- Güzel, H. Celal, (2006), “*28 Şubat Provası*”, Radikal, 03.10.2006
- Güzel, H. Celal, (2006), “*Buyurunuz İşte Size Komplo*”, Radikal,25.06.2006
- Heper, Metin, (2007), “*Muhtıra Gül’ün Adaylığına Karşı Verilmedi*”, Radikal, 30.04.2007
- Ilıcak, Nazlı, (1999), “*Dün Düündür, Bugün Bugündür*”, Yeni Şafak, 28.12.1999
- Ilıcak, Nazlı, (1999), “*Darbeler ve Ders Almak*”, Yeni Şafak, 15.09.1999
- İnan, Nurkut, (2007), “*Hedeflerini Gerçekleştirebilmiş Bir Askeri Müdahale Yok*”, Radikal, 10.05.2007
- Karaman Hayrettin, (2002), “*28 Şubat ve Dinci Akım*”, 21.07.2002, Yeni Şafak
- Kahraman, H. Bülent, (2002), “*28 Şubat ve Toplum*”, Radikal, 06.03.2002
- Kahraman, H. Bülent, (2001), “*27 Mayıs Saptamaları*”, Radikal, 28.05.2001
- Kalaycıoğlu, Ersin, (2007), “*Darbeden Kötüsü Olabilir*”, Radikal, 14.05.2007
- Kaplan, Yusuf, (2007), “*Menderes, 28 Şubat ve Türkiye’nin Kaderi*”, Yeni Şafak, 02.03.2007
- Kaplan, Yusuf, (2006), “*Demirel’in Cinleri, 28 Şubat’ın Pimleri*”, Yeni Şafak, 01.03.2006
- Karaman, Hayrettin, (2006), “*Demirel’i Dinlerken*”, Yeni Şafak, 03.03.2006

- Karpat, Murat, (2006), “*Şeriat Türkiye’de Ancak darbeyle İktidara Gelebilir*”, Radikal, 04.12.2006
- Kaya, Rıdvan, (2007), “*Değişim Kutsallaştırıldı*”, Vakit, 24.09.2007
- Kışlalı, Mehmet Ali, (2002), “*Ordu, AKP’ye Tepki Göstermez*”, Radikal, 19.08.2002
- Kışlalı, Mehmet Ali, (2006), “*Cumhurbaşkanının Konumu*”, Radikal, 10.03.2006
- Küçükşahin, Şükrü, (2007), “*Satın Almayı da Satılmayı da Siz İyi Bilirsiniz*”, Hürriyet, 06.09.2007
- Koru, Fehmi, (2006), “*28 Şubat Haklı Olabilir Mi?*”, Yeni Şafak, 07.12.2006
- Koru, Fehmi, (2000), “*Türkiye Demirel’i Aşmalı*”, Yeni Şafak, 19.12.2000
- Köylü, Hilal, (2004), “*MGK’da Sivil Dönem Başlıyor*”, Radikal, 02.08.2004
- Mert, Nuray, (2007), “*DP’den AKP’ye Merkez Sağın Kısa Tarihi*”, Radikal, 14.06.2007
- Nokta Dergisi, (1994), “*Türkiye’de Gizli Diktatörlük, Marc Galle’nin Raporu*”, sayı:14, sf:26–27, 27 Mart 1994
- Özcan, Mevlüd, (2006), “*Milli Görüş*”, Yeni Şafak, 02.12.2006
- Özgün, Gökhan, (2007), “*Ordu ve Postmodernizm*”, Radikal, 05.10.2007
- Özkök, Ertuğrul, (1998), “*28 Şubat’tan Çıkış Güzergâhi*”, Hürriyet, 19.09.1998
- Solak, İsmet, (1999), “*28 Şubat Süreci Sürüyor*”, Hürriyet, 01.03.1999
- Şahin, Haluk, (2007), “*28 Şubat’tan Çıkan Dersler*”, Radikal, 02.03.2007
- Yazıcı, Belgin, (2007), “*27 Mayıs’tan 27 Nisan’a Değişenler, Değişmeyenler*”, Yeni Şafak 27.05.2007
- Tarhan, Dr. Nevzat, (2007), “*Talat Aydemir Tipi Darbe Girişimi*”, Aksiyon Dergisi, sayı: 638, 26.02.2007
- Taşgetiren, Ahmet, (2002), “*28 Mart, 28 Şubat’ı Döver Mi?*”, Yeni Şafak, 28.05.2002
- Tosun, Resul, (2003), “*Milli Görüş ve Terör*”, Yeni Şafak, 09.04.2003
- Turgut, Serdar, (1998), “*28 Şubat Süreci*”, Hürriyet, 16.12.1998
- Türenç, Tufan, (1998), “*Demirel, 28 Şubat’ı Anlatıyor*”, Hürriyet, 16.12.1998
- Türenç, Tufan, (1997), “*Hoca Efendi’nin Akli Neredeydi*”, Hürriyet, 26.12.1997

Türküne, Mümtaz'er, (2007), “*Ordu İçinde Ordu Var... Hatta Ordular var*”, Radikal, 12.03.2007

Türküne, Mümtaz'er, (2003), “*Bir Askeri Darbe Olur Mu?*”, Radikal, 20.05.2003

Türküne, Mümtaz'er, (2007), “*28 Şubat BÇG'Sİ Bir Çeteydi*”, Aksiyon, 20.02.2007

Ülsever, Cüneyt, (1999), “*Bir 28 Şubat Muhasebesi*”, Hürriyet, 03.03.1999

Yazıcı, Belgin, (2007), “*27 Mayıs'tan 27 Nisan'a Değişenler, Değişmeyenler*”, Yeni Şafak, 27 Mayıs 2007

Yetkin, Murat, (2007), “*28 Şubat Dersleri*”, Radikal, 18.08.2007

Yetkin, Murat, (2007), “*e-Muhtıra Erken Seçimi Gündeme Taşıdı*”, Radikal, 29.04.2007

Yetkin, Murat, (2007), “*10. Yılında 28 Şubat*”, Radikal, 26.02.2007

Yetkin, Murat, (2005), “*12 Eylül'ü Demirel Anlatıyor*”, Radikal, 12.09.2005

e) DİĞER KAYNAKLAR

Anayasa Mahkemesinin 20.05.1997 tarihli Tensip Kararı Uyarınca 1997/1 Esas Numaralı İddianameye ilişkin 06.10.1997 tarihli Savunması

Anayasa Mahkemesi'nin Gerekçeli Karar'ı 5 Ocak 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (Sayı:24631-Mükerrer)

5442 sayı 10.06.1949 tarih İl İdaresi Kanunu Değişik: 29.08.1996–4178/1. md

16.01.1998 Tarih 1997/1 Esas Sayısı Anayasa Mahkemesi'nin Gerekçeli Kararı

211 Kanun Numaralı, 04.01.1961 kabul tarihli ve 10.01.1961 Resmi Gazete yayımlanma tarihli Türk silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 10 Baskı, Ankara, 2005

Türkiye İstatistik Kurumu 2005 yılı Yoksulluk Çalışması Raporu

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ali ÖZGAN
Doğum Yeri : BURSA / İNEGÖL
Doğum Yılı : 1983
Medeni Hali : Bekâr

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1997-2000 : Polis Koleji
Lisans 2000-2004 : Polis Akademisi
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2004-... : Komiser Yardımcısı